

Jacobstaf

september 2017

115

Ceci n'est pas un Camino

Pelgrimeren door de Picos de Europa (p. 10).

Gelukkigierwijspad: route naar geluk (p. 24).

Entrada

4 Kort nieuws, brieven en andere opvallende zaken

Zingeving

9 Gedeeld verdriet

Jan Mulock Houwer over de camino als onderdeel van een spirituele zoektocht.

27 Betel

Aalt van de Glind

Wandelen & Fietsen

10 Pelgrimeren door de Picos voor een volle aflat

Ad Gruijters doorkruist de Picos de Europa via de Camino Lebaniego: de zwaarste van alle Spaanse pelgrimswegen.

46 Van Bonifatius naar Willibrord

In de serie mini-camino's fietst *Freek van der Veen* van Dokkum naar Egmond.

Geschiedenis & Cultuur

14 Santo Toribio: kruishout en apocalyps

Aart Ligthart over het klooster Santo Toribio de Liébana en diens beroemdste bewoner, de monnik Beatus.

16 Camino op het witte doek

Suzanne van der Beek en *Jasper Koedam* lichten een tipje op van het Cinema Camino-filmfestival.

22 Lotgevallen van een jacobalium

De Sint-Jacobskapel in Galder is een belangrijke plek voor santiagoogangers. *Ria en Bert de Vos* over de geschiedenis van dit jacobalium.

32 Kloosterwandeling door de stad van Jacobus

Santiago de Compostela is rijk aan kloosters. Kunsthistoricus *Francisco Singul* neemt ons mee.

54 Maagd en martelares

Harry Keijzers over de dappere Eulalia van Mérida, die op 12-jarige leeftijd de marteldood stierf.

Pelgrimsboeken

43 De brug naar Santiago

44 Met Boeddha op weg naar Santiago

45 Liefde, lijden, lossen

Pelgrimeren

8 Pelgrimspaspoort van ...

Colette Peverelli

24 Mijmeren over geluk

Pelgrimeren in Nederland: *Wilco Kruijswijk* over het Gelukkigierwijspad.

28 Een camino zonder één stap

Niko Zentveld over de totstandkoming van een caminoschilderij.

Overzichtelijke eentonigheid op de Via de la Plata (p. 52).

30 Niet zien waar het uitkomt

Carla Groot ontmoette pelgrims in Santiago en zocht twee van hen een jaar later weer op in Nederland. In deze aflevering: Theo Wasmus.

38 Pelgrimeren of reserveren?

Verdwijnt met het reserveren van overnachtingen het avontuurlijke van pelgrimeren? Reacties van lezers.

40 'Je krijgt er wel veel spierpijn van'

Basisschoolleerlingen over een dagje pelgrimeren.

52 Camino voor beginners of gevorderden?

Jolanda Stammes over de overzichtelijke eentonigheid van de Via de la Plata.

62 Grenscontrole

Huib Bol

Pelgrimsetiquette

50 Vraag het aan Lola

Het Genootschap

7 Onderweg

Joost Bol

19 Grenzen verleggen

Programma van de landelijke najaarsbijeenkomst in Breda.

58 Agenda

59 Compostelaregister

Verliefd

Deze zomer zit ik aan tafel in pelgrimsherberg L'Esprit du Chemin. Behalve Arno en Huberta zijn er nog een stuk of tien pelgrims aanwezig. In diverse talen is men geanimeerd met elkaar in gesprek. Naast me zit een Nederlandse pelgrim op leeftijd die in vloeiend Frans zijn verhaal doet. Ik luister er jaloers naar. Als scholier was ik verliefd op juffrouw Van der Zande. Ik spande me dan ook erg in het beste jongetje van de klas te zijn. Pas later begreep ik dat ik niet zozeer verliefd was op de juf, maar op de Franse taal. Tussen de juf en mij is het dan ook niets geworden, maar tot op de dag van vandaag kan ik me aardig redden in het Frans. Maar zo goed als deze pelgrim naast me, nee, dat niveau zal ik wel nooit bereiken. Na ruim een uur realiseer ik me opeens wie die man naast me is, onze columnist Jan Mulock Houwer. Het moet toch niet gekker worden! Eindredacteur Jasper en ik vragen ons weleens schertsend af of we niet weer eens op pelgrimstocht moeten, omdat we anders van onze lezers vervreemden, maar dit is nog een graadje erger, een hoofdredacteur die zijn eigen medewerkers niet kent. Tja, dat krijg je in een tijd dat alles per e-mail gaat.

Iemand die ik gelukkig wel persoonlijk heb ontmoet, is onze tekenaar Rein van Uden. Geruisloos kwam hij de *Jacobsstaf* binnen met zijn cartoons onder de titel *Het Pelgrimsgevoel* (in het volgende nummer zullen we hem nader introduceren). We zijn verheugd dat hij de nieuwe etiquetterubriek van onze nieuwe medewerkster Lola Haanappel steeds van een treffende illustratie wil voorzien.

Naast de bijdragen van onze redactieleden en medewerkers krijgen we ook steeds meer kopij spontaan opgestuurd. Ondanks dat we er dit keer een dik nummer van hebben gemaakt (64 in plaats van 48 pagina's) ontkomen we daarom niet aan het maken van keuzes. Een luxeprobleem, maar luxeproblemen zijn ook problemen. 🍷

André Brouwer, hoofdredacteur

redactie@santiago.nl

P.S. Graag wil ik iedereen danken die op mijn vorige redactioneel gereageerd heeft, een persoonlijk stukje over mijn onverwachte openhartoperatie. E-mails, kaartjes en zelfs aangestoken kaarsje in kerken. Echt ontroerend. De lezers van de *Jacobsstaf* hebben het hart op de juiste plaats.

Jacobsstaf 116 verschijnt in de week voor kerst 2017

Kopij inleveren uiterlijk 18 oktober 2017.

Jacobus en zijn wonderen

Jacobus is in Spanje vooral bekend door de wonderen die hij na zijn dood verrichtte en natuurlijk niet te vergeten het wonder van Santo Domingo de la Calzada. Maar ver over de Spaanse grenzen heen was er ook sprake van een wonder in de deelstaat Thüringen in Duitsland.

Voorafgaand aan het lopen van de Rennsteig, een wandeling van Eisenach naar Blankenstein (169 kilometer), deden Joke en ik een vierdaagse wandeling rond een stuwmeer in het Thüringerwald. Op deze tocht zouden we door het gehucht St. Jakob komen wat uiteraard onze nieuwsgierigheid prikkelde. Vlak voor het dorp werd de betekenis duidelijk, Jacobus heeft hier een wonder verricht met het water van de put die er nog steeds staat. Het verhaal gaat dat een jonge benedictijner monnik eropuit werd gestuurd om mensen met het christendom bekend te maken. Toen hij zich te rusten legde verscheen Jacobus in zijn halfslaap. Hij gaf de monnik opdracht op deze plek drie bronnen te graven met geneeskrachtig water. Een leuke en mooie verassing in dit zeer fraaie landschap. 🌿

Jacobuskerk in St. Jakob.

Foto: Grundilein

Blijvend pelgrimsaandenken

Yvon Vermeulen uit Oss stuurde ons het volgende bericht:

‘Vanaf 2007 lopen mijn man Barry en ik pelgrimstochten. We hebben al drie keer Santiago mogen omarmen. Het gevoel van vrijheid

Oproep: Heeft u ook een tattoo laten zetten die een relatie heeft met de camino? Laat het ons weten! Stuur een mail naar redactie@santiago.nl met een foto in hoge resolutie en een korte toelichting.

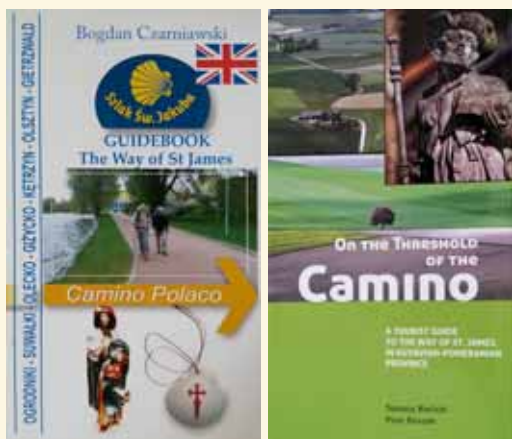

Yvon en Barry met hun caminotattoo.

is ons hoogste goed. In 2008 duurt ons pelgrimsgevoel zelfs elf weken lang. We ontdekten dat elke dag een cadeautje kan zijn. In mei 2016 hebben we een stuk van de Camino Mozárabe gelopen. Van Almería naar Granada. Het was een prachtige tocht. We liepen voor het eerst met een blijvend aandenken aan de camino. We zijn enorm trots op onze tattoo, iedereen mag hem zien. We voelen ons voor altijd pelgrim en hopen samen nog heel lang te kunnen genieten van deze schitterende tochten en het geweldige pelgrimsgevoel.’ 🌿

Cursus Frans voor pelgrims

Speciaal voor pelgrims die zelfstandig te voet of met de fiets dwars door Frankrijk reizen naar Santiago de Compostela, biedt Bonjour Camino een compacte en efficiënte cursus Frans. De opstapcursus Bonjour Camino verloopt niet volgens een standaardboekje, maar is op maat gemaakt, doelgericht op de camino en op de groep. Dus minimale grammatica, maar vooral jezelf verstaanbaar maken en de ander voldoende begrijpen tijdens de camino. Je bent in een groep met gelijkgestemden en dan is het heel inspirerend om met elkaar in het Frans bezig te zijn. Cursussen starten in september, oktober en november. Daarnaast zijn er verschillende mogelijkheden op aanvraag. Voor meer actuele informatie kijk op bonjourcamino.nl. 🌿

Pelgrimswegen in Polen

Lezer Geert Julicher liep dit jaar twee Jacobsroutes in het noordoosten van Polen. Hij attendeerde ons erop dat van deze routes in 2015 twee Engelstalige gidsjes zijn verschenen. De ene gids (verkrijgbaar bij de auteur: boguskrowa@op.pl) beschrijft de route tussen Ogródniki (Litouwse grens) tot Gietrzwałd en de andere gids gaat over de route van Ilawa naar Trzemeszno. Deze is verkrijgbaar via wydawnictwo.umk.pl/en. De Jacobsweg is volgens Geert Julicher in dit deel van Polen nog relatief onbekend, maar de bewegwijzering in het veld en de beschrijving in de boekjes (inclusief overnachtingsadressen) is op orde. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Geert Julicher: gjulicher@ziggo.nl. 🌿

Pelgrimeren als digitale detox

Elvira Rog organiseert vier verschillende pelgrimstochten in combinatie met een 'digitale detox': deelnemers aan de tocht leveren op

*San Mateo (Maestro Mateo, circa 1200).
Santiago de Compostela, Museo Cathedral.*

Foto: Editorialcompostela.com

Expositie Maestro Mateo in Santiago

Tot 23 februari 2018 is in het museum van de kathedraal in Santiago een expositie te zien met werken van Maestro Mateo (1150 – 1200-1217), de beeldhouwer en architect die vooral bekend is van de Pórtico de la Gloria in diezelfde kathedraal. Deze poort is zonder meer het meesterwerk van Maestro Mateo, maar hij realiseerde nog veel meer. Meer informatie op catedraldesantiago.es. 🌿
(Bron: iHOLA! 85 (augustus 2017))

de eerste avond hun mobiele telefoon in, die gedurende de tocht wordt opgeborgen in een verzegelde enveloppe. Voor de veiligheid en bereikbaarheid ontvangen de deelnemers wel een eenvoudige Nokia-telefoon. Met deze telefoon kan men enkel bellen en berichten versturen. In Santiago de Compostela worden de mensen dan weer verenigd met hun smartphone. Zo beleven de deelnemers een echte wandelretraite met de nadruk op ont-haasten en vertragen. De digitale detox vindt plaats op de Camino Francés, Camino Primitivo en Camino Portugués. De grootte van de groep is 4-9 deelnemers. Meer informatie op go-camino.com. 🌿

Muurschildering Logroño

Pelgrims die de stad Logroño in La Rioja doorkruisen zal het niet zijn ontgaan: de grote schilderijen die op diverse muren en gevels in de stad zijn aangebracht. De kunstwerken maken onderdeel uit van het kunstproject Ruta Mural Jacobea dat vier jaar

Muurschildering door Carlos Corres en Carlos López Garrido. Logroño.

Foto: Sandra

geleden is opgestart. Een van de meest bijzondere werken is wel deze muurschildering van de kunstenaars Carlos Corres en Carlos López Garrido. Een link naar een timelapse-video over de totstandkoming van dit werk is te vinden op santiago.nl > Jacobsstaf. 🌿
(Bron: iHOLA! 84 (juli 2017))

Pelgrimeren in Zuid-Korea

In 2016 kwamen 4534 Zuid-Koreanen hun compostela ophalen in het pelgrimsbureau in Santiago. Hun aantal stijgt elk jaar. Is daar een verklaring voor?

De Jeju Olle Trail wordt onder andere gemarkeerd met gekleurde linten.

Dat ongeveer een derde van de Zuid-Koreanen christen is speelt ongetwijfeld mee, maar een belangrijke factor zijn ook de boeken van de Zuid-Koreaanse schrijfster Kim Hy

Sun. Haar drie boeken over de camino waren naar verluidt al goed voor een totale oplage van meer dan honderdduizend exemplaren. Een fenomeen zoals Paulo Coelho in Brazilië, Shirley McLaine in de VS of Hape Kerling in Duitsland. Tien jaar geleden kreeg een Zuid-Koreaanse journaliste het idee om in Zuid-Korea een camino te ontwikkelen voor landgenoten die geen geld hadden om naar Spanje te reizen. Zij koos daarvoor het eiland Jeju. De Jeju Olle Trail is 422 kilometer lang, volgt de kust van het eiland en is goed voor 21 etappes. De route is ondertussen heel populair en lokt ook veel wandelaars uit het buitenland. Sinds 2007 staat het vulkanisch eiland Jeju met zijn lavagrotten als natuurerfgoed op de Werelderfgoedlijst van

UNESCO. Kijk voor meer informatie op jeju-olletrailguide.net. 🌿
(Bron: iHOLA! 84 (juli 2017))

Expositie 'Mijn weg/Camino mio'

Guus van Gunst uit Odijk maakte in 2016 de pelgrimage naar Santiago en Finisterre. In zijn rugzak droeg hij de as van zijn zes jaar eerder overleden dochter Edmée. Onderweg kon hij 'de zwaarte van zijn voetstappen' achter zich laten, kon hij bij de Atlantische Oceaan zijn dochter 'ontmoeten en loslaten', én vond hij zijn passie voor fotografie terug. De fototentoonstelling *Mijn weg/Camino mio*, een 'fotografisch reisverhaal op iPhone', vormt de weerslag van zijn tocht. Het werk van Guus van Gunst is te zien in Bij Andreas, Turfpoortstraat 29 in Naarden-Vesting. De expositie loopt van 1-16 oktober 2017. 🌿

Santiago aan het Wad op internet

Stichting Santiago aan het Wad heeft sinds kort een eigen website, santiagoaanhewad.nl. Daar is onder andere een toelichting op het project Refugio's te vinden. Ook is er een film in de maak over pelgrimeren en het Friese landschap. Op de site van ons genootschap santiago.nl is onder het logo Santiago aan het Wad informatie te vinden over de Camino der Lage Landen 2018: estafette wandel- en fietstochten in 2018 met Sint-Jacobiparochie als uiteindelijk doel. 🌿

Afgebroken camino

Voor een themanummer over ziekte en gezondheid is de redactie op zoek naar pelgrims die hun wandel- of fietstocht naar Santiago onverhoopt moesten afbreken wegens ziekte – of omdat een familielid plotseling ziek werd – en daarover geïnterviewd willen worden. Stuur vóór 10 oktober een e-mail met uw gegevens en een korte toelichting over uw afgebroken camino naar redactie@santiago.nl onder vermelding van 'afgebroken camino'. Dan nemen wij weer contact met u op. 🌿

Pelgrimskwaaltjes en –ongemakken

Iedere santiagoanger krijgt onderweg wel te kampen met typische kleine pelgrimskwaaltjes en -ongemakken. De wandelaars krijgen last van blaren, hete voeten, ontstoken achillespezen en pijnlijke schouders, en de fietsers worden geplaagd door zadelpijn, pijn in de onderrug en pijnlijke knieën. Iedereen heeft zo zijn eigen middeltjes en methodes om de camino heelhuids te doorstaan. Heeft u speciale tips of trucs tijdens het pelgrimeren? Laat het ons weten en stuur vóór 15 oktober een e-mail naar redactie@santiago.nl onder vermelding van 'kwaaltjes', met een omschrijving van de kwaal of het ongemak en uw oplossing of preventieve tip. 🌿

Het
genootschap

Joost Bol

Onderweg

Wanneer ik op bijeenkomsten van ons genootschap kom, spreek ik steeds weer leden die net een tocht op een van de vele camino's achter de rug hebben. Vaak kan ik mooie herinneringen delen, maar het werd zo langzamerhand weer eens tijd om zelf op weg te gaan. Het is al weer jaren geleden dat ik de Camino del Norte liep en de tocht van La Coruña naar Santiago in december 2016 mag geen naam hebben. Dus gaan mijn Hettie en ik in oktober de Camino Portugués lopen. We kijken ernaar uit.

Maar ik ben inmiddels na acht jaar voorzitterschap van ons mooie genootschap ook zelf onderweg naar de spreekwoordelijke uitgang. Op de agenda van de komende ledenvergadering staat de verkiezing van mijn beoogd opvolger Peter Hesseling, die ik van harte bij jullie aanbeveel. En maart 2018 eindigt na drie termijnen ook mijn bestuurslidmaatschap.

‘Het waren boeiende jaren ...’

Het waren boeiende jaren waarin ik mocht rekenen op de steun en medewerking van mijn bestuursleden en de vele, vele betrokken en gemotiveerde vrijwilligers. Zij vormen het klopende hart van ons genootschap. En natuurlijk ging er ook weleens iets niet van een leien dakje. En wanneer dat dan tot gevolg had dat een medepelgrim persoonlijk werd geraakt, waren dat de zwaarste momenten van mijn voorzitterschap.

Hoogtepunten om op terug te kijken? Ons jubileumjaar in 2011 met de Camino van de Lage Landen en de tentoonstelling in Museum Catharijneconvent, de Huiskamer van de Lage Landen in Santiago, en steeds weer de ledenbijeenkomsten die door de regio's werden georganiseerd. En laat ik onze *Jacobsstaf* niet vergeten, die ieder kwartaal weer bij onze ruim 14.000 leden de camino in huis brengt.

Buen camino en we zien elkaar in november in Breda, waar mijn actieve carrière bij het genootschap begon met het organiseren van een landelijke ledenbijeenkomst. En zo is de cirkel weer mooi rond. 🌿

Joost Bol, voorzitter

Pelgrimspaspoort van ...

Naam	Colette Peverelli
Woonplaats:	Kortenhoeft
Leeftijd:	37
Beroep:	Schuldhulpverlener
Afgelegde pelgrimroute:	Camino Francés (in 2 delen) / Camino Portugués
Jaar:	2015, 2016 en 2017
Duur:	Francés, 7,5 weken / Portugués, 2,5 weken
Lopend/Fietsend/Anders:	Lopend

Waarom bent u op pelgrimstocht gegaan?

In 2013 kwam het voor het eerst op mijn pad door een boek en meteen dacht ik: dit wil ik ook. Het voelde als iets wat ik moest gaan doen: ik droomde er zelfs van. Het lopen, de vrijheid, de natuur, de kerken, de ontmoetingen, het eten, de vergezichten, het avontuur, het alleen zijn: allemaal dingen waar ik erg naar uitkeek. Kortom: het was een groot verlangen om te gaan en toen ik het eerste caminoteken zag kon ik wel huilen van geluk. Het voelde alsof ik werd geroepen de Camino te gaan lopen.

Wat is uw mooiste pelgrimservaring?

Na een geweldige eerste camino was ik er absoluut nog niet klaar mee. Al snel had ik besloten de hele route af te maken, het caminoleven is gewoon heerlijk. Tijdens deze tweede camino heb ik mijn lief uit België ontmoet en nu zijn wij een gelukkig stel. In Roncesvalles zag ik hem voor de eerste keer en de dagen erna kwamen wij elkaar gelukkig steeds weer tegen en bleken we elkaar in de gaten te houden. Na een gezamenlijke lunch in Puente la Reina hebben wij elkaar niet meer alleen laten lopen. Na Spanje hebben wij Israël, Duitsland, Taiwan en Indonesië bezocht. De weekenden brengen wij sindsdien om en om in België en Nederland door en afgelopen mei hebben we een stuk van de Camino Portugués gelopen. Ik hoop dat we samen nog heel vaak gaan wandelen en op reis gaan.

Wat voor strategie had u om dieptepunten en ontmoedigende tegenslagen te boven te komen?

Ik had geen bepaalde strategie, ik vind dat de camino heel representatief is voor het gewone leven. Dieptepunten en tegenslagen daar zijn niet heel anders. Natuurlijk zijn er moeilijke momenten: regen, kou en wind. Maak het jezelf dan niet te moeilijk en ga zo snel mogelijk met een warme trui en droge sokken met een glas Rioja voor de open haard zitten en eet goed. Heb je last van zere voeten, spieren of wat dan ook: neem je rust, ga niet voor dag en dauw al op pad en GENIET vooral! Laat het een beetje gebeuren, ga niet je overnachtingen reserveren maar zie

Foto: Guy Vancraybex

hoe het loopt op een dag. Soms heb je gewoon een dag dat het allemaal minder is en dat wordt vanzelf weer beter. Wees niet te streng voor jezelf en volg je hart: het leven en dus ook de camino is geen wedstrijd die gewonnen moet worden.

Wat doet u anders in uw leven sinds u terug bent? Zijn er dingen die u op de Camino geleerd heeft en die u thuis in uw dagelijks leven toepast?

Tijdens mijn eerste camino was ik nog in de herstelfase van een burn-out. De camino was het beste wat mij kon gebeuren en heeft me het vertrouwen en plezier in het leven en mijzelf teruggegeven. Deze periode heeft mij veel geleerd. Ik kan leven en reizen met weinig spullen. Het lukt mij om door te zetten. Ik ben goed in contacten leggen en ga snel de verbinding aan. Vooral heeft het mij geleerd om bij mezelf te blijven en te genieten van het leven.

Welk levensmotto heeft u aan de camino overgehouden?

Ik heb aan de reizen een paar levensmotto's overgehouden waarvan een belangrijke 'less is more' is. Door met weinig te reizen heb ik steeds meer spullen weggedaan. Het geeft me meer rust en ruimte. Maar ook genieten van het NU is een belangrijk motto. Geen zorgen over het verleden en geen angst voor de toekomst. Al is dat niet altijd even gemakkelijk. Een ander motto is dat het niet alleen gaat om het bereiken van het einddoel. De reis zelf is van belang en het is belangrijk om daarvan te genieten. *Disfrutar!* 🌸

Gedeeld verdriet

Ze zei: 'Hier in Bretagne vind je geen *refuges* of iets dergelijks voor pelgrims. Hier moet je het hebben van individuele gastgezinnen. Dus als u ergens een jakobsschelp op een deur of op een muur ziet, dan kunt u daar wel voor onderdak aankloppen.' Aldus mijn gastvrouw, de eerste die mij onderweg oppikte met de vraag: 'U bent een pelgrim zie ik, heeft u al een onderkomen voor vannacht?' Omdat ik de nacht daarvoor rillend op een tafel in een lekkende partytent had doorgebracht terwijl het buiten stroomde van de regen, greep ik deze kans met beide handen aan.

Mijn gastvrouw bleek een boeddhist te zijn en coach van beroep. 's Avonds aan tafel kwam van haar een vraag die ik nog vaak zou horen: 'Waarom doet u dit (lopen) en waarom doet u dit alleen?' Daarop had ik niet meteen een antwoord. Mijn beweegreden, het verwerken van rouw, vond ik zo persoonlijk, dat ik niet zo gauw wist wat te zeggen. En zij, heel vriendelijk en begripvol, zei: 'Vertel het maar, want dat verhaal moet er toch uit. En misschien ontstaat er zo wel ruimte zodat u ook mijn verhaal kunt aanhoren.' Daarop vertelde ik mijn verhaal en vervolgens vertelde zij haar verhaal en konden wij werkelijk luisteren naar het verdriet van de ander.

Het zou me nog verschillende keren overkomen op mijn voetreis door Bretagne en het zuidwesten van het Franse land: deze vraag gesteld door mensen die ik nog nooit ontmoet had en die me toch zonder aarzeling ontvingen en opvingen. Soms waren het mensen die me op straat aanspraken en vroegen of ik al een onderdak had, of mensen naar wie ik door anderen was doorgestuurd. En steeds weer die vraag: 'Waarom doet u dit en waarom doet u dit alleen?'

En als ik bij het afscheid mijn gastgezin bedankte en hun vroeg waarom ze mij, een totaal onbekende, zo gastvrij en zonder enige tegenprestatie ontvingen, kwamen er antwoorden zoals deze: 'Omdat het ons de indruk geeft dat wij een etappe met u meelopen, of omdat ook wij een verhaal te vertellen hebben en u ons daarvoor het oor leent, of omdat in het ontvangen van een pelgrim wij God kunnen ontmoeten, of omdat wij zelf ooit ook pelgrims geweest zijn en weten wat dat betekent.'

'Waarom doet u dit en waarom doet u dit alleen?'

De sterkste herinnering heb ik aan die keer toen pas bij het afscheid bleek welk verhaal mijn gastvrouw en gastheer eigenlijk kwijt wilden. Het was de verwerking van het recente verlies van hun dochter door een auto-ongeluk vlak bij huis. En zo stonden we bij het afscheid bijeen en luisterde ik naar hun verhaal en deelde zonder woorden in hun verdriet.

Een maand later stond ik aan de voet van het Cruz de Ferro in Galicië. Het was ijzig koud en met verkleumde handen stuurde ik een sms aan allen die mij op mijn reis ontvangen hadden. Ik kreeg één antwoord. Het kwam van deze gastvrouw. Zij schreef: 'Naar uw voorbeeld ben ik nu ook op weg gegaan. Te voet. Naar Lourdes.' 🌸

Jan Mulock Houwer (82) liep in het najaar van 2016 vanaf Mont-Saint-Michel naar Santiago de Compostela en Cabo Fisterra. De reis was onderdeel van de spirituele zoektocht die het tweede gedeelte van zijn leven kenmerkte.

Pelgrimeren door de Picos voor een volle aflaat

Camino Lebaniego

Ad Gruijters loopt in het voorjaar van 2017 van Santander naar León en steekt de Picos de Europa over. Deze route is de zwaarste van alle Spaanse pelgrimswegen. Onderweg woont hij bij het klooster van Santo Toribio de start bij van het Heilig Jaar 2017.

Vlak voor Pasen 2017 komen Marjan en ik met de veerboot vanuit Engeland aan in Santander. Het is een bijzonder gevoel om als bootpelgrim het land van de apostel te zien opdoemen uit de zee. Santander is een moderne stad. In het buurtje rond de oude vissershaven zijn een paar voortreffelijke visrestaurants. In de kathedraal halen we speciale pelgrimspaspoorten voor de

Camino Lebaniego naar het klooster van Santo Toribio.

De eerste dagen volgen we de Camino del Norte tot San Vicente de la Barquera. Santillana del Mar wordt aangeprezen als het mooiste dorp van Spanje. Het is wat toeristisch maar de romaanse kerk van Santa María del Mar is een oase van rust. De pelgrimsherberg ligt in de tuin van Museo Jesús Otero. Deze moderne beeldhouwer heeft het reliëf van Beatus van Liébana, de beroemdste bewoner van het klooster (zie pagina 14), als schrijvende monnik gemaakt voor de binnentuin van het klooster.

In Comillas staan het woonhuis El Capricio, ontworpen door Antoni Gaudí, en nog twee

Picos de Europa.

Foto: Ad Gruijters

andere modernistische gebouwen. *Indianos* zijn de opdrachtgevers, Spanjaarden teruggekeerd uit Latijns-Amerika waar ze fortuin hebben gemaakt. We komen langs enkele uitnodigende stranden en het is lekker weer, maar helaas, de zee is te koud.

Camino Lebaniego

Enkele kilometers voorbij San Vicente de la Barquera verlaten we de Camino del Norte. Onze weg buigt af naar het zuiden, naar de Picos de Europa. We volgen de Nansa over wat staat aangekondigd als een pad langs de rivier. Lekker breed en vlak, denken we. Maar de kloof wordt steeds smaller, het pad gaat omhoog en voor we het beseffen is de rivier 100 meter steil beneden ons. Dit is in het geheel niet een pelgrimsweg zoals we die kennen van de Camino Francés en andere routes.

We lopen twee dagen door het begin van de Picos. Voortdurend stijgend en dalend komen we steeds hoger. Het is voorjaar en het landschap is frisgroen met het rood van honderden klaprozen en het geel van alle soorten andere planten. Hoewel we op weg zijn naar de opening van het Heilig Jaar komen we elke dag maar een handvol pelgrims tegen, alleen Spanjaarden.

De etappe van Lafuente naar Cabañes wordt als *muy duro* aangekondigd met vijf rode sterren, en dat is hij: zeer zwaar. Twee bergkammen over van meer dan 300 meter en dan nog een klim van 400 meter. Op de tweede kam voorbij Cicera kunnen we de afdaling niet vinden. Een bordje wijst vaag de lucht in. Met Google Maps ontdekken we na een half uurtje een slingerend en steil rotspaadje naar beneden. Dit moet het toch echt zijn. In het dal wacht ons een juweeltje, het mozarabisch kerkje Santa María de Lebeña uit de tiende eeuw. Samen met een bus schoolkinderen krijgen we uitleg in een Spaans dat veel te rap voor mij is. De kinderen luisteren muisstil en met aandacht, zoals steeds in Spanje. Dan hijsen we ons nog een keer omhoog naar Cabañes. Daar is een herberg voor buitensporters waar we hebben gereserveerd. Wat een zware maar fantastische tocht, met steeds wisselende uitzichten op de Picos de Europa. Naar Potes is het dan alleen maar bergaf over een makkelijke weg. De dag erna, 23 april,

Kaart: Wobien Doyer, met medewerking van Han Lasance.

wordt in het klooster Santo Toribio de Liébana de Puerta del Perdón geopend als start van het Heilig Jaar 2017.

Opening Puerta del Perdón

De kerk en de regionale overheid hebben het groots aangepakt. Een miljoen pelgrims worden hier verwacht in het Jubeljaar 2017. Het klooster van Santo Toribio ligt 3 kilometer voorbij Potes tegen de berghelling. De toegangsweg is geheel vernieuwd. Overal in het stadje en langs de weg hangen borden met het motto van dit heilig jaar: *Nuestra gloria, Señor, es tu Cruz*.

We gaan al vroeg op pad. Het is een zonnige, warme dag. Met de auto mag je niet naar boven. Velen lopen met ons omhoog en er pendelen tientallen bussen tussen het stadje en het klooster. Bij het klooster aangekomen zien we dat we te laat zijn. Er staat al een honderden meters lange rij. We kunnen het klooster niet binnen maar op een groot scherm op het voorplein kunnen we alle plechtigheden toch goed volgen.

Om 12 uur zet de processie zich in beweging, met aan het hoofd de aartsbisschop van Madrid en de bisschop van Santander. Het Lignum Crucis, een groot stuk van het kruis van Christus, de hier vereerde relikwie, wordt naar het klooster gedragen. De pauselijke bul die aan het klooster Santo Toribio het recht van een Heilig Jaar verleent, wordt voorgelezen. Met een symbolische hamerklop op de Puerta del Perdón wordt deze geopend.

De processie treedt door de open poort het klooster binnen tot alle plaatsen daar bezet zijn. De pechvogels blijven geduldig buiten in de rij in de brandende zon wachten tot ze na de mis naar binnen mogen. De eucharistieviering wordt bijgewoond door een keur van kardinalen, bisschoppen, priesters, franciscaner monniken en wereldlijke hoogwaardigheidsbekleders. Na afloop kan het kruis worden aanbeden door het te kussen.

In het Heilig Jaar kan in Santo Toribio een volle aflaat worden verdiend. De verplichtingen daarvoor staan op een groot bord naast de poort: 1) pelgrimeren naar het kruis, 2) bidden van het Onze Vader, het Credo en het gebed voor de paus, 3) biechten binnen dertien dagen voor of na de bedevaart. Door de drukte slagen we er niet in het kruis te bereiken. Het pelgrimsbureau is niet open. We kunnen ook geen certificaat krijgen voor onze pelgrimspassen. Geen aflaat dus voor ons, maar we zijn ook maar bescheiden zondaars.

De volgende ochtend lezen we in de krant dat 3500 gelovigen en bedevaartgangers het feest van de opening van de Puerta del Perdón hebben bijgewoond. Spanjaarden zijn gek op feesten. Elke stad en elk dorp heeft zijn jaarlijkse *fiestas*. Ook al is het geloof afgebrokkeld, het uiterlijk vertoon en het respect voor traditie blijven. In de Spaanse reisgidsen worden de feesten als eerste genoemd,

vóór de lokale gastronomie en de monumenten en bezienswaardigheden. Als we in alle vroegte bij de voortzetting van onze tocht weer de weg naar het klooster lopen, rijdt elke tien minuten een bus vol bedevaartgangers ons voorbij. Deze bedevaart wordt door bijna iedereen per bus of auto ondernomen.

Ruta Vadiniense

Na Santo Toribio zetten we onze tocht voort langs de Ruta Vadiniense. De eerste twee dagen lopen we door de vallei van de rivier Deva, meestal over de voet van de berghellingen links of rechts van de rivier en de weg. Dat betekent veel stijgen en dalen. Fuente Dé, op een hoogte van 1100 meter, is het einde van de weg. Voor ons rijzen loodrechte rotswanden omhoog. Je kunt met een kabelbaan naar boven. We slapen in de enorme, moderne Parador. 's Avonds in de eetzaal zijn we de enige gasten. De drukte van het feest van Santo Toribio ligt achter ons. We zullen op de hele Ruta Vadiniense geen pelgrim meer tegenkomen.

In Fuente Dé informeren we uitvoerig naar de komende etappe waarin we de Picos willen oversteken. In de meeste jaren ligt op die hoogte nog sneeuw in deze tijd van het jaar. Maar dit voorjaar is er erg weinig neerslag gevallen waardoor het sneeuwvrij is. We boffen. Het pad omhoog hebben we de vorige middag zien liggen vanaf het eindpunt

Pelgrims bij het klooster Santo Toribio de Liébana.

Foto: Ad Gruijters

Cabañes in de Picos de Europa.

Foto: Ad Gruijters

van de kabelbaan. We konden de verleiding niet weerstaan. Het is een breed en vrij gemakkelijk pad maar we moeten wel 700 meter omhoog naar Horcada de Valcavao. Deze bergpas is met 1794 meter het hoogste punt van onze tocht. De wolken hangen hoog en de vergezichten op het hooggebergte zijn fabuleus. Naast toerisme is veeteelt de belangrijkste bron van bestaan in de Picos: koeien, geiten en schapen. Ze maken hier mooie, scherpe blauwschimmelkazen: Valdeón, Cabrales en Tresviso-Bejes. Ze worden in veel gerechten toegepast: gegrilde groenten met Cabrales, of ansjovis met paprikareepjes en Tresviso in olijfolie.

Vanaf Portilla de la Reina loopt de weg door de vallei van de Yuso en Esla naar Mansilla de las Mulas. De eerste dagen lopen we nog in de bergen. Riaño is een nieuw plaatsje. De oude bebouwing is in 1984 in het water van een nieuw stuwmeer verdwenen. Het leger moest worden ingezet om het hevige verzet van de bevolking te breken. Het kerkje Nuestra Señora del Rosario uit de veertiende eeuw werd steen voor steen afgebroken en hoger op bij de aanvang van de nieuwe nederzetting weer opgebouwd.

De volgende dag lopen we meer dan 10 kilometer over een oorspronkelijke Romeinse weg tegen de berghelling hoog boven de rivier. Na Cistierna houden de bergen op. De

Praktische informatie

De weg is bijzonder mooi en vol afwisseling, maar dit is geen gewone camino. Voor ons waren een paar bergetappes eigenlijk te zwaar. We hebben vijftien dagen gelopen en in Santo Toribio één rustdag genomen. Routes:

- Camino del Norte (Santander - San Vicente de la Barquera, 71 kilometer)
- Camino Lebaniego (San Vicente de la Barquera - Santo Toribio, 66 kilometer)
- Ruta Vadiniense (Santo Toribio - Mansilla de las Mulas, 142 kilometer)
- Camino Francés (Mansilla de las Mulas - León, 19 kilometer)

Totaal: 298 kilometer

Vaak worden de Camino Lebaniego en de Ruta Vadiniense samen aangeduid als Ruta Vadiniense. De weg tot Santo Toribio is de laatste jaren flink aangepast. De meest recente informatie lijkt te vinden op de website gronze.com en de app Camino Lebaniego (beide alleen in het Spaans). De bewegwijzering is redelijk, maar schiet op enkele essentiële plaatsen tekort.

Voor pelgrims die het klooster binnen willen treden door de Puerta del Perdón, en voor verstokte zondaars die na een volle aflaat met een schone lei een deugdzaam leven willen beginnen: het Heilig Jaar loopt tot en met 22 april 2018.

In de meeste etappeplaatsen zijn herbergen. Soms zijn dat algemene buitensportherbergen. Voor de herbergen op de Camino Lebaniego moet je van tevoren even bellen dat je eraan komt.

Enige ervaring met lopen in de bergen is nodig.

Informeer van tevoren naar de weersomstandigheden in de bergen.

vallei van de Esla is vanaf hier breed en vlak met akker- en grasland en veel aanplant van populieren. We lopen over brede kaarsrechte landbouwwegen, geflankeerd door irrigatiekanalen en -goten. Het is heet. We zijn op de Spaanse hoogvlakte. Het slaperige Gradedes wordt gedomineerd door een imposant cisterciënzer klooster uit de twaalfde eeuw. San Miguel de Escalada is misschien wel de mooiste mozarabische kerk in Spanje, met zijn gracieuze, ranke zuilengalerij met hoefijzerbogen. Dan komen we in Mansilla de las Mulas op de Camino Francés. In een geheel andere wereld lopen we naar León. 🌿

Santo Toribio: kruishout en apocalyps

Het klooster Santo Toribio van Liébana is reeds vanaf de achtste eeuw een belangrijke pelgrimsplaats. Hier wordt het Lignum Crucis vereerd, een flink stuk van het kruishout waaraan Christus is gestorven. Het is ook de plaats waar de monnik Beatus in 776 zijn Commentaar op de Apocalyps schreef. Maar het is geen pelgrimstocht naar de monnik Beatus.

Het klooster, aan de voet van de Picos de Europa even voorbij het toeristenplaatje Potes, dankt zijn naam aan Santo Toribio die in de vijfde eeuw bisschop van Astorga was. Hij geldt als redder van het Lignum Crucis uit Jeruzalem. Zijn stoffelijke resten en het Lignum Crucis zijn na de mosliminvasie in de achtste eeuw overgebracht naar het klooster San Martin in Liébana, zoals het eerst heette. In de twaalfde eeuw is het klooster naar Santo Toribio vernoemd. Het huidige klooster is grotendeels in de dertiende eeuw gebouwd. In 1960, na de restauratie van het bouwvallige klooster, vestigt er zich een groep franciscanen.

De Camino Lebaniego legt men af om als pelgrim het Lignum Crucis te eren. De verering van het kruis nam een hoge vlucht vanaf de zestiende eeuw. De paus bekrachtigde toen dat in het jaar dat Santo Toribio's naamdag, 16 april, op een zondag valt gedurende de volgende zeven dagen een volledige aflaat kan worden verkregen. In 1967 is de Heilige Week door paus Paulus VI verruimd tot een Heilig Jaar (Año Jubilar Lebaniego) van 16 april tot een jaar later. Het Heilig Jaar wordt ingeluid met de opening van de Puerta del Perdón van het klooster. In 2017 is die opening een week later omdat Pasen op 16 april valt.

Commentaar op de Apocalyps

Beatus, de gelukzalige, leefde in de tweede helft van de achtste eeuw als monnik en abt

*Reliëf van Beatus als schrijvende monnik: binnentuin
Santo Toribio de Liébana (Jesús Otero, 1908-1994).*

Foto: Ad Gruijters

in het klooster San Martin de Liébana, het latere Santo Toribio. Hij was een van de belangrijkste figuren in de vroege middeleeuwen en heeft een grote rol gespeeld bij de religieuze

en culturele ontwikkeling van het klooster. Hij verwierf bekendheid als bestrijder van het adoptianisme. Het adoptianisme onderscheidde een dubbel 'zoonschap' in Jezus: Jezus als God is de Zoon van God door zijn wezen, en Jezus als mens is de Zoon van God door adoptie. Beatus zag deze ketterij als een mosliminvasie op het spirituele vlak, als een teken dat de antichrist was gekomen en de profetie van de apocalyps zou uitkomen.

Voor Beatus waren de verovering van Spanje door de moslims en het adoptianisme tekenen dat de eindtijd nabij was. Hij had berekend dat in het jaar 800 de wereld zou vergaan. Als voorbereiding schreef hij in het jaar 776 zijn *Commentaar op de Apocalyps*. Daarin bespreekt hij de meest gezaghebbende interpretaties over de hallucinerende, moeilijk te begrijpen teksten over het einde der tijden in de Openbaring aan Johannes. Het is na hem tot in de twaalfde eeuw veel gekopieerd. Het boek van Beatus zelf is verloren gegaan. Vermoedelijk bevatte het al illustraties. In ieder geval zijn in de kopieën illustraties en miniaturen in kleur opgenomen, waarvan de onderwerpen en technieken essentieel waren voor de ontwikkeling van de mozarabische en romaanse schilderen beeldhouwkunst. Een mooi voorbeeld is de illustratie van De Draak die de Vrouw belaagt in de *Beatus Facundus* uit León (1047). De passage die hier wordt verbeeld, luidt in de *Nieuwe Bijbelvertaling* als volgt:

'Er verscheen in de hemel een indrukwekkend teken: een vrouw, bekleed met de zon, met de maan onder haar voeten en een krans van twaalf sterren op haar hoofd. Ze was zwanger en schreeuwde het uit in haar weeën en haar barensnood. Er verscheen een tweede teken in de hemel: een grote, vuurrode draak, met zeven koppen en tien horens, en op elke kop een kroon. Met zijn staart sleepte hij een derde van de sterren aan de hemel mee en smet ze op de aarde. De draak ging voor de vrouw staan die op het punt stond haar kind te baren, om het te verslinden zodra ze bevallen was. Maar toen ze het kind gebaard had – een zoon, die alle volken met een ijzeren herdersstaf zal hoeden –, werd het dadelijk weggevoerd naar God en

De draak die de vrouw belaagt ('Beatus Facundus', 1047).

Biblioteca Nacional de España,
Madrid

zijn troon. De vrouw zelf vluchtte naar de woestijn. God had daar een plaats voor haar gereedgemaakt, waar twaalfhonderdzig dagen lang voor haar gezorgd werd.'

In het museum in Potes is een permanente tentoonstelling over Beatus, zijn apocalyptisch denken en de verbeelding ervan in mooi bewerkte teksten en illustraties.

Beatus en Jacobus

Beatus was ook wegbereider voor Jacobus. Jacobus wordt in Beatus' *Commentaar op de Apocalyps* vermeld als de apostel die in Spanje heeft gepredikt. En als componist van de hymne *O Dei Verbum* eert hij Jacobus als de beschermheilige van Spanje:

'Oh waarachtige en meest heilige Apostel, die straalt als het gouden hoofd van Spanje, onze begunstiger en nationale beschermheilige die het onheil afwendt.'

Vermoedelijk heeft dit bijgedragen aan de ontdekking van Jacobus' graf korte tijd later en de daaropvolgende cultus van Santiago in Spanje. De pelgrimage naar Santiago begon rond 830.

Het thema van de prediking door Jacobus komt ook terug in de kopieën van het boek van Beatus. Jacobus wordt afgebeeld op een *mappa mundi*, een wereldkaart van die tijd. Die kaart bevat naast geografische data een visie op de diaspora van de apostelen: Petrus in Rome, Johannes in Azië en Jacobus in Spanje. 🌀

Camino op het witte doek

Dat er veel wordt geschreven over de camino is algemeen bekend. Bijna iedere maand verschijnt er wel een boek over pelgrimeren, en veel ervan worden gelezen door grote groepen pelgrims en besproken in de *Jacobsstaf*. Films over pelgrims lijken minder prominent, terwijl er toch een aantal prachtige films gemaakt zijn over het pelgrimsleven. Enkele van die films hebben we de afgelopen jaren besproken in de rubriek Cinema Camino. Maar het is natuurlijk veel leuker om die films op het grote witte doek en in gezelschap van medepelgrims te gaan zien! En dat pakken we lekker groots aan met een heus pelgrimfilmfestival later dit jaar (zie kader).

Cinema Camino: een festival van pelgrimfilms

De Camino Academie organiseert op zondag 5 november het Cinema Camino-filmfestival. Deze dag staat filmtheater 't Hoogt in Utrecht de hele dag in het teken van films over de camino en pelgrimeren. Naast de hierboven besproken films zullen nog enkele andere films te zien zijn. Om de films beter te kunnen duiden nodigt de Camino Academie wetenschappers en experts uit verschillende disciplines uit om de films in te leiden. Daarnaast wordt de dag natuurlijk feestelijk aangekleed met diverse pelgrimsgerelateerde activiteiten. Schrijf de datum dus alvast in uw agenda!

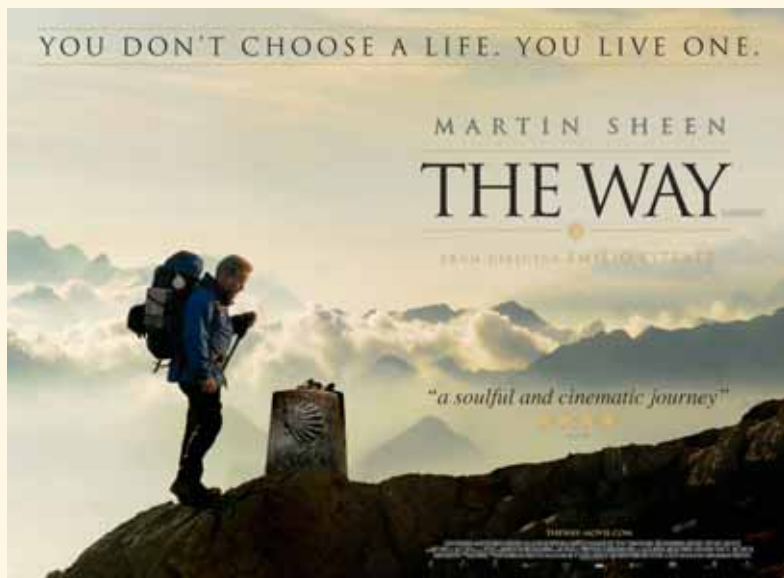
Praktische informatie en het programma volgen binnenkort, houd hiervoor *Ultreia* en de websites van het genootschap (santiago.nl) en de Camino Academie (caminoacademie.nl) in de gaten. Tickets gaan in de verkoop vanaf eind september. Leden van het genootschap krijgen korting op de kaartjes.

Typische pelgrimswaarden

Er is een grote diversiteit in makers, thema's en uitvoeringen van pelgrimfilms. De meest bekende is zonder twijfel de Amerikaanse film *The Way* (De weg, 2010) van Emilio Estevez. Deze film vertelt het verhaal van de zelf-verzekerde Amerikaan Tom Avery (Martin Sheen) die verleid wordt de Camino Francés te gaan lopen wanneer zijn meer avontuurlijke zoon Daniel om het leven komt tijdens een tocht door de Pyreneeën. Het is niet moeilijk te zien waarom deze film zo geliefd is onder pelgrims: de beelden van de wegen en de stadjes zijn een feest van herkenning en de film viert alle typische pelgrimswaarden. Het is een verhaal over tolerantie, vertrouwen, en het soort vrijheid dat het best wordt samengevat door Daniel wanneer hij tegen zijn vader zegt: *'You don't choose a life, dad. You live one.'*

Experimentele pelgrimfilms

Hoewel *The Way* een zeer fijne film is, zijn er toch ook veel films die een interessantere benadering tonen en de kijker uitdagen om nieuwe kanten van de camino te zien. Het meest extreme voorbeeld is misschien wel *La voie lactée* (De melkweg, 1968) van de Spaanse regisseur Luis Buñuel. Het zal geen toeval zijn geweest dat deze rebelse film verscheen in het jaar van de studentenrevoluties. De film wordt gedragen door Buñuels opstandige insteek, met name zijn afkeer van wat hij ziet als de hypocrisie en de dogma's van de Rooms-Katholieke Kerk, en werd dan ook niet door iedereen even enthousiast ontvan-

'The Way' is te zien op het Cinema Camino-filmfestival.

gen. De pelgrimstocht functioneert hier als symbool voor het geheel aan religieus fanatisme en het gehuichel dat hij aan de kaak wil stellen. Toch is het geen uitgesproken boze film, maar eerder een grappige waarin speels wordt omgegaan met heden en verleden, en met surrealistische dromen en visioenen en bizarre ontmoetingen en dialogen.

Een andere manier om de kijker een nieuwe blik te geven op de camino is om juist niet te vervreemden, maar om hem heel dichtbij te brengen, zoals Freddy Mouchard doet in *Compostelle, le chemin de la vie* (Compostella, 2015). Hij weet de kijker bijna het scherm in te zuigen door prachtige beelden van de route naar Santiago te combineren met de stemmen van pelgrims die we nooit te zien krijgen. Die combinatie zorgt voor een poëzie die een doorsnee documentaire zelden bereikt. De beelden worden onderbroken met scènes die van de kijker een interpretatie verwachten: een marionet die als pelgrim langs de camino loopt, beelden van spelende kinderen in de natuur, of een spelletje ganzenbord. Mouchard vraagt je dus op zijn eigen manier opnieuw naar de camino te kijken.

Op zoek naar jezelf

Mouchards documentaire is interessanter, omdat in de meeste pelgrimsfilms juist de pelgrims zelf centraal staan. Zo ook in de komische film *Ich bin dann mal weg* (Ik ben er even niet, 2015) geregisseerd door Julia von Heinz. Een man gaat op pad, zoals zo veel pelgrims, om dichterbij zichzelf te komen. Velen zullen het verhaal van deze film al kennen, omdat het gebaseerd is op de gelijknamige bestseller van de Duitse komiek Hape Kerkeling. Maar de film is geen een-op-een-verfilming van het boek. Waar het boek voor het grootste deel bepaald wordt door de komische opmerkingen van de schrijver, probeert de film iets meer diepgang in het verhaal te brengen. Dit gebeurt onder andere door een serieuze blik te werpen op Hapes kindertijd en zijn veranderende relatie tot een God die hem vroeger zo vertrouwd was. Via deze overdenkingen en gesprekken met verschillende andere pelgrims, probeert hij zichzelf beter te begrijpen.

De historische camino

Tot nu toe bekeken we vooral films die zich afspelen op de tegenwoordige camino, maar een van de grote aantrekkingspunten van de tocht is ook juist haar lange geschiedenis. De politieke geschiedenis van de route en het leven van de middeleeuwse pelgrim spreken voor velen tot de verbeelding. Zo ook voor schrijver Cees Nooteboom, die er samen met regisseur Hans Keller een documentaire over maakte. *Geschiedenis van een tocht* (1986) is het verslag van hun reis van Haarlem naar Santiago, een reis door Frankrijk en Spanje, maar met name ook door duizend jaar cultuurgeschiedenis. De heren wijzen aan hoe de middeleeuwse pelgrim over dezelfde paden trok die er nu nog liggen en hoe deze geschiedenis te herkennen is in de huidige landschappen en gebouwen. Ze openen de wereld achter de camino die de pelgrim doorgaans ziet.

Tot slot een pelgrimsfilm die zich richt op een andere kant van de geschiedenis van de camino: de Spaanse animatiefilm *O Apóstolo* (2012) van Fernando Cortizo speelt in op de vele mythen en legendes die vroeger (en nu soms nog steeds) de ronde deden in Galicië en Asturias. In het dorpje Xanaz (een echt bestaand dorpje langs de Camino Primitivo) verdwijnen regelmatig pelgrims op mysterieuze wijze. Wanneer de ontsnapte gevangene Ramon zich voordoeft als pelgrim om zijn straf te ontvluchten, komt ook hij terecht in het dorpje waar zich iedere nacht een luguber ritueel voltrekt. De indruk-

wekkende animatie en de grimmige sfeer maken deze film tot een bijzondere bijdrage aan de bestaande verzameling pelgrimsfilms.

Pelgrimsfilms kunnen dus meer dan enkel herinneringen oproepen met mooie beelden van de route, ze laten ons ook juist nieuwe kanten zien van de tocht en het leven op de camino. En dat doen ze allemaal op hun eigen manier. Of je nu houdt van poëtische of grappige films, surrealistische films of documentaires, persoonlijke of historische verhalen – in Cinema Camino is er voor ieder wat wils. 🍷

Het Pelgrimsgevoel

Jacobus verlegt grenzen

De plaats van ontmoeting tijdens de najaarsbijeenkomst van het Nederlandse Genootschap van Sint Jacob op 11 november 2017 is het Florijn College aan de Wilhelminasingel in Breda. Dit is gevestigd in het voormalige Sint Ignatiusziekenhuis aan de rand van de oude binnenstad van Breda. Alle activiteiten van het binnenprogramma vinden hier plaats. In de aula is het de hele dag mogelijk om elkaar te ontmoeten en op de Infomarkt geven de verschillende werkgroepen en standhouders u informatie over hun onderwerp.

Het buitenprogramma besteedt aandacht aan de historische bezienswaardigheden van Breda en omgeving.

Het thema van de najaarsbijeenkomst is: Pelgrimeren = Grenzen verleggen.

De herberg

Er is een aparte ruimte ingericht als herberg, waar gastvrouw Anneke Kolen u van harte welkom heet. De herberg is de hele dag geopend en de koffie/thee staat klaar. In de herberg kunt u luisteren naar de verhalen van anderen of uw eigen verhaal vertellen. In de herberg zijn ook aparte hoekjes met de volgende onderwerpen:

- Cisca Diemer, Toos Kruytzer en Mia Wuyten vertellen over lopen als vrouw alleen.
- Mia Wuyten vertoont een doorlopende diavoorstelling met bijbehorende gedichten.
- Joke Verbraak doet verslag van haar pelgrimstocht langs de 88 tempels van Shikoku, Japan.
- Pieter-Bas de Jong en Ellen Omvlee vertellen over hun ervaringen per fiets met kinderen.
- Leo Beker heeft een fototentoonstelling met verhalen.

Schola Cantorum

Schola Cantorum uit Oosterhout brengt liederen uit de *Codex Calixtinus* (twaalfde eeuw), de eerste reisgids in de geschiedenis met geen ander doel dan de weg naar Santiago de Compostela te promoten en te bejubelen.

Programma

Lezing 'pelgriMEER'

Cor Kuyvenhoven, voorzitter van de vereniging Pelgrimswegen naar Rome, gaat op inspirerende wijze in op het thema 'Grenzen verleggen' of zoals hij het zegt 'pelgriMEER'. In zijn verhaal zal hij verschillende pelgrimsbestemmingen en -paden tegen het licht houden. Zijn vragen: Waarom ga je op pad? Is er meer dan Rome of Santiago? Wat is er bijzonder aan al die pelgrimspaden? Waarom kies je juist die route? Kun je in ons eigen land ook pelgrimeren?

In de herberg kunt u luisteren naar de verhalen van anderen of uw eigen verhaal vertellen.

Foto: Ria Meinema

Bereikbaarheid

Breda is makkelijk bereikbaar per openbaar vervoer. Van het station naar het Florijn College is 12 minuten lopen. Bezoekers die met eigen vervoer komen kunnen gratis parkeren op de parkeerplaats van het NHTV, daarna is het minder dan 5 minuten lopen naar het Florijn College.

*Florijn College,
decor van de
voorjaarsbijeenkomst in
Breda.*

Foto: G. Lanting

Workshop werkgroep Spiritualiteit

De werkgroep Spiritualiteit zal twee interactieve bijeenkomsten verzorgen. Op verschillende manieren wordt getracht met elkaar antwoorden te krijgen op aspecten van het thema grenzen verleggen dat iedere pelgrim op zijn eigen wijze mee- en doormaakt en die de kijk op zichzelf en anderen kan veranderen.

Lezing 'Wandelen'

Wil van der Holst is een 'grenzen verlegend' wandelaar en buitensporter, en eigenaar van Outdoor & Travel Outfitters in Roosendaal. Hij verzorgt een interactieve lezing waarin hij vertelt waar op gelet moet worden bij de aanschaf van wandelkleding, schoenen, rugzakken en dergelijke.

Workshop 'Fietsen'

Mike Leers fietste na zijn pensionering onder meer naar Santiago de Compostela, Rome en Jeruzalem. Dankzij zijn enorme ervaring als fietspelgrim weet hij alles te vertellen over de (meest geschikte) fiets, pech onderweg, fietstassen en wat zeker wel of juist niet als bagage mee te nemen.

Lezing 'gps voor beginners'

Lezing van Ronald Cremers van WayPoint over algemeen gebruik van de gps, bestemd voor startende gps-gebruikers. Door de veelheid aan merken en types gps-toestellen zien velen door de bomen het bos niet meer. Deze lezing wil daar een oplossing voor bieden.

Diverse gps-workshops

Er zijn workshops voor beginners en gevorderden, het maximumaantal deelnemers per

workshop is 20. U kunt deelnemen aan de volgende workshops:

- *Wandel- en/of fietsnavigatie voor beginners (Ronald Cremers)*

Uitleg over routes, tracks en waypoints. Waar zijn de pelgrimroutes te vinden, hoe plaats je die in je toestel en hoe activeer je de track? Neem uw eigen gps mee, mocht u die hebben.

- *Wandel- en/of fietsnavigatie voor gevorderden (Wim van Ruyven, Ton Pijnenburg)*

In twee parallele workshops kunnen diegenen die al enige tijd een gps hebben en nog meer ermee willen doen, nadere uitleg krijgen over de vele mogelijkheden. Deelnemers wordt aanbevolen een gps en een laptop mee te nemen.

Workshop 'Smartphone-fotografie'

Yvonne de Hont leert de deelnemers goede foto's te maken met de smartphone. Tijdens deze leerzame en gezellige workshop is er uitleg en kan men oefenen, bij goed weer ook buiten. Men krijgt tips voor verschillende fotografie- en bewerkingsapps. Deelnemers ontvangen achteraf per e-mail de e-books Smartphone Fotografie en Snapseed (uitleg over bewerken van foto's).

Workshop 'Verhalen schrijven'

Hanneke Stuart leert de deelnemers in deze workshop hoe een reisverhaal te schrijven. Pelgrimeren is avonturen beleven, mensen ontmoeten. U leert invalshoeken te vinden voor een sterk, boeiend en/of ontroerend, maar altijd persoonlijk verslag. Met concrete voorbeelden en handige tips gaat u naar huis met een eerste verhaal op zak.

Workshops werkgroepen genootschap

De werkgroepen Hospitaleren Roncesvalles en Hospitaleren overige Herbergen gaan in op hospitaleren in herbergen aan de camino's in diverse landen van Europa. Na afloop van de workshop bent u in staat een keuze te maken voor een bepaalde herberg of organisatie en kunt u desgewenst met een ervan contact maken om zo te komen tot een concrete werkafpraak.

De werkgroep Het nieuwe pelgrimeren zal een workshop verzorgen over het onderwerp gps op de smartphone: het gebruik van de smartphone als gps.

De werkgroepen Geschiedenis en Cultuur en Bibliotheek zullen u informeren over de

Agenda algemene ledenvergadering

1. Opening
2. Mededelingen
3. Notulen ALV d.d. 18 maart 2017
4. Wat ons bezighoudt
5. Begroting 2018 en vaststellen contributie 2018
6. Benoeming lid financiële commissie
7. Verkiezing bestuurslid als beoogd toekomstig voorzitter
8. Stand van zaken Pelgrimsvrienden van Sint Jacob door André Brouwer
9. Rondvraag
10. Sluiting

Camino Portugués en over de Chemin de Vézelay. Aan de hand van beeldprojecties zal een cultuurhistorische uitleg gegeven worden over de boeiende plaatsen onderweg.

Voorstelling 'Toontje de Smid'

Het Café Saint-Jacques wordt geopend door De Bonte Ghesellen, een groepje pelgrims uit de regio Breda-Tilburg. In het jaar 1353 wordt Toontje van Berkel veroordeeld wegens moord. De strafbedevaart die hij opgelegd krijgt, wordt uitgebeeld door dit groepje. Een luchtige voorstelling over een middeleeuwse pelgrimstocht met muziek, zang en avontuur.

Wandelingen met gids

Breda mag zich rekenen tot een van de meest gezellige steden van Noord-Brabant. Om de stad en omgeving beter te leren kennen stellen we geïnteresseerden in de gelegenheid deel te nemen aan een bustocht naar de Sint-Jacobskapel te Galder (zie ook pagina 22) en aan stadswandelingen met of zonder gids.

Bustocht en bezoek aan de Sint-Jacobskapel te Galder

De Sint-Jacobskapel is een van de plaatsen op de camino vanuit Nederland. Tijdens de tocht wordt ook aandacht besteed aan Kasteel Bouvigne, het Mastbos en de Galderse Meren. Deelnemers vertrekken onder begeleiding van een gids van de Heemkundekring vanaf het Florijn College. De totale duur van het bezoek aan de kapel zal ongeveer tweeënhalf uur zijn. Er is een bezoek in de ochtend en in de middag. Maximaal 47 deelnemers per busreis.

Aanmelding

De aanmeldingstermijn voor de najaarsbijeenkomst op 11 november 2017 in Breda start op zaterdag 7 oktober en loopt tot zondag 29 oktober. Met het aanmeldingsformulier op de website van het genootschap (santiago.nl) kunt u zich online aanmelden. Alleen leden die geen e-mailadres hebben, kunnen vanaf maandag 9 oktober telefonisch een aanmeldingsformulier aanvragen bij de ledenadministratie (030-2315391). De ledenadministratie is bereikbaar op maandag en dinsdag van 9 tot 17 uur.

Nassauwandeling (gids Gilde de Baronie)

De rondleiding voert langs monumenten en hofhuizen die herinneren aan de tijd dat Breda de residentie was van de eerste Nederlandse Nassaus. De wandeling duurt twee uur en vindt 's morgens en 's middags plaats.

Verder zijn er wandelingen naar de Grote Kerk, hét herkenningspunt en belangrijkste monument van Breda, en het Begijnhof, dat dit jaar het 750-jarig bestaan viert. Deze wandelingen duren een uur, en er zijn twee wandelingen in de ochtend en twee in de middag.

Wandelingen zonder gids

Onbekend Breda: een kennismaking voor de bezoeker die Breda niet kent.

Ontdek Breda: maak kennis met Breda als trendy stad in een historisch decor.

Militair Breda: voor iedereen die meer wil weten over het militair verleden van de stad. Deze interactieve wandelingen zijn gratis beschikbaar op uw smartphone. 📱

Stadswandeling naar het Begijnhof.

Foto: Johan Bakker

Lotgevallen van een jacobalium

De Sint-Jacobskapel in Galder

Waren verbindingswegen in de vijftiende eeuw van eenzelfde kwaliteit geweest als die van tegenwoordig, dan was er in Galder waarschijnlijk nooit behoefte geweest aan een eigen kapel.

Echter, de parochianen van toen hadden maar twee vaak slecht begaanbare en lange routes om naar hun parochiekerk in Ginneken te komen. Dat bleek teveel van het goede. Reden waarom de inwoners van Galder aan de bisschop een verzoek deden tot het oprichten van een eigen kapel. Met succes.

De kapel

Op 21 mei 1468 werd een kapel gesticht en kwam er geld beschikbaar om het bedehuis te kunnen gaan gebruiken en een dienstdoende priester te kunnen betalen.

Men verkreeg inkomsten uit rog- en geldrente, uit offergeld en pacht van kapelland. Ook ontving de kapelmeester op Sin-Jacobsdag offers in natura. De gelovigen brachten dan schapen, wol en eikels naar het bedehuis.

Zo'n vijftig jaar voldeed de kapel, totdat in 1517 verbouwd moest worden. In dat jaar maakten de kapelmeesters ten behoeve van de kapel een jaarlijkse rente te gelde.

Historici vermoeden dat in die verbouwingsperiode de nu nog bestaande toren gebouwd is. Zij vermoeden dat vanwege de laatgotische bouwstijl van de toren. Door deze toren oogt de kapel eerder als een klein dorpskerkje. Rond de kapel ontwikkelde Galder zich geleidelijk aan tot een kapelgehucht.

Tachtigjarige Oorlog

Werden begin 1568 nog twee heilige missen per week gelezen in de kapel, ten gevolge van

de onveiligheid op het platteland was dit al snel niet meer mogelijk.

Onder het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) richtten de inwoners zich tot de bisschop om toestemming te vragen de eredienst te hervatten. Want, schreef men: 'Sedert het begin van de troebelen was er geen mis meer gelezen en de kapel diende dringend hersteld te worden'. De aartsdiaken stond Galder op 1 mei 1614 toe om elke zondag of heilige dag om de beurt met Strijbeek een heilige mis te lezen.

Nadat stad en land van Breda in 1625 weer onder Spaanse heerschappij waren gebracht, beleefde de kapel een bloeiperiode. Hoewel het interieur was geplunderd was het gebouw zelf in de oorlogstijd gespaard gebleven.

De laatste katholieke dienst had in 1648 plaats, toen de kapel in beslag werd genomen door de rentmeester van de Prins van Oranje. Vanaf dat jaar kwamen de hervormde predikanten van Ginneken hier preken.

Na teruggave aan de katholieken in 1798 gingen stemmen op om de plaats Galder tot eigen parochie te verheffen en de kapel in te richten als parochiekerk. Uiteindelijk kerkten de Galderse katholieken toch liever over de grens bij de paters in Meersel-Dreef en had men liever een eigen schooltje.

De school

In 1824 werden de muren van het schip verlaagd om de kapel aan te passen voor de functie van school. De nauwe ruimte van 15 x 6 meter omvatte niet alleen een schoollokaal voor ruim honderd kinderen, maar ook de woning van de onderwijzer. In 1881 werd de kapel als school ongeschikt verklaard.

Tijdens de landelijke najaarsbijeenkomst in Breda op 11 november wordt er tweemaal een begeleide excursie aangeboden naar de Sint-Jacobskapel in Galder. Voor meer informatie zie pagina 21 van deze Jacobsstaf.

Sint-Jacobskapel in Galder.

Foto: Tieleke Huijbers

Jacobalia in de kapel

- Sint-Jakobsbeeld, in 1976 uit chamotteklei vervaardigd door Harry Storms.
- Wandkleed in de kapel, in 2001 vervaardigd door Maria van Hassel, een van de zeer vroege leden van het genootschap. Zij heeft het wandkleed gemaakt naar een wandschildering in een Spaanse kerk.
- Schelpenbord, in 2000 stelde kosteres Fien de Graaf pelgrims, die vanuit Galder hun tocht naar Santiago aanvingen, in de gelegenheid een jakobsschelp in de kapel achter te laten.

Opnieuw bedehuis

In 1884 werd de muur tussen schip en koor weggebroken en alles werd weer geschikt gemaakt voor de eredienst. Over de juiste toedracht van deze verbouwing is in de archieven totaal niets te vinden. Wel blijkt dat er plannen waren om het schip in te korten en de toren te slopen.

De hoofdonderwijzer maakte zich daarover ernstige zorgen en schreef hierover aan de bisschop: 'De verwoestende moker ligt reeds gereed om het schip van de aloude en eerwaardige kapel te Galder in te korten en den grijzen toren, die als een reusachtige vinger ten hemel wijst, te slopen. Weldra dan zal een onooglijk spitsje op een nietig rompje het vonnis vertoonen van Galders ondergang.' Hij heeft zijn zin gekregen, door tussenkomst van de bisschop bleef alles gespaard.

Pas tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen de inwoners van Galder niet naar Meersel-Dreef konden, werd 's zondags in de Sint-Jacobskapel weer een mis gelezen.

Na de oorlog ontstonden plannen om de kapel te restaureren. In 1934 werd dat grondig gedaan onder leiding van Hendrik Willem Valk. De in 1824 ontstane omvang werd behouden, maar helaas zijn de toren, de muren van het schip en de kap niet op de oorspronkelijke hoogte teruggebracht.

Huidige gebruik van de kapel

Op de eerste plaats is het de kerk waarin de Galderse gemeenschap haar erediensten houdt. Daarnaast is de kapel zeer in trek als trouwkerkje en voor vieringen in besloten kring, zoals dopen, jubilea, maar ook de jaarlijkse viering voorafgaand aan de winter-

wandeling van de Regio Breda-Tilburg.

In de laatste jaren is het in toenemende mate een gewild vertrek- of rustpunt voor santiogogangers op de traditionele route die van Zeerijp via Amsterdam en Utrecht naar Noordwest-Spanje voert. 🍷

Jacobalia in de kapel.

Foto: Tieleke Huijbers

Mijmeren over geluk

Het Gelukkigerwijspad

In de serie Pelgrimeren in Nederland deelt Wilco Kruijswijk zijn ervaringen op drie Nederlandse pelgrimstochten: de Walk of Wisdom, het Gelukkigerwijspad en het Hilligenpad. Bij deze pelgrimstochten gaat het om de innerlijke reis van de pelgrim, maar ook om de interactie met anderen en/of het landschap, en in meer of mindere mate om spiritualiteit. Elke route kent weer eigen accenten, maar ze hebben het belangrijkste gemeen: pelgrimeren verbindt. Met jezelf en met anderen.

Meldpunt
Geluksmomenten met
GelukkigWijzers.

Foto: Wilco Kruijswijk

Ik blader door het logboek bij een Meldpunt Geluksmomenten. Hier kan ik een geluksmoment delen en mij opladen aan het geluk van anderen. Ik lees een klein, intiem geluksmoment: 'Mijn bijna 13-jarige zoon, die vanmorgen zijn ogen opent, mij aankijkt en zegt: "Mamma, ik hou van jou."'

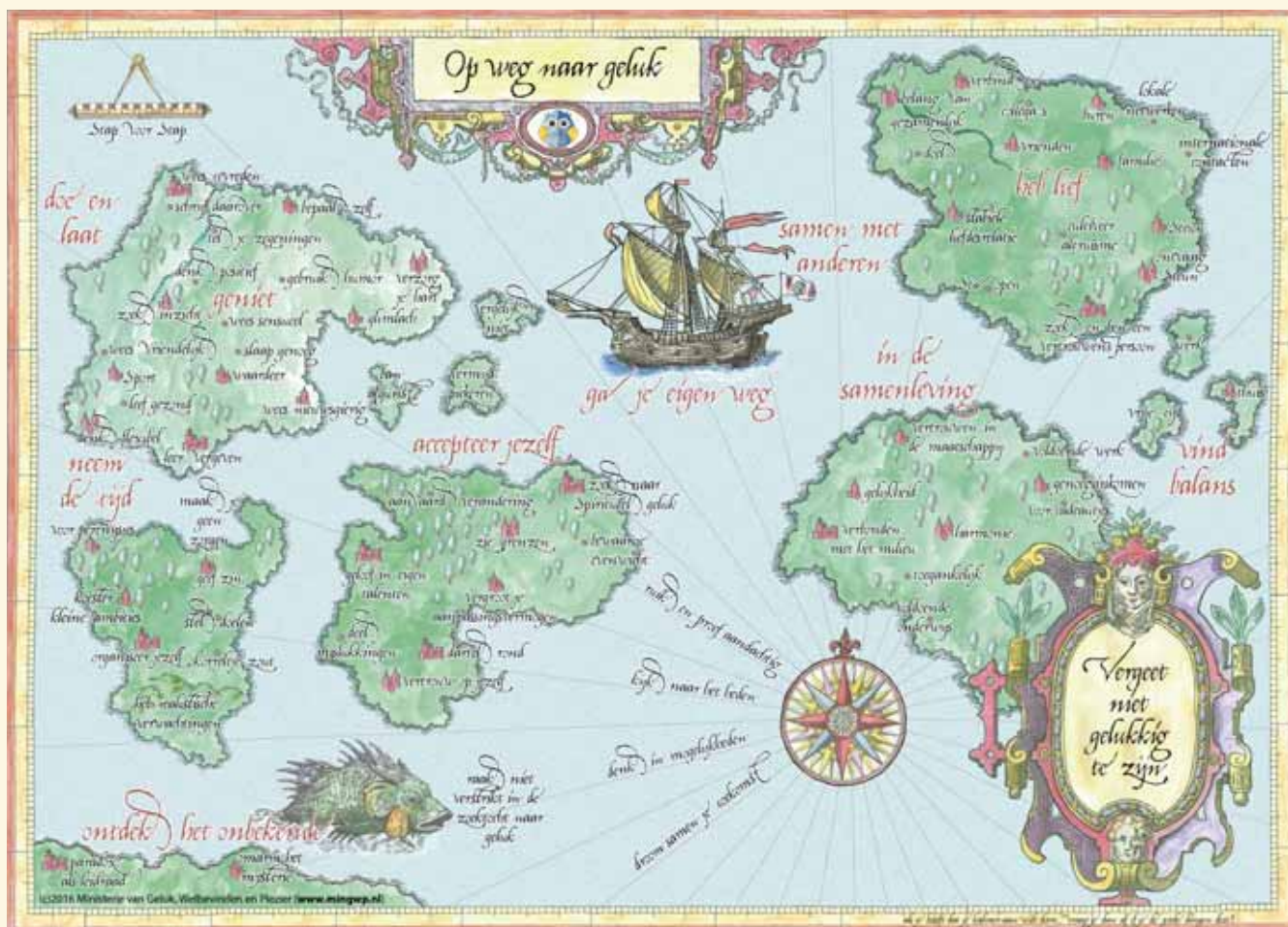
Waar ben ik eigenlijk gelukkig van geworden vandaag? Mijn geluk vandaag zit in de keuze om niet te gaan werken, maar op pad te gaan op het Gelukkigerwijspad.

Het Gelukkigerwijspad is een moderne pelgrimstocht in Midden-Nederland. Zo'n 125 kilometer lang wandel je over de Utrechtse Heuvelrug en langs de (Kromme) Rijn. Bosgebied, zandverstuivingen en rivieren wisselen elkaar af. De nadruk bij deze pelgrimstocht ligt op het (her)vinden van geluk. Niet het 'confettigeluk', maar het pelgrimsgeluk: mijmeren over wat je gelukkig maakt, onverwachte ontmoetingen onderweg en ook door de wereld een beetje mooier achter te laten dan hoe je hem aantroft. Het pelgrimspakket dat je aanschaft voor deze route biedt verschillende spullen om dit pelgrimsgeluk te versterken.

Mijmervragen

In een hoekje van de plaatselijke boekhandel in Maarn pauzeer ik even. Er is een keukentje en geheel in pelgrimssfeer maak ik daar zelf mijn thee en doe wat muntjes in het bakje voor de *donativo's*. Uit de standaard pak ik een GelukkigWijzer, een kaartje met daarop een mijmervraag. Ik staar een beetje voor me uit met deze vraag in gedachten.

Deze GelukkigWijzers zijn uitsneden van de landkaart 'Op weg naar Geluk' die in het pelgrimspakket zit. De steden in deze fictieve wereld zijn stuk voor stuk ingrediënten voor geluk. Samen verbeelden ze de kernwaarden van de route: Ga je eigen weg, Samen met

'Op weg naar geluk'.

Foto: Wilco Kruijswijk

anderen, In de samenleving. Steden als 'deel je mislukkingen', 'accepteer jezelf' en 'denk flexibel' roepen van alles bij me op. Hoe ga ik eigenlijk om met mislukkingen? Met een glimlach op mijn gezicht laat ik wat ervaringen passeren die anders gelopen zijn dan ik vooraf had bedacht en ga weer op pad ...

Verloren pinpas

Bij Rhenen steek ik de Rijn over met het veer. Ik hou van het veer. Het toont respect voor het majestueuze karakter van een rivier die het landschap in tweeën splitst en het gevoel van onbereikbaarheid voedt. Aan de overkant blijf ik in de 'huiskamer' van het veer nog even hangen. Ik krijg een kopje koffie aangeboden. 'Hij is niet meer helemaal heet hoor...', en we kletsen wat. Buiten regent het, dus ik voel geen haast. Maar zoals dat gaat: vroeg of laat moet ik weer verder, regen of geen regen.

Tijdens het wandelen verlies ik mijn pinpas. Ik had hem los in mijn broekzak en is

er waarschijnlijk uit geglipt toen ik mijn telefoon pakte. Onhandig, maar zo gaat het soms. Ik sta er niet te lang bij stil en stap weer verder. Even later heb ik een heel boeiend gesprek over de rand van een heg: wat hebben klussen en pelgrimeren gemeen? Beide gaan stap voor stap en dan komt het wel goed, is onze conclusie. En dat geldt nu ook voor mij, want ik krijg even later een telefoontje vanuit een ING-servicepunt dat mijn pinpas terecht is. Een gezin dat op fietsvakantie is, zag het oranje pasje glinsteren in het gras. Heel fijn! En nu heb ik gelijk een passende bestemming gevonden voor de tinnen Geluksmunt uit het pelgrimspakket. Als dank stuur ik die naar de eerlijke vinders op.

Compliment

In het pelgrimspakket zit ook een ansichtkaart. De 'opdracht' is om deze kaart naar iemand te sturen met een mooi compliment erop geschreven. Ik vind dat leuk om te doen, maar tijdens het wandelen schiet het er snel

bij in. Pas op mijn laatste wandeldag schiet mij te binnen: 'Gewoon omdat onverwachte post zo leuk kan zijn: ik wens je een hele fijne dag vandaag!' en doe de kaart in de brievenbus bij een huis langs de route. Ik voel een drempel om dit soort dingen te doen, maar het voelt ook goed als ik het toch doe. Het geeft wat meer diepgang aan mijn pelgrimstocht en laat het wat minder alleen om mijzelf draaien.

De wereld mooier achterlaten

Aan het einde van de route, in Amersfoort, ga ik nog langs het St. Pieters en Bloklands Gasthuis. Een verzorgingshuis waar je als pelgrim vrijwilligerswerk kunt doen. Ik had mijn bezoek al eerder aangekondigd en word er gastvrij ontvangen. In een gemeenschappelijke huiskamer ben ik een uurtje te gast om een kopje thee te drinken. Het voelt soms wat ongemakkelijk, maar mij wordt verzekerd dat 'er gewoon zijn' al helemaal genoeg is.

Een dame vertelt mij hoe ze vroeger garnalen pelde en dan op zaterdag in de rij moest staan om uitbetaald te worden. En dan had ze al een briefje van haar moeder mee voor

de boodschappen. Ze leeft helemaal op bij het vertellen hierover en ik geniet van de twinkeling in haar ogen. En zo eindigt mijn pelgrimstocht met haar glimlach nog voor ogen en het gevoel dat ik de wereld iets mooier achterlaat. 🌸

Op weg naar geluk

Een gelukkig leven is het nastreven waard. Dat betekent niet dat je elke dag blij 'moet' zijn. Het betekent vooral dat je weet welke routes naar geluk voor jou werken, juist ook bij tegenslag. Daarvoor heeft Wilco Kruijswijk het Ministerie van Geluk, Welbevinden en Plezier opgericht. Wandelen in het algemeen en pelgrimeren in het bijzonder neemt een belangrijke plek in bij het ministerie. Omdat het wandelen zelf gelukkig maakt, de reflectie en ontmoetingen inzicht geven in ons leven en we hierdoor beter onze bestemming weten te bereiken. Zo onderzoekt het ministerie pelgrimeren in Nederland. Door studie en door op pad te gaan, onder het motto: lichtvoetig en diepzinnig. Kijk voor meer informatie op mingwp.nl.

Meer informatie
over de route en het
pelgrimspakket op
Gelukkigerwijspad.nl.

'Bij Rhenen steek ik de Rijn over met het veer'.

Foto: Wilco Kruijswijk

Betel

*D*aar zette Jacob
lang geleden
zijn droomsteen recht.

*Pelgrims richten overal,
hier of daar,
hun stenen op.*

*Drie keien op de hei gevonden
wijzen hier en nu
op mijn Betel.*

Een camino zonder één stap

De camino kent vele verschijningsvormen. Je persoonlijke zoektocht herkennen als pelgrimage is een gave. Prachtige beschrijvingen en vele publicaties verhalen van deze persoonlijke ervaringen.

Mijn broer André, ik noem hem een kunstenaar, heeft recent de persoonlijke camino-ervaring van mij en mijn partner in een schilderij vereeuwigd en van de totstandkoming zijn persoonlijke camino gemaakt. Als ik zeg dat hij een kunstenaar is, twinkelen zijn ogen van trots, maar zijn bagatellen zijn een bewijs van de gemeenschappelijke moeite die

we hebben om onszelf op waarde te schatten. Ik hou van hem, meer dan van mezelf.

Een meesterwerk vervaardigde hij. Een dat alle aandacht verdient. Dat gezien moet worden. Ons huis is sindsdien niet meer wat het was. Het schilderij zuigt iedere bezoeker naar de grote wand waar het hangt. De start voor een inspirerend gesprek. Hoe is dat in zijn werk gegaan?

Tussen januari 2014 en april 2016 liepen Marjan en ik in vijf etappes van Den Bosch naar Santiago. Daarvan maakten wij beiden een

'Ceci n'est pas un Camino' door André Zentveld.

persoonlijk verslag, schreven we gedichten en schoten we duizenden foto's. We stelden er prachtige fotoboeken van samen, maar een beeld van de hele camino in één oogopslag was er niet. Maar dat was misschien wel te realiseren.

We verkenden bij mijn broer, die zeer verdienstelijk in een naïeve stijl schildert, of hij deze uitdaging aan zou willen gaan: een schilderij dat onze totale tocht zou omvatten. Tot onze verbazing zei hij daar volmondig ja tegen. En daar begint zijn zoektocht, zijn camino. Hij las onze verslagen nog eens, bladerde de fotoboeken door en vroeg ons de hoogtepunten op te schrijven. Dat resulteerde in een lijst van vier A4'tjes. Chaos was het gevolg en de twijfel was voelbaar. Pas toen we in totaal honderd foto's lieten afdrukken en die voorzagen van een ABC-code (A = dit moet er per se in, B = dit ook als het kan, C = als er dan nog ruimte is, mag dit ook) kon hij zijn eerste stappen gaan zetten. Hij was vertrokken!

Hij googelde urenlang, zocht gebouwen in boeken op, maakte zijn eigen themalijsten, breidde zijn werktafel uit om het doek van 140 bij 90 centimeter te kunnen huisvesten, en maakte een vliegende start.

441 uur werkte hij eraan en iedere dag schreef hij de voortgang, maar ook zijn overwegingen, twijfels, tegenslagen en gedachten, in een dagboek op. Met onder andere niet onverdienstelijke gedichten van eigen hand. Zoals:

*Je staat geregeld in de regen
dan wel in een of andere neerslag*

*je kunt niet altijd
met de zon en de wind mee spelen*

*want meer nog dan dat je regelmatig adem-
haalt,
gaat het om hoe vaak je adem stakt*

*gaat het niet om het aantal slagen van je hart,
maar om de keren dat het overslaat*

*telt niet wat je hoort of ziet,
maar wat onzichtbaar en ongehoord is.*

Een tweede meesterwerk was in de maak: zijn dagboek met de titel die hij ook aan het

schilderij gaf: *Ceci n'est pas un Camino*. Het dagboek maakt het schilderij tot een nog waardevoller bezit dan het al was.

Over zijn fysieke beperkingen maakten we ons zorgen, maar het gaf structuur aan zijn dagen en het werd zijn persoonlijke weg met alle kenmerken van een pelgrimage zonder één stap te zetten.

Tijdens het proces mochten wij de voortgang niet zien. Pas toen het helemaal af was wilde hij het onthullen, met de afspraak dat als het niet het gewenste resultaat was, we het schilderij ook niet hoefden te kopen. Want we wilden hem uiteraard voor zijn arbeid betalen. Hij hanteert een vierkantedecimeterprijs, die hij voor ons verzachtte. Hij maakte van de onthulling een hele show. We stonden perplex en waren ontroerd. Samen zochten we een mooie lijst uit en sindsdien is het de blikvanger in onze woonkamer.

We vertellen nu ons verhaal, als we daartoe uitgenodigd worden, aan de hand van dit prachtige schilderij. 🍷

(advertentie)

Topo-Aktief
WANDEL- & PELGRIMSREIZEN

**Met een lichte rugzak op weg naar
Santiago of Rome;
Boek uw reis via www.topo-aktief.nl**

Wilt u meer weten
over het schilderij?
Neem dan contact op
met Niko Zentveld:
nikozentveld@me.com.

Niet zien waar het uitkomt

Van 3 juni tot 17 juni 2016 werkte Carla Groot als vrijwilliger in de Huiskamer van de Lage Landen in Santiago. Zij ontmoette daar veel mensen en hoorde veel verschillende verhalen. Twee pelgrims zocht zij een jaar later in Nederland weer op om te vragen hoe het nu met hen ging. In deze tweede aflevering het verhaal van Theo Wasmus.

De eerste keer dat ik Theo ontmoet in de Huiskamer heeft hij niet veel tijd: overnachting regelen, naar de kathedraal voor de mis. Maar hij komt terug en dan heeft hij alle tijd. Voor Theo heeft ontmoeten een dubbele betekenis. Naast nabijheid het loslaten van moeten. Een jaar later ontmoet ik Theo weer op het station in Alkmaar en zetten we ons gesprek voort in een café.

Drukke pelgrim

Het verlangen van Theo om eens de camino te lopen dateert al uit 1997. Tijdens zijn werk in de verpleging kwam hij in aanraking met een patiënt, die een schelp op het nachtkastje had liggen. De man had de camino gelopen en was er trots op. Dit wil ik ook eens doen, als ik met pensioen ga, dacht Theo. In 2002 kwam de wens weer voorbij. Toen sprak hij uit: 'Dit is wat ik écht wil, naar Santiago lopen'. In 2016 komt het er eindelijk van. Hij is dan nog niet met pensioen. Hij heeft zeshonderd uren bij elkaar gespaard, waardoor hij vier maanden vrij kon zijn.

Het is 1 maart 2016 als hij vertrekt. Theo is goed voorbereid en heeft al aardig wat kilometers in de benen. Bij de Jacobuskapel in Nijmegen neemt hij afscheid van zijn geliefde Connie.

Wat volgt is een prachtig mooi avontuur. Hij zegt: 'Je begint eraan, maar ziet niet waar het uitkomt ...' Theo wil graag de dingen geregeld zien, maar 'ik zie wel' is hem goed bevallen. Zijn wens om mensen te ontmoeten is ruimschoots uitgekomen. Ook ontmoet hij het wonder van de natuur. Anderzijds kwam hij erachter dat hij een druk programma had: 'Wat heb je het als pelgrim ontzettend druk: lopen, onderdak regelen, praten en luisteren

*'Wat heb je het als
pelgrim ontzettend
druk ...'*

en ook nog een blog proberen bij te houden.' Onderweg zong hij regelmatig met een medepelgrim Taizé-liederen in een kerk. Eens raakte een dame hierdoor geëmotioneerd. Theo: 'Mooi, dat het iemand raakte, dat we voor haar iets hebben kunnen betekenen.'

Theo heeft verschillende malen de zegen mogen ontvangen. In Vessem in de pelgrims-hoeve Kafarnaüm; in de basiliek van Vézelay. Om 7 uur met de lauden in de kapel. 'Aan het eind werd ik naar voren geroepen en kreeg ik de pelgrimszegen. Een moment dat je echt raakt.'

Tijdens een koffiestop onderweg krijgt hij bij het weggaan nog een medaillon van Mariana. Voor bescherming. En of hij bij aankomst in Santiago voor haar wil bidden. 'Je kan er veel over zeggen of denken, maar het geeft wel kippenvel.' Theo draagt het medaillon nog elke dag.

Dat Jacobus met hem meegelopen is, weet hij bijna zeker. Op de juiste momenten was hij er. 'Op een stuk in België, toen ik er echt doorheen zat, kwam er iemand op me af, die vroeg of hij een stuk met me mee mocht lopen. Toen ik nagenoeg niets meer te eten had, stopte er een Australisch echtpaar dat vroeg of ik nog iets nodig had. De kofferbak van de auto ging open, vol met eten. Ze hadden zojuist boodschappen gedaan. Samen genoten we van een lunch.'

Op de camino heeft hij geleerd aan te nemen als hem iets aangeboden wordt. Hij is dankbaar dat alles zo goed gegaan is. Hij heeft geen enkele blessure gehad, volop van de tocht kunnen genieten, fijne mensen ontmoet en altijd goede adressen gehad.

Rustiger lopen

De camino heeft zijn kijk op het leven veranderd. Hij hecht minder waarde aan materiële dingen en kan gemakkelijker loslaten. Zijn vertrouwen in mensen is gegroeid en hij is opener, emotioneler en meelevender geworden.

Wat hem tegen is gevallen, zijn de gladgetrokken en geplaveide paden, dat het zo

toeristisch is met taxi- en bagagevervoer en de drukte, zeker op het laatste stuk. Op zijn blog, over de etappe van Saint-Jean-Pied-de-Port naar Roncesvalles, lees ik: 'Het loopt anders dan ik gewend ben, bijna het idee in file te lopen, gewoon een kwestie van bij jezelf blijven ...'

Op de vraag, wat hij anders zou willen doen, antwoordt hij: 'Ik had figuurlijk gesproken meer stil willen staan en aandacht willen hebben voor de dingen naast de weg, zoals bijvoorbeeld iets bezichtigen. Ik zou rustiger willen lopen.'

Theo is na zijn aankomst in Santiago nog doorgelopen naar Finisterre. 'Aan het eindpunt bij Kaap Finisterre zat ik op de rotsen tot de zon in zee verdween. Ik stond op om naar de herberg te gaan. Op dat donkere pad werd ik omringd door honderden glimwormpjes. Het leek alsof de weg was bezaaid met sterren. "Compostela" ging door mijn hoofd. Veld van sterren. De cirkel was rond.'

Onderweg ontdekte Theo dat leeftijd niet bestaat en dat velen zich bezighouden met de dezelfde vraag: wat wil ik nu werkelijk van mijn leven maken?

Na de camino heeft Theo, inmiddels 63 jaar, het besluit genomen te gaan stoppen met werken. Onlangs heeft hij zijn werk overgedragen aan zijn opvolger. Sinds twee maanden is hij echt vrij, waarvan hij een maand moe is geweest. 'Ik weet nog niet hoe ik het ga invullen. Ik houd nog even de boel tegen.' Wel heeft hij ja gezegd tegen het opvangpunt laaggeletterden. Verder lekker wandelen. Hij mag maximaal zes aaneengesloten weken weg. Kort na ons gesprek laat Theo me weten, dat hij alweer geboekt heeft. Dit najaar gaat hij vanaf Irún de Camino del Norte lopen.

Theo laat me nog drie fotoboeken zien met foto's die hij tijdens zijn camino gemaakt heeft. Elke dag heeft hij een foto van de weg gemaakt. Symbool voor 'niet zien waar het uitkomt'. 🍷

Theo Wasmus bij het Cruz de Ferro.

Kloosterwandeling door de stad van Jacobus

In onze themareeks over Spaanse kloosters langs de camino blijven we dit keer in Santiago. De stad is rijk aan kloosters. Veel ervan zijn niet meer bewoond en hebben in de loop van de jaren een andere bestemming gekregen. De Spaanse kunsthistoricus Francisco Singul neemt ons mee op een wandeling door de stad.

Net zoals de kathedralen, kloosters en abdijen in de rest van Europa, hebben de kloostergangen in Santiago de Compostela alle dezelfde klassieke architecturale vorm van een *hortus conclusus* (gesloten binnenhof). Deze vorm, met enkele lichte varianten, zet zich door in de bouwstijl van hospitalen en universiteitsgebouwen van Santiago. Het gaat om een vierkante binnenplaats omgeven door vier galerijen met bogen die rusten

op zuilen of pilaren, en die zo een kloostergang vormen van vier overwelfde ruimtes rondom een centrale binnenplaats.

Hospital Real

Een goed startpunt voor onze wandeling langs de kloosters van Santiago is het Hospital Real op de Plaza del Obradoiro. Dit hospitaal, gesticht in 1499 door de katholieke koningen, Isabella van Castilië en Ferdinand van Aragón, voorzag in de zorg aan zieken, armen en pelgrims. Het gebouw, ontworpen door de architect Enrique Egas, heeft een kapel in de vorm van een Latijns kruis met daaromheen vier kloostergangen. Reeds in de zestiende eeuw had het Hospital Real vier kloostergangen, twee van steen en twee van hout. Als hedendaagse bezoeker komen we eerst oog in oog te staan met twee prachtige

Kunsthistoricus Francisco Singul is hoofd Culturele Zaken van de Xacobeo-organisatie in Galicië. Hij publiceert en geeft lezingen over de Camino de Santiago over de hele wereld.

Patio de San Mateos in het Hospital Real. Kloostergang in barokke stijl (Manuel de los Mártires).

Foto: Francisco Singul

hoofdkloostergangen, herbouwd in 1561 door Rodrigo Gil de Hontañón, een van de belangrijkste architecten uit de Spaanse renaissance. Daarna volgen nog twee achterliggende kloostergangen in barokke stijl, ontworpen door de lokale meester *fray* Manuel de los Mártires. In de hoofdkloostergangen bevonden zich rechts de afdelingen voor de mannen en links die voor de vrouwen, met zowel de vertrekken voor de pelgrims als voor de zieken. Deze kloosters worden gekenmerkt door de gestileerde vorm van de halfronde bogen, de fijne pilaren, de wapenschilden van kalksteen en de granieten waterspuwers, gevarieerd en bijzonder van vorm en alle met een symbolische betekenis.

Aan de zuidkant van de Plaza del Obradoiro staat het Colegio de San Jerónimo, waarin zich het rectoraat van de universiteit van Santiago bevindt. Het college heeft een zeventiende-eeuws klooster, een onopvallend binnenhof omgeven door halfronde bogen, gebouwd in 1656 door een bekende bouwmeester, dezelfde architect als van de kathedraal, José de la Peña de Toro, een van de eersten die de barokke stijl toepaste in Santiago.

San Francisco-klooster

Als we vanop het plein de Calle de San Francisco inslaan, komen we al snel bij het klooster dat, volgens de legende, in 1214 gesticht is door Franciscus van Assisi na zijn pelgrimstocht naar Santiago. In de zeventiende en achttiende eeuw werd het gehele complex gerenoveerd. De twee kloostergangen dateren dan ook van deze tijd. De oudste is de *portería*, van begin zeventiende eeuw, bestaande uit twee sobere verdiepingen met in het midden van het binnenplein een prachtige fontein in laat-renaissancistische stijl. De vijf bogen aan de noordkant die toegang bieden aan de gotische kapittelzaal dateren nog van 1400-33. Op een van de kapitelen is een afbeelding te zien van Sint-Franciscus die predikt voor de vogels. De tweede, iets grotere kloostergang, werd gebouwd tussen 1630 en 1644 in een sobere classicistische stijl, vermoedelijk onder leiding van Juan González Araújo. Deze heeft ook twee verdiepingen en is nu overdekt. Vanaf deze kloostergang

Santo Domingo de Bonaval.

Foto: Francisco Singul

lopen we de refter van het klooster binnen, gebouwd in 1726. Het plafond heeft een groot tongewelf en er hangt een stenen retabel waarop Franciscus is afgebeeld als hij een bezoek brengt aan het hoofdaltaar van de kathedraal.

Hospital de San Roque

Als we het franciscanenklooster verlaten, lopen we omhoog via de Costa Vella en slaan we de Calle del Hospitalillo (Rúa de Hospitaliño) in, om uit te komen bij het Hospital de San Roque, een hospitaal gebouwd als gevolg van een belofte van de stad aan de heilige Rochus uit Montpellier als hij Compostela van de pest zou genezen. In 1570 ging de bouw buiten de stadsmuren van start. Het is een ontwerp van Gaspar de Arce, een architect uit Cantabrië. Het resultaat is een rationeel ogend gebouw met open afdelingen die uitkomen op een binnenplaats. We lopen door een eenvoudig portaal in renaissancestijl met afbeeldingen van de heilige Cosmas en Damianus, en komen in een voorportaal dat ons binnenleidt naar een vierkante patio in Toscaanse stijl, omringd door elegante zuilen en met vier halfronde bogen aan elke zijde. Boven elke galerij loopt een bovenverdieping met sobere ramen die uitkijken op de patio. Het geheel was in 1582 klaar, maar de patio en de bogen werden in 1818-20 herbouwd in de oorspronkelijke stijl.

Santo Domingo de Bonaval

Vanaf het Plaza de San Roque volgen we de Rúa das Rodas, die langs de middeleeuwse stadsmuur loopt, en komen zo bij de Puerta del Camino, de toegang tot de Camino Francés. Even verder bevindt zich het klooster

*Wenteltrap in Museo
do Pobo Galego (Santo
Domingo de Bonaval)
door Domingo de
Andrade.*

Foto: Mário José Martins

van Santo Domingo de Bonaval, nu het Museo do Pobo Galego, het museum van het Galicische volk. De kerk is het enige overblijfsel van wat ooit een gotisch klooster was uit de veertiende eeuw.

Op het eind van de zeventiende eeuw werden de kloostergebouwen verbouwd in opdracht van de Mexicaanse prelaat fray Antonio de Monroy, aartsbisschop van Santiago in de periode 1685-1715. Domingo de Andrade, de bouwopzichter van de kathedraal en bouwer van de *torre de Reloj* van de kathedraal, kreeg de opdracht om er een dominicaans klooster te bouwen. Bekend is de driedubbele wenteltrap van zijn hand. De ruime binnenplaats van het dominicanenklooster telt negen gedeeltes aan elke kant en twee verdiepingen. De binnenplaats is opgebouwd met halfronde bogen, van elkaar gescheiden door Toscaanse zuiltjes. De versieringen met fruitelementen op de zuilen zijn typisch voor Andrade. Ze worden versterkt door de afbeeldingen van schilden van de aartsbisschop in het midden van elke zijde.

San Martín Pinarío

We lopen terug naar de historische kern van de stad via de Puerta del Camino en volgen net zoals de pelgrims het laatste stukje van de Camino Francés op de Calle de las Casas

Reales tot het Plaza de Cervantes. Via de Calle de la Azabachería en de Plaza de la Inmaculada, komen we uit bij het noordportaal van de kathedraal aan de ene kant, en de majestueuze gevel van het klooster van San Martín Pinarío aan de andere kant, het grootste klooster van de stad. Dit immense gebouw bevat het *claustro de Oficinas*, een kleine kloostergalerij, waarvan het eerste gedeelte, gebouwd in 1665 door de architect van de kathedraal, José de la Peña de Toro, toegang geeft tot de trapzaal van de abt en de spectaculaire kloosterrefter. Toscaanse zuilen vormen de scheiding tussen de halfronde bogen.

Het tweede bovengelegen gedeelte dateert van 1677 en is van de hand van *fray* Tomás Alonso. De benedictijnse monniken gaven de opdracht om een tweede grote kloosterrondgang te bouwen, het *claustro procesional*, die met de kerk verbonden was. De bouw van deze kloostergang ving eerder aan dan de Oficinas-kloostergalerij, maar doordat ze groter is van omvang duurde het een eeuw langer voor ze voltooid was. De bouwwerkzaamheden gingen in 1636 van start onder leiding van de meester Bartolomé Fernández Lechuga. Zijn ontwerp dat aan de vier zijden te zien is, was geïnspireerd op de boeken en werken van de Italiaanse architect Andrea Palladio, wiens bouwtheorieën van grote invloed waren voor de geschiedenis van de architectuur.

De bouw van de noordelijke kloostergalerij, die grenst aan de kerk, begon in 1660 onder leiding van José de la Peña de Toro en werd pas voltooid in 1743, toen de grote meester Fernando de Casas de scepter zwaaide. Deze grote kloostergalerij is met de kerk verbonden via een deur die je rechtstreeks langs het retabel van de heilige Gertrudis naar de middenbeuk van de kerk leidt. In het midden van de binnenplaats van de kloostergalerij staat een opvallende barokke fontein gebouwd tussen 1705 en 1709 door fray Gabriel de Casas. De kloostergang bestaat uit een serie halfronde bogen die van elkaar gescheiden worden door telkens twee enorme zuilen op een voetstuk, typisch voor de Palladio-stijl. De tweede verdieping van de kloostergang

bevat brede openingen met balkons en ovale ramen. Het geheel wordt afgesloten met een kroonlijst versierd met pinakels die een sterke verticale impuls geven. Verrassend is dat de barokke fontein met drie boven elkaar geplaatste bekkens in de jaren zestig naar het grote klooster is overgebracht. Oorspronkelijk stond die namelijk in de patio van het kleine klooster.

Antealtares-klooster

Terug naar het Quintana-plein. Daar doemt de indrukwekkende gevel op van het Antealtares-klooster. Dit klooster gaat terug tot de negende eeuw. De monniken van dit klooster verzorgden namelijk de cultus van het graf van Santiago in naam van koning Alfonso II, de Kuise. Tegen het eind van de vijftiende eeuw voegden zij zich bij de monniken van het klooster van Pinario en het Antealtares werd een klooster van benedictijnse nonnen. Pas in de baroktijd werd een kloostergang gebouwd. Deze kan niet bezocht worden, omdat die zich in het besloten gedeelte van het klooster bevindt. Vermeldenswaardig is dat de drie verdiepingen tellende kloostergang het werk is van de architect Melchor de Velasco en in de periode 1660-69 gebouwd werd. Op de begane grond omlijsten Dorische zuilen de halfronde bogen; op de eerste verdieping zijn er ramen met een oculus erboven, net zoals bij de grote kloostergalerij van San Martín Pinario; en op de tweede verdieping zijn er sobere rechthoekige ramen geplaatst.

Faculteit voor Geografie en Geschiedenis

We lopen de Calle de Antealtares uit tot het Plaza de Feijóo en vervolgen onze weg door de Rúa do Preguntoiro en slaan linksaf de Rúa do Castro in. Al snel zijn we bij het universiteitsgebouw aangekomen (de huidige faculteit voor Geografie en Geschiedenis). Een neoclassicistisch gebouw uit de laat-achttiende eeuw, gebouwd door een lokale architect, Miguel Ferro Caaveiro, met goedkeuring van Ventura Rodríguez, directeur van de Academie voor Schone Kunsten van San Fernando. De noordelijk vleugel dateert van 1774-80. Aan de buitenkant loopt de fa-

cade breed uit aan beide kanten, maar domineert het middengedeelte met enorme Dorische zuilen die in de hoogte doorlopen over twee verdiepingen. Het binnengedeelte geeft toegang tot een patio waarlangs zich de aula's bevinden. Alles in Toscaanse orde, met rijkversierde pilasters, gordelbogen en lijstwerk, met duidelijke verwijzingen naar de barok. Op de begane grond wordt deze galerij omlijst door halfronde bogen, maar de bovenverdieping is heel rationeel gehouden met rechthoekige ramen. Beide verdiepingen lijken opgehangen te zijn aan Korinthische zuilen die tot hun essentie zijn herleid en bijna abstract lijken. In plaats van de gebruikelijke naturalistische plantenmotieven, zijn de kapitelen strak en sober gehouden, geheel in lijn met de strenge uitstraling van het klooster. Diezelfde soberheid vinden we ook terug in de oostelijke vleugel, gebouwd tussen 1783 en 1792, eveneens naar ontwerp van Miguel Ferro Caaveiro.

Santa María la Real de Sar

We laten het plein van de universiteit achter ons en lopen door de Puerta de Mazarelos. Door deze poort kwam vroeger de wijn de stad binnen en het was ook de poort waardoor de pelgrims die vanuit het zuidoosten kwamen, over de Vía de la Plata, de stad betraden. We dalen de steile Calle del Castrón

Claustro procesional in San Martín Pinario.

Foto: Francisco Singul

Douro af tot de Sar-rivier. Daar wacht ons de romaanse kerk van Santa María la Real de Sar, gebouwd in de twaalfde eeuw, in de tijd van aartsbisschop Diego Gelmírez. Hoewel de muren en pilaren zijn verzakt, beschikt deze kerk nog ten dele over de oorspronkelijke romaanse noordelijke kloostergang met negen bogen die steunen op dubbele kolommen. Wat opvalt zijn de prachtig bewerkte kapitelen, bogen en lijstwerk, versierd met vegetale motieven, het werk van het atelier van Maestro Mateo, de meester van het Pórtico de la Gloria, daterend uit de dertiende eeuw.

Santa María de Conxo

In de buitenwijken van Santiago is het de moeite waard om nog een andere bouwopdracht van aartsbisschop Gelmírez te bewonderen: het klooster van Santa María de Conxo. De opdracht voor de bouw van dit klooster was nog eerder dan dat van Sar. Het werd ingewijd in 1129 en diende voor een vrouwelijke kloosterorde. De kloostergang werd in de dertiende eeuw gebouwd, met details die reeds verwijzen naar de gotiek, hoewel de halfronde bogen en de opstelling van de zuilen weer doet denken aan de klooster-

gang van Sar. Vanaf het einde van de vijftiende eeuw tot de negentiende eeuw behoorde het klooster toe aan de orde van de mercedariërs en vanaf 1885 werd het een psychiatrisch ziekenhuis, de functie die het gebouw nu nog steeds bekleedt. De barokke kerk en de middeleeuwse kloostergang kunnen wel bezocht worden. Deze laatste bestaat uit een elegante serie van halfronde bogen die rusten op dubbele zuilen met dubbele kapitelen, met natuurlijke vegetale versieringen, maar wel duidelijk reeds gotisch.

Kathedraal

We zijn terug in de stad en eindigen onze rondgang langs de kloosters van Santiago bij de kathedraal. Binnenin de basiliek, aan de linkerkant van de ingang bij Plaza de Platerías, bevindt zich hoog het timpaan van Clavijo, in de westelijke beuk van het transept. Deze is afkomstig van de gevel van het dertiende eeuwse klooster en het stelt Sint-Jacob voor als een ridder te paard. Daar vlakbij bevindt zich de doorgang naar de kloostergang, met boven de arcade een afbeelding van de Annunciatie. Het klooster is namelijk toegewijd aan de Maagd Maria. Nadat het middeleeuwse klooster verwoest

*Faculteit voor Geografie
en Geschiedenis.*
Foto: Francisco Singul

*Hortus conclusus in
de kathedraal van
Santiago.*

Foto: Francisco Singul

was, is in de eerste helft van de zestiende eeuw het huidige klooster gebouwd door de architecten Juan de Álava en Rodrigo Gil de Hontañón, onder het mecenaat van de aartsbisschop en humanist Alonso III de Fonseca. Dit deel van de kathedraal is een schitterend voorbeeld van renaissance-architectuur. De enorme binnenplaats is omringd door vele halfronde bogen, met pinakels en kantelen nog in gotische stijl, typisch voor de Spaanse architectuur van het begin van de zestiende eeuw. De gewelven van de vier galerijen laten een sterrenhemel zien en onder de vloertegels liggen de stoffelijke resten van de kanunniken van de kathedraal vanaf de zestiende eeuw tot heden.

De drie façades die de binnenplaats omringen vormen een indrukwekkend gebouw, rationeel van opzet, met een vierkant grondplan, dat het stedelijk aanzicht totaal veranderde. Zo ontstond het Plaza de Platerías, de rechte Calle Fonseca en het Plaza del Obradoiro. De gevel van de *tesoro*, ontworpen halverwege de zestiende eeuw door Rodrigo Gil de Hontañón, sluit de oostzijde van het klooster af. Het gebouw doet paleisachtig aan, vooral de galerij op de bovenverdieping en de opvallende *torre del tesoro*, die eruitziet als een spits toelopende piramide. De toren is geïnspireerd op een zestiende-eeuwse gravure die het mausoleum van Halicarnassos voorstelt, een van de wereldwonderen van de

antieke wereld. De symbolische betekenis is die van 'toren van David', een thema dat refereert aan Maria in overeenstemming met de betekenis van het klooster van de kathedraal als Hortus conclusus.

Op de begane grond aan de façade van het klooster bevinden zich de winkeltjes van de zilversmeden die versierd zijn met medaillons van koningen, aartsbisschoppen en andere historische figuren die nauw verbonden zijn met de stad Santiago. Op de eerste verdieping prijken tussen de ramen met frontons het wapenschild van keizer Karel en het wapenschild van het kapittel. Op de tweede verdieping zijn, van links naar rechts, medaillons aangebracht die de stamboom van Christus verbeelden, de boom van Jesse. Het laatste medaillon, dat van Maria met kind, accentueert opnieuw het idee van het klooster als metafoor van Maria.

De zuidelijke muur, die grenst aan de Calle Fonseca, werd in de zestiende eeuw gebouwd, terwijl de westelijke muur, die grenst aan de Plaza del Obradoiro, in 1614 werd voltooid onder leiding van Jácome Fernández. Hier bevindt zich een galerij die uitkomt op het plein en letterlijk openstaat voor het bruisende stadsleven en het feestgedruis. Een groter contrast met de rust en stilte die de kloosters uitstralen is niet denkbaar. 🌿

Vertaling: Karline Vandenbroecke

Pelgrimeren of reserveren?

Reacties van lezers

Joop Stevens merkte in Jacobsstaf 114 op dat met het reserveren van overnachtingen het avontuurlijke van pelgrimeren verdwijnt. We maakten er een lezersoproep van en merkten dat deze kwestie veel pelgrims aan het hart gaat.

De uitslag van de lezersoproep kent Noord-Koreaanse proporties. Van de vijftien reacties waren er dertien het eens met de stelling. Anita Weststrate was het duidelijk oneens en Bert Kruijff vond de vraag irrelevant: 'Ieder gaat de weg die hem of haar past. Voor de een leidt het omgaan met onverwachte obstakels tot een inspirerend leerproces waaruit je gesterkt terugkomt. Anderen kunnen hun doel slechts realiseren in een georganiseerde context met gereserveerde slaappleatsen.'

Doktersbriefje

Ervaren pelgrim Ad de Kort heeft op al zijn tochten slechts één keer gereserveerd. In Parijs op de vooravond van de nationale feestdag 14 juli. 'Tja, bij mij toen ook te weinig vertrouwen en het slapen tussen de *clochards* trok me niet aan.' Ad heeft ook een tip. 'Doe altijd een lakenzak en slaapzak in je bagage en een waterdichte bivakzak. Desnoods een tentje en matje. Met 1 à 2 kilo extra heb je die zo gewaardeerde zekerheid.' Wie wil reserveren heeft volgens Ad weinig in pelgrimsherbergen te zoeken, 'tenzij je een briefje van de dokter kan overleggen.'

Op pelgrimsroutes zou er niet gereserveerd moeten worden, vindt Els Jonkers-Groot. Daar zijn genoeg andere wandelroutes voor. Soberheid is voor haar ook een onderdeel van het pelgrimeren.

Ans Scheers is dat met Els eens: 'Het moet niet mogen te reserveren. Hoop dat ik een steentje kan bijdragen dit tegen te gaan.'

Fietspelgrim Hans Kelder ergerde zich aan het feit dat veel *albergues* in Spanje al gereserveerd bleken. 'Ik kan bijna wel stellen dat het de laatste 100 kilometer voor Santiago nagenoeg onmogelijk is overnachtingsmogelijkheden te vinden die nog niet gereserveerd zijn. Door al dat reserveren neemt ook het aantal bus *peregrinos* toe, men moet tenslotte op tijd aankomen.'

'Reserveren onderweg is onsportief, vervelend en een beetje laf'

Onsportief

Madelein uit Wijk bij Duurstede is het meest uitgesproken: 'Reserveren onderweg is onsportief, vervelend en een beetje laf. Het is veel avontuurlijker om niet te weten hoe het loopt. Daarmee leer je om geduld en vertrouwen te hebben. Het is helemaal niet leuk om alles van tevoren te weten. De zenuwen of je wel of niets vindt, kent bijna iedereen. Daar kun je je beter niet door laten leiden. Die worden minder als je ervaart dat het altijd goedkomt.'

Sytze en Arjen liepen van Sint Jacobiparochie naar Santiago en hadden ook de ervaring dat het altijd goedkomt: 'Hoe groter de rugzak, hoe onzekerder de pelgrim. En hoe meer je alles van tevoren vastlegt, hoe meer stress en gedoe. We vertrekken als we klaar zijn en we zien wel hoe ver we vandaag komen.'

Frans Zoetelief en Truus Verbruggen hebben acht camino's gelopen in Frankrijk, Spanje en Portugal. Ze reserveren nooit en vinden het heerlijk om het avontuur aan te gaan en niet te weten waar ze 's avonds slapen. 'We zien wel.' De afgelopen vijf jaar troffen ze maar één keer een volle herberg.

Verzorgde vakantie

Grace van Zuylen liep dit jaar in mei en juni en heeft twee keer gereserveerd. 'Maar het leukste vond ik toch maar te zien waar ik uitkwam. Ik heb geen enkele keer meegemaakt dat ik niet terecht kon, maar misschien heb ik gewoon geluk gehad.'

Minder geluk hadden de broers Jan en Bram Grit. Ze liepen in 2014 en 2017. 'Maar wat een verschil in drie jaar. Meer pelgrims, meer voorzieningen, maar ook wij hebben ervaren dat herbergen vol waren. Dan kom je na 25 kilometer bij een herberg en dan is er geen plaats meer. Dat was flink balen. De plekken waren al gereserveerd en koffers en rugzakken al gebracht. De pelgrims zelf waren meestal nog onderweg met alleen een klein rugzakje. De commercie slaat steeds meer toe. Het gevolg was dat we zelf ook een paar keer gereserveerd hebben, maar dat druiste in tegen ons gevoel van pelgrimeren. Jammer!'

Ook Piet Beckers schrok ervan hoe de camino in een paar jaar is vercommercialiseerd: 'Veel, met name Amerikaanse wandelaars, boeken vaak voor de volledige tocht hotels en lopen met een klein rugzakje terwijl de koffers worden opgestuurd. Vaak worden "oninteressante" stukken overgeslagen en per bus, taxi of trein afgelegd. Zo is de treinreis van Burgos naar León erg populair. Wij noemen het vaak gekscherend een "camino the American way".'

'Reserveren tijdens een pelgrimage zou niet moeten bestaan, omdat het dan te veel op een geheel verzorgde vakantie gaat lijken,' aldus Tom Kauffman. 'Kom je aan en is de albergue vol, ga dan een bar in en maak duidelijk dat je een overnachtingsplaats zoekt. De pelgrimage bereikt een hoogtepunt wanneer de barman of -vrouw de telefoon pakt

en er tien minuten later iemand komt die je meeneemt naar...ergens.'

Fred Reniers liep de Camino Mozárabe van Malaga naar Santiago. Tot Mérida was het erg rustig en waren de overnachtingen geen enkel probleem. Toen kwam de route samen met de Vía de la Plata en moest hij steeds reserveren. 'Hiermee gaat helaas een groot gedeelte van de charme van het pelgrimeren verloren.'

'Die manier van pelgrimeren is gereserveerd voor de verleden tijd'

Verleden tijd

Opvallend hoe onze lezers het eigenlijk met elkaar eens zijn. Alleen Anita Weststrate laat een ander geluid horen. Ze liep in juli van dit jaar van Chartres naar Chauteau-Renault. Een route met ongeveer veertig pelgrims per jaar. Anita maakte gebruik van de regionale compostelaverenigingen. Ze moest steeds minimaal 24 uur van tevoren bellen en sliep afwisselend bij particulieren en in *auberges*. 'Voor mij deed het reserveren juist geen afbreuk aan de pelgrimage. Waarom? Omdat ik juist de tijd kon nemen voor de ontmoetingen onderweg en niet alleen aan het einde van de weg.'

Anita merkt op dat tijdens haar eenzame pelgrimage juist de ontvangende partij graag van tevoren geïnformeerd wil zijn.

Tot slot heeft zij nog een uitgesproken opinie. 'Pelgrimeren zonder kaart, gids, telefoon, wifi, goede schoenen, ultralichte slaapzak, voorbereidende informatiesessies en de berichten in de *Jacobsstaf*... die manier van pelgrimeren is nu eenmaal gereserveerd voor de verleden tijd.'

Lily Dobma is het hier niet mee eens. Ze las vooraf slechts één boekje. 'Verder geen sites bezocht of verhalen gehoord van andere pelgrims over de drukte op de camino. Achteraf zijn we hier zo blij om geweest, zo heerlijk onbevangen op reis.' 🍷

Pelgrimstochten voor de jeugd

[illegible]

Foto: Harry Keijsers

Evaluatie leerlingen

De leraren geven allen aan dat de leerlingen enthousiast zijn over deze dag. Ik ontving 38 schriftelijke verslagen, waarin de leerlingen in een half A4'tje over hun ervaringen van deze dag schrijven. Wat kan ik beter doen dan die zelf aan het woord te laten? Hieronder geef ik - ingedeeld naar het onderdeel van de dag - de opvallendste uitspraken van hen weer.

De wandeling

'We kregen een kaart en toen gingen we kaartlezen en zijn twee keer fout gelopen.' 'Halverwege waren we verdwaald, maar het landschap was heel erg mooi.' En een ander: 'Ik vond het erg lang, en zeker als iemand in je groepje een horloge bij heeft en steeds zegt hoe laat het is.' 'We kwamen aardige mensen tegen. Die vonden het knap dat we zover liepen en daarom wilden ze met ons op de foto.'

Contact onderweg

'... gesprekjes over wie jij bent en wat je hobby's zijn.' 'Dat is eigenlijk wel mooi,' schrijft een meisje, 'dat we door deze wandeling meer weten van elkaar, terwijl we al zeker zeven jaar bij elkaar in de klas zitten.' 'In het begin was iedereen stil, maar als je eenmaal een stukje gelopen hebt, begin je ineens te praten over dingen waar je het moeilijk mee hebt.' Een jongen schrijft: 'Toen kwam ik achter dingen die ik helemaal niet wist van mijn vrienden.' Vaker verwoorden zij iets als: 'Zo hebben we elkaar wel beter leren kennen. We hebben nu ook een betere band met elkaar in de klas.'

Natuur en dieren

'Onderweg stopten we soms even om naar de mooie natuur te kijken. Ook was het heel rustgevend om 's ochtends door de buitenlucht te wandelen en te luisteren naar de zingende en kwetterende vogels in de ochtendzon.' Iemand schrijft: 'Ik en Fen stopten bij ieder paard dat we tegenkwamen en gingen hem aaien.'

Andere momenten

'We kwamen langs dieren, over snelwegen en viaducten en een grote zandberg, waar we op klommen.' 'Ik was heel erg enthousiast en de

Daan tekent het Cruz de Ferro.

begeleider noemde mij een spons.' 'Onze pelgrim had veel meegemaakt. Daarom had ze de hele tocht wel iets om over door te rate-len!' Een paar keer kom ik tegen: 'Onderweg hebben we in een kerk samen een kaars aangestoken voor mensen die je liefhebt.'

Cruz de Ferro

'De stenen bij het kruis waren ervoor om als je ergens last van had dat dat hielp om dat weg te halen.' 'Op de steen had ik gezet: pijn, omdat ik het altijd in mijn rug heb en vaak oorontsteking.' 'Onze steen wegleggen vond ik heel rustgevend.' 'Een heel speciaal moment.'

Stilte en licht

'... in de kleine kerk met de kaarsen en de rust die er was. De wensen die er gezegd werden vond ik mooi.' 'In de minikerk mocht ik een kaars aansteken. We moesten een wens voor elkaar uitspreken. Ivonne had echt een supermooie wens voor mij.' 'In de kapel moesten we eerst proberen stil te zijn en daarna moest je een kaars doorgeven met een wens. Julie gaf hem aan mij en ik vond het zo lief wat ze zei, dat ik moest huilen.' 'Ik kreeg van Danielle de wens dat ik een bekende voetballer zou worden.'

Oordeel over deze dag

'Bij het klooster vond ik saai, want ik ben niet van de kerken en zo.' 'Ik vond het wel leuk, alleen je krijgt er wel veel spierpijn van.' 'Nu nog steeds heb ik last van mijn linkervoet, maar dat maakt niet uit want het was super.' Een ander schrijft: 'Ik had er totaal geen zin in ... en keek er zwaar tegen op. Toen ik eenmaal bezig was, werd het steeds leuker. Uiteindelijk was het best leuk.' Of weer een ander: 'Ik heb

Foto: Harry Keijzers

12 kilometer gelopen en ik wist niet dat ik dat kon en ik heb een nieuwe vriendin gemaakt en ik vond het veel leuker dan ik eerst dacht.' Anderen reageren met een korte opmerking als: 'Ik vond het een superdag ... heel bijzonder ... een topdag. Ik heb ervan genoten.' En: 'Bedankt begeleiders voor jullie gastvrijheid en leerzame dag. Je mag dit voor de volgende groepen ook organiseren.' En tot slot van iemand: 'Het was een van de leukste dagjes uit met de klas, een superleuke, geweldige en fantastische dag.'

Vervolg

'We hebben veel gezien en ongeveer 17 kilometer gelopen (verdwaald!). Ik zou het graag nog een keer willen doen.' Sommigen schrijven dat laatste ook. Iemand zegt: 'Het

was een toffe dag maar of ik naar Santiago zal lopen, dat denk ik niet.' Terwijl een ander schrijft: 'Misschien dat ik wel ooit een pelgrimstocht ga lopen.'

Evaluatie begeleiders

Iedere pelgrim heeft als begeleider veel positieve ervaringen opgedaan en is onder de indruk van de openheid van de leerlingen. Zo zegt een van hen: 'Het was geweldig om te zien hoe de jeugd genoot van deze pelgrimservaring. Ze namen enthousiast deel aan de gesprekken en waren dikwijls ook bereid om persoonlijke onderwerpen te berde te brengen. Ook waren ze zeer geïnteresseerd in onze pelgrimsverhalen.' En een ander: 'Ongevoelbaar wat voor mooie gesprekken je voert met kinderen van twaalf jaar oud die je pas een half uur kent.'

Ervaring rijker

Het project past goed bij de levensfase van kinderen die zich in de overgang naar het voortgezet onderwijs bevinden. Het kader van het pelgrimeren waarin de dag gegoten wordt en de begeleiding door ervaren pelgrims zorgen voor een meerwaarde, het is niet zomaar een natuurwandeling. De leerlingen komen in aanraking met een wezenlijk aspect van het leven, dat zij in de dagelijkse werkelijkheid weinig of niet tegenkomen. Ze zijn allen een ervaring rijker, waarmee ze in de toekomst verder kunnen. 🍳

(advertentie)

Cycle2Explore

- Long Distance Cycle Tours -

Santiago

Vessem

- begeleide fietstocht naar Santiago de Compostela
- fietsen van camping naar camping
- slapen in een luxe tent met 2 vaste bedden
- vertrek op 4 mei 2018

Informatie:
www.cycle2explore.nl
T: 0493 - 34 21 78
E: cycle2explore@kpnmail.nl

De bruggen die we over gaan

'De brug naar Santiago' van Guus Scholten

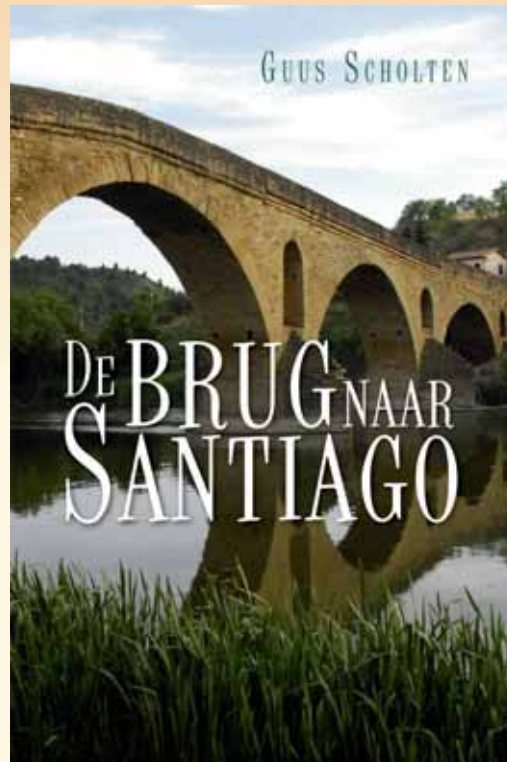
Iedere maand leest de Camino Leesclub van het genootschap een boek over pelgrimeren. De laatste bijeenkomst voor de zomer was een bijzondere editie: Guus Scholten, de auteur van *De brug naar Santiago*, was aanwezig om te vertellen over zijn tocht en vragen te beantwoorden over zijn boek.

In *De brug naar Santiago* vertelt Scholten over de reis die hij samen met zijn vrouw Loes maakte: met de fiets vanuit Amsterdam via Chartres en Tours, over de Col de Somport, en daarna de Franse route tot aan de kathedraal. Het sleutelmoment op de route, en in het verhaal, is de brug over de Bernesga. Dit is de brug waar Scholten ook over uitkeek toen hij als 22-jarige stagiair een vrij eenzame tijd doorbracht in León. En nu staat hij er weer, de jongen en de volwassen man gescheiden door een half leven. Zo overziet hij het pad dat hij afgelegd heeft: professioneel, persoonlijk, en ook spiritueel.

Scholten gebruikt dit idee van de brug steeds weer door het boek heen: de brug naar het persoonlijke verleden, naar een jongere versie van onszelf. 'Gisteren ben ik er overheen gelopen en eergisteren, en 41 jaar geleden. En vandaag zullen we er met de fiets over gaan. Naar de andere kant. (...) Vreemd om te ervaren dat ik het spannend vond om León te naderen en op te zoeken. Als een oude bekende. Alsof ik mijn jongere zelf van 22 jaar weer zou kunnen ontmoeten. Wat zou die zeggen?' Maar er is bijvoorbeeld ook de brug naar de geschiedenis van de streken die de pelgrim passeert. Scholten vertelt tijdens de leesclub dat hij geïnspireerd is geraakt door de teksten van Cees Nooteboom en Mirreille Madou, en die historische fascinatie is inderdaad overal in het boek zichtbaar. Guus en Loes stoppen bij veel verschillende kloosters en oude kerkjes en bestuderen de geschiedenis en verhalen van deze bijzondere plekken.

Tot slot is er de brug van het pelgrimsleven terug naar het leven van alledag – een uitdaging voor iedere pelgrim. Want hoe neem je de lessen van de camino mee naar huis? Hoe sla je de brug tussen het leven daar en het leven hier? De brug daagt pelgrims uit om echt te groeien, niet alleen onderweg op de camino, maar ook daarna.

Naast een verslag van de reis, gaat Scholten dus ook duidelijk in op de diepere laag van zijn tocht. Hij bespreekt alle verhalen en overdenkingen op aandachtige wijze, met een frisse en open blik. Hij is eerlijk over zijn angsten (de angst voor stilte of voor leegte) en zijn wensen (om thuis te komen, ook onderweg) en dat zorgde ook voor een mooi gesprek met de leesgroep. Zoals een van onze lezers opmerkte: 'Als jij je zo open op durft te stellen in je boek, voel ik me ook geroepen om me open te stellen hier in gesprek.' 🌻

Guus Scholten, *De brug naar Santiago*.
Boekscout, 2017. 198 p. Prijs € 20,99
(via Boekscout.nl).

De Camino Leesclub komt iedere tweede donderdag van de maand samen in het Huis van Sint Jacob te Utrecht. De boeken worden verzorgd door de bibliotheek van het genootschap. Zin om mee te lezen? Geef u op via de Werkgroep Bibliotheek: bibliotheek@santiago.nl.

‘Ik hoefde niet zo nodig’

‘Met Boeddha op weg naar Santiago’ van Richard Hofuku Lichtendahl

Dit boek is een herziene uitgave van een boek van tien jaar geleden. Voor mij de reden het wat kritischer te bespreken. Regelmatig dacht ik: waarom is dit ook niet even herzien? Zo zijn er nogal wat slordigheden. Roncesvalles wordt regelmatig als Roncevalles geschreven.

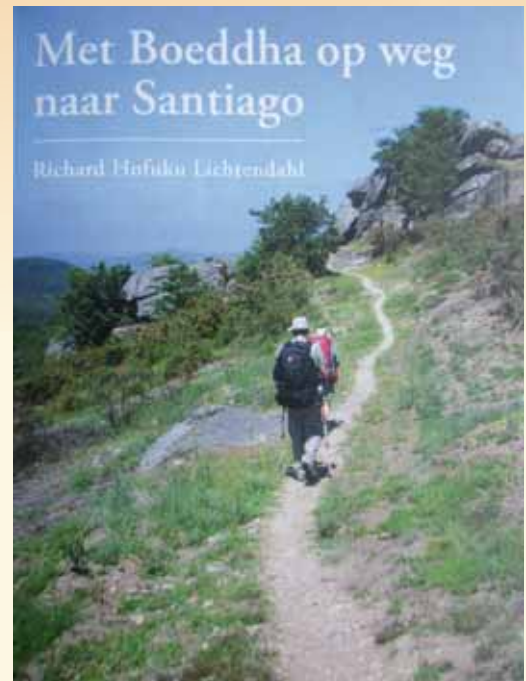
Het boek moet het ook niet van een originele vorm hebben. Bijna elk hoofdstuk begint met een beschrijving hoe laat men opstaat, hoe de nachtrust was geweest, of men al dan niet ontbijt en hoe laat men op pad gaat. Een opsomming van wat hij beleeft, maar voor de buitenstaander vaak niet zo interessant. Het is een euvel waar veel pelgrimsboeken aan lijden die we op de redactie ontvangen.

Toch heb ik het boek geboeid gelezen. De titel van het boek had ook kunnen zijn: *Met Josephine op weg*. De auteur liep in 2002 en 2003 de Camino Francés samen met zijn vrouw. Hij beschrijft erg openhartig hoe hij dat ervaart. Inclusief irritaties, intimiteiten en (seksuele) fantasieën. De lezer voelt zich bijna een voyeur. Ook zelfkritiek is de auteur niet vreemd. Zo vindt het echtpaar 45 euro voor een tweepersoonskamer in een *hostal* nogal aan de prijs. Ze zijn echter meteen om als de uitbater vervolgens de kamer voor 40 euro aanbiedt. Heb ik me nu niet erg laten kennen voor die 5 euro?, vraagt de auteur zich later af. Het zijn dit soort openhartige passages waarmee de auteur sympathie opwekt.

Lichtendahl begon in 2000 aan zenmeditatie om uit een depressie te geraken. Hij deed dat echter zo intensief dat het Josephine te veel werd. Ze besluiten op pelgrimstocht te gaan. Josephine wil laten zien dat er andere manieren zijn om existentiële problemen te verwerken. ‘Dit was tekenend voor haar vasthoudendheid waar het onze relatie betrof, maar in mijn ogen ook tekenend voor haar initiatief en bedilgerigheid. Ik hoefde helemaal niet zo nodig te wandelen.’

Richard vindt het wel een mooie gelegenheid om zenboeddhisme en christendom te integreren. Hij neemt de lezer mee op zijn zoektocht. ‘Ik had er moeite mee bijzondere ervaringen en inzichten die ik onderweg had opgedaan aan “verlichtingservaringen” aan te duiden. Ik meende dat deze vraag voor mij zonder betekenis was geworden. Als je in toenemende mate leert jezelf te vergeten en aandacht te besteden aan de noden van anderen, dan is het niet langer belangrijk of je “verlicht” bent of niet.’

Kortom, een moeizame relatie die zich uiteindelijk herstelt en verdiept, en een zoektocht naar de integratie van zenboeddhisme en christendom. Twee ingrediënten die een mooi boek opleveren, maar er had meer geschraapt kunnen worden. 🍵

Richard Hofuku Lichtendahl, *Met Boeddha op weg naar Santiago*. Lecturium, 2017. 185 p.
Prijs € 17,95.

Altijd onderweg

'Liefde, lijden, lossen: in veertig dagen naar Santiago' van Jeroen van Bergeijk

Een bijzonder boek van een eigenzinnige schrijver. Bijzonder, omdat het niet een van de vele verslagen is van een pelgrimstocht, maar een zoektocht naar binnen, naar wat de schrijver beroert, bezielt en verteert. Eigenzinnig, omdat hij eigenlijk niet over zijn tocht wíl schrijven. Maar dan toch dit boek, dat hij schreef 'ondanks zichzelf'.

Schrijver, journalist en uitgever Jeroen van Bergeijk gaat op pelgrims-tocht als hij dreigt vast te lopen in zijn leven: in zijn werk vindt hij het niet, zijn moeder overlijdt en ook zijn huwelijk dreigt stuk te gaan. De schrijver gunt ons een blik in zijn leven en spaart daarbij zichzelf niet. Hij vertelt over de relatie met zijn ouders, het overlijden van zijn moeder, over zijn gezin en huwelijk. Hij kiest voor Santiago, een route die al eeuwen vastligt, vanwege deze 'gebaande' weg. Dan hoeft hij daar niet over na te denken.

Voor Jeroen is het doel van zijn reis tweeledig: ontdekken hoe het verder moet met zijn werk en wat er met zijn huwelijk is gebeurd. Dat brengt het nodige denkwerk met zich mee. Maar denken wil hij nu juist niet, hij wil alleen maar fietsen. Maar kan hij zo vrij (van denken) zijn dat hij ook los kan laten wat hem bindt, bijvoorbeeld zijn 'vastgelopen leven in Amsterdam'? Durft hij zijn angsten onder ogen te komen? En kan en durft hij alleen te zijn? Wat hij als winst ziet op zijn tocht is dat zijn blik zich verfrist. Maar dan overvalt hem weer de vraag hoe het met zijn huwelijk zo mis kon gaan. Het ging toch goed, hij voelde zich vrij. Maar toen zijn vrouw zei dat zij zich beklemd en helemaal niet vrij voelde, schrok hij.

Als de schrijver eenmaal in Spanje is, gaat het snel. Als in een cadans rijgen zich de dagen aaneen. Hij voelt zich steeds meer pelgrim worden, maar als fietser hoort hij er toch niet helemaal bij. Toch ontmoet hij veel medepelgrims en vraagt hen naar hun motieven om op pelgrimsreis te gaan. Voor de schrijver is het vooral 'berusting' wat hij zoekt. Hij hoopt die berusting, die rust te vinden bij het Cruz de Ferro. Maar na het achterlaten van zijn steentje verandert er niets bij hem. Evenmin maakt het ontvangen van de compostela iets bij hem los. Toch is er wel iets veranderd en dat is tegelijk de waarde van dit boek, dat je ontdekt dat de camino je leven verandert. Want als je denkt dat je na terugkeer je 'oude' leven weer kunt oppakken heb je het mis. De camino begint als je weer thuis bent, je bent en blijft altijd onderweg. 🍂

Jeroen van Bergeijk, *Liefde, lijden, lossen: in veertig dagen naar Santiago*. Amsterdam, Querido Fosfor, 2017. 128 p. Prijs € 15.

Van Bonifatius naar Willibrord

In de serie mini-camino's vertelt Freek van der Veen hoe hij (ooit) begon als pelgrim, met een route van Dokkum naar Egmond, een weg die de heiligen Bonifatius en Willibrord met elkaar verbindt.

Ik ben op weg gegaan om de wereld te ontdekken ... Om als pelgrim te beginnen is de route per fiets van Dokkum in Friesland naar het Noord-Hollandse Egmond prima geschikt. Te doen in een dag of vier, vijf, en heel afwisselend wat betreft natuur, cultuur en landschappen.

In Dokkum begin ik op de Markt. Naast de Grote of Martinuskerk bevindt zich een beeldengroep van 'gesmolten sneeuwpoppen', de verbeelding van de grondleggers Bonifatius en Willibrord. Aan de zuidzijde van de Martinuskerk is een kleine stiltetuin. Zestien schijnbaar achteloos neergeworpen bronzen boeken herinneren aan wat hier ge-

beurd moet zijn, de slachting in 754 op dit martelarenveld. Ik breng een bezoek aan de parochiekerk (H. Martinus, H. Bonifatius en Gezellen) en bewonder het altaar. Van de parochiekerk gaat het naar het Processiepark, met bron en kapel, gewijd aan Bonifatius. Vóór de kapel bij de bron bevindt zich het bekende standbeeld van Bonifatius, op 5 juni 1962 onthuld door prinses Beatrix. Van Dokkum naar Hantum waar je het Boeddhistisch Studie- en Meditatiecentrum Karma Deleg

Bonifatius

Wie Dokkum aandoet kan niet om Bonifatius heen. Een heilige, wiens dood bij ons in het geheugen staat gegrift. Bonifatius wordt in 674 in Crediton (Zuid-Engeland) geboren en krijgt de naam Wynfrith (Winfried). Als hij 30 jaar is trekt hij het klooster in. Zijn eerste zendingsreis naar Friesland maakt hij in 716, maar de Friese koning Redbad maakt hem het zendingswerk nagenoeg onmogelijk. Winfried keert teleurgesteld terug naar Engeland. Paus Gregorius I wijdt hem in 722 tot missiebisshop en geeft hem de naam Bonifatius. Weer steekt hij over en sticht in 744 een benedictijnenklooster in het Duitse Fulda. Maar het verlangen naar Friesland te gaan om er het evangelie te brengen blijft. In 754 reist hij opnieuw naar Friesland. Op weg naar een doopfeest – het is 5 juni 754 – worden Bonifatius en 52 van zijn volgelingen bij Dokkum overvallen en vermoord. Bonifatius probeert zich nog tegen de zwaardslagen van de aanvallers te beschermen door een boek boven zijn hoofd te houden. We zien dit moment terug in het standbeeld op de plaats waar hij is vermoord, even buiten de stadswallen van Dokkum.

Kaart: Wobien Doyer, met medewerking van Han Lasance.

Chö Phel Ling vindt. Aan de rand van het dorp prijkt de monumentale Nicolaaskerk. Na Hantum volgt Foudgum en via Bornwird kom je in Raard. Het laatste stuk op dit deel van de route voert langs de provinciale weg en eindigt in Janum.

Toen God verdween...

Janum ligt op een terp. Aan de buitengevel van de kerk bevindt zich een houten klokkenspel. Hiermee luidde men in vroegere tijden onder meer de doodsklok. Na Janum volgt de route voor een belangrijk deel de loop van de Dokkumer Ee. Een prachtige route met namen van plaatsen die bekend zijn van de Elfstedentocht, zoals Birdaard en Bartlehiem met zijn beroemde brug. Tot vlak voor Leeuwarden blijft het fietspad langs het water en vele schilderachtige dorpen gaan. In Leeuwarden bezoek ik de Dominicuskerk. Na Leeuwarden gaat het eerst naar Marssum, dan onder de A31 door, naar Deinum en Boksum (met oude kerk).

Vervolgens naar Hilaard en Jorwerd. Journalist Geert Mak schreef over dit dorp in zijn boek *Toen God verdween uit Jorwerd*. Ik ben nieuwsgierig naar de kerk, die er in elk geval nog blijkt te staan. Einddoel van dit deel van de tocht is Wommels dat ik bereik via Baard, Winsum en Spannum, plaatsen waar ik nooit eerder van heb gehoord. In Wommels is een bezoek aan de monumentale zestiende-eeuwse Jacobikerk een aanrader. Vanuit Wommels volg ik de Bolswardertrekvaart tot Bolsward. Maar halverwege, in Burgwerd, stuit ik op de historische kerk in het centrum van het dorp. Voor een bezichtiging bel je aan bij de koster die je een persoonlijke rondleiding geeft. Opvallend in de kerk zijn de enorme borden aan de muur. Eentje bevat twee keer de tekst van de Tien Geboden uit zowel Deuteronomium als Exodus.

Kerken, kloosters en musea

In Bolsward is het gezellig druk, wat uitnodigt iets te gaan drinken op een van de vele terrasjes. Hier bezoek ik de Broerekerk, een middeleeuwse kloosterkerk van de franciscanen. De ruïne die het na een brand eerst was, is door de overkapping van glas tot een

De brug bij Bartlehiem.

Foto: Freek van der Veen

rijksmonument omgebouwd. Er worden nu tentoonstellingen gehouden en de kerk kan als trouwlocatie worden gebruikt. Bolsward ademt nog de sfeer van vroeger, met zijn grachten, bruggetjes en het prachtige stadshuis.

Na Bolsward koers ik aan op Workum waar ik het Jopie Huisman Museum met een bezoek vereer. In het centrum van het langgerekte dorp bevindt zich de Merk (Markt). Aan deze Merk staat de Waag (voor de handel) waarin nu het VVV-kantoor huist. Vóór dit kantoor staat een bronzen beeld van de benedictijner monnik Uffing. Tenslotte wandel ik de Grote of Sint-Gertrudiskerk binnen. De beheerder van de kerk deelt een overzicht uit van de bezienswaardigheden in deze uit 1480 (oudste deel) daterende kerk. De toren staat los van de kerk. De volgende halte is Hindeloopen, met een haven vol plezierjachten en tal van horecalegelegenheden. De vele toeristen doen zich tegoed aan de volkskunst en het zo bekende en uitgestalde (Hindeloopen)schilderwerk op houten meubels.

Voor deze dag is Koudum, 12 kilometer verder, de eindbestemming. Na Koudum gaat het via de Galamadammen, door de fietstunnel naar Hemelum. Hier kom je een Russisch-Orthodox klooster tegen dat zijn deuren vandaag gesloten houdt. Het ziet er ook nog eens wat verlaten uit. Ik zet koers

Mini-camino

Onder mini-camino verstaan we een pelgrimstocht met wandeletappes van twee of meer dagen tot maximaal een week. Mini-camino's hoeven niet perse naar Santiago te leiden of zelfs in Spanje plaats te vinden. Heeft u een mini-camino gelopen of gefietst of kwam deze mini-camino tijdens een vakantie toevallig op uw pad? Dan ontvangen wij graag uw verhaal van ongeveer 500 woorden. Mail naar redactie@santiago.nl.

*Bonifatius in het
Processiepark in
Dokkum.*

Foto: Theun

naar Warns waar op 26 september 1345 de Slag bij Warns plaatsvond. Om iets daarvan te zien word je verwezen naar het buurtschapje Scharf. Weer terug in Warns zet ik de tocht voort en fiets door naar Molkwerum en rijd langs de dijk naar Stavoren.

Veerboot

In de zomer is er een vaste veerdienst tussen Stavoren en Enkhuizen. Bij de VVV reserveer ik een plek op de boot. Stavoren is bekend bij watersportliefhebbers. Jachten komen binnen via de sluizen of zoeken het ruime sop op het IJsselmeer. In zo'n anderhalf uur vaart de veerboot naar de overkant. Aankomen in de haven van Enkhuizen voelt alsof je van een lange zeereis weer bent thuisgekomen. De vuurtoren aan het begin wenkt je al van verre en loodst je binnen.

Thom Breukel schreef over deze route het praktische en handzame boekje *De pelgrimsroute van Dokkum naar Egmond* (Ten Have, 2009).

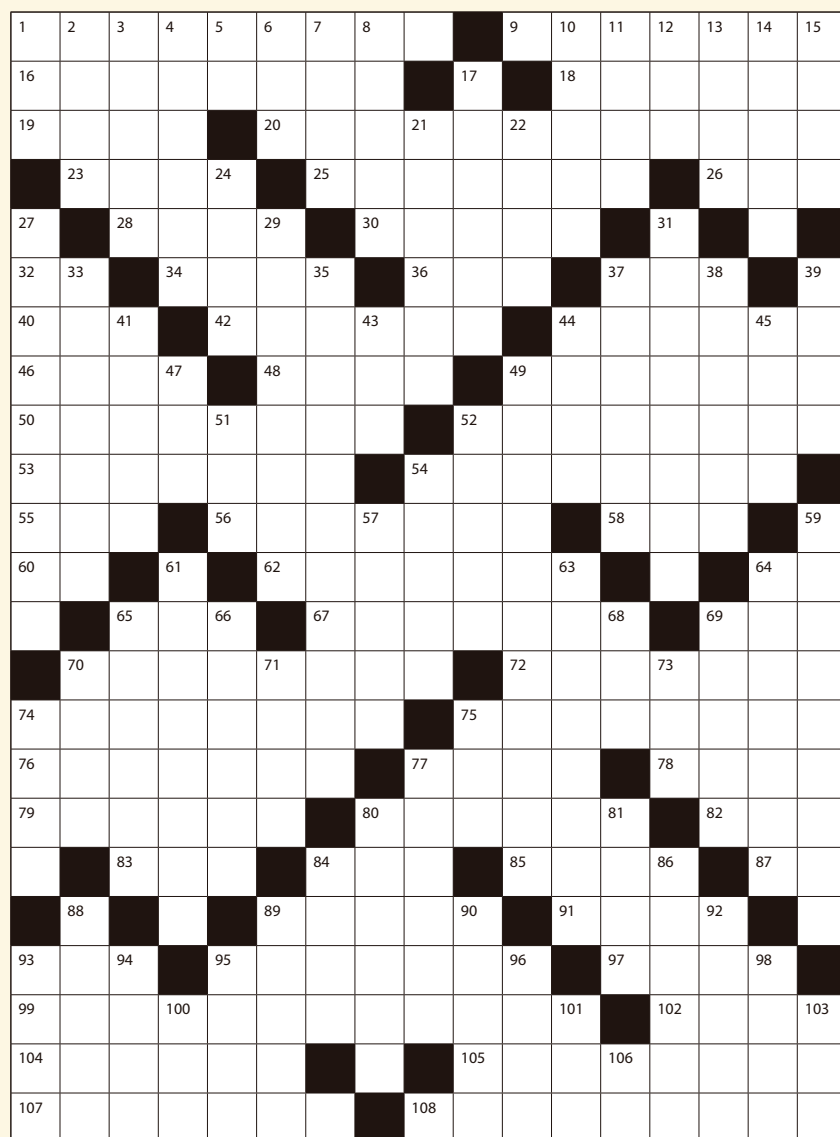
De tocht gaat nu door het 'andere' Friesland, West-Friesland. Enkhuizen herinnert aan de vroegere grandeur van de VOC-stad. Daarna koers ik aan op de bekende Westfriese Omringdijk. Het is niet de snelste route naar Hoorn, maar wel mooier en afwisselender dan door het polderland. Plaatsen die je vanaf de dijk ziet, zijn niet meer dan gehuchten: Oostergouw, Oosterleek, Wijdenes, Schellinkhout. Dan ontwaar je het al even karakteristieke en aan vroegere welstand herinnerende havenstadje Hoorn. Ook hier getuigt de haven met zijn patriciërshuizen langs de kaden van rijkdom, voorspoed en handelsgeest. Na Hoorn volgen lintdorpen als Berkhout, Westeinde, Spierdijk (met zijn molens en talrijke stolpboerderijen), Wogmeer, Rustenburg en Oterleek. Dan doemt in de verte het grote Alkmaar op. Na Alkmaar gaat het naar Heiloo waar je in het centrum naast het Witte Kerkje (gewijd aan Sint-Willibrord) de Willibrordusput ontwaart. Deze bron gaf Willibrord en zijn gezellen water toen ze bijna omgekomen waren van de dorst. De cultus rond Willibrord heeft zich verplaatst naar een andere bron, de Runxput, even buiten Heiloo op de weg naar Limmen. Van hier is het nog een klein stukje fietsen naar Egmond-Binnen, naar de Adelbertabdij, eindpunt van de pelgrimstocht ... waar ik eindelijk aankwam, wijzer en rijker geworden. 🌿

*'De vuurtoren aan
het begin wenkt je al
van verre en loodst
je binnen': de haven
van Enkhuizen.*

Foto: Freek van der Veen

Herfst. Na de file bij de autowasstraat krijg je lekkere trek. Je rijdt om langs Gent en haalt wat van de friettent. Als gastvrouw zet je eters wild zwijn met koeleek voor. Of toch maar pelgrimeren? In de zomer moet je er het water induiken, anders loop je er een zonnesteek op. Laat in het najaar vind je er rust – blijf opletten voor teken. Je lijkt er wel een kluizenaar, je komt niemand tegen. Tenzij een boer op zijn tractor of een eenzame renner. Stuur uw oplossing uiterlijk 23 oktober 2017 naar: redactie@santiago.nl of naar Jacobsstaf, Janskerkhof 28a, 3512 BN Utrecht. Onder de inzenders van de goede oplossing verloten we twee toegangkaartjes voor het Cinema Camino-filmfestival op zondag 5 november in filmtheater 't Hoogt in Utrecht (zie pagina 16). De oplossing van het kruiswoordraadsel in nummer 114 was MIRAFLORES. De winnaar is dhr. Frans Veltman uit Baarn.

Horizontaal;

- 1 Zonen van de Donder
- 9 autowasstraat
- 16 kinderverzorger, pedagoog
- 18 graag
- 19 agrarisch beroep
- 20 muur- of plafond- bedekking
- 23 godin van de twist
- 25 geen enkel persoon
- 26 tennisterm
- 28 rustteken
- 30 greintje
- 32 het Romeinse Rijk
- 34 landbouwer in Indië
- 36 houten drinkbakje
- 37 vogeleigenschap
- 40 ingenieur
- 42 gebak
- 44 doorschijnende japonstof
- 46 wild zwijn
- 48 tafelgast
- 49 kaartterm
- 50 pianokruk
- 52 historisch bouwwerk
- 53 landbouwvoertuig
- 54 plantkundige
- 55 eikenbast
- 56 gastvrouw
- 58 trek in voedsel
- 60 de onbekende
- 62 hoffelijk
- 64 tegenover (afk.)
- 65 bevelhebber der landstrijdkrachten (afk.)
- 67 beschaving
- 69 roem
- 70 Keltische oorlogsgod
- 72 computerartikel
- 74 zonnesteek
- 75 geologisch tijdperk
- 76 slagader
- 77 sprong in het water
- 78 rij voertuigen
- 79 wijze van voedsel bereiden
- 80 waar Jacobus aan land werd gebracht
- 82 lichtgevende diode
- 83 Nederlandse norm
- 84 aardewerk
- 85 eens
- 87 zangnoot
- 89 grens
- 91 geologisch tijdperk
- 93 naaldtekening
- 95 gekrulde zuring
- 97 rivier in Duitsland
- 99 startplaats voor Spaanse Jacobswegen
- 102 middag
- 104 oliezuur
- 105 stoffen versiering
- 107 toonkunstenaar
- 108 fraaie top van een kerktoeren

Verticaal:

- 1 slede
- 2 grootmoeder
- 3 beeldzijde van een muntstuk
- 4 grofkorrelig gesteente
- 5 water in Friesland
- 6 Radio Data System (afk.)
- 7 lol
- 8 bijwoord
- 10 werkende oorzaak of kracht
- 11 overval
- 12 boenmiddel
- 13 dokter
- 14 plaats in Friesland
- 15 herkauwer
- 17 aanzet
- 21 sportman
- 22 oorvijg
- 24 morsdoekje
- 27 snackbar
- 29 zonder zuurstof kunnen leven
- 31 kluizenaar
- 33 per boot naar binnen gaan
- 35 snijpunt
- 37 strandmeer
- 38 handvat van een degen
- 39 kerel
- 41 lekkernij
- 43 paardje
- 44 nagenoeg
- 45 Belgische routeplaats
- 47 scholengemeenschap
- 49 virookvat in Santiago
- 51 Ethiopië (op auto's)
- 52 meerstemmige compositie
- 54 deel van een spoorlijn
- 57 wolvolkje
- 59 deelnemer worden
- 61 omhullen
- 63 verkeerde aanschaf
- 64 truck met oplegger
- 65 plaats in Engeland
- 66 hinderen
- 68 rijtoer
- 69 elektronische post
- 70 uitdrukking
- 71 zout (Indisch)
- 73 Sociaal Impulsfonds (afk.)
- 74 verdovend middel
- 75 Technische Universiteit Delft (afk.)
- 77 Bijbelse profeet
- 80 zeer mager persoon
- 81 neuskriebeling
- 84 plaats in Oekraïne
- 86 vocht afscheiden
- 88 brede, lange sjaal
- 89 mislukkeling
- 90 vliegveld in Drenthe
- 92 Polynesische taal
- 93 daar omheen
- 94 verwonding
- 95 Engels graafschap
- 96 gebedshuis
- 98 klaar, helder
- 100 verhoogde toon
- 101 plaaggeest
- 103 zelfkant van weefsels
- 106 rivier in Italië

39	40	76	105	69	37	10	57	89	3	86	29
----	----	----	-----	----	----	----	----	----	---	----	----

t PuzzelPeertje™

Vraag het aan Lola

Twijfels

Ik loop de camino vanaf Nederland en ben nu in Spanje aangekomen. Ik vind het geweldig, eerst de stilte met prachtige landschappen en nu al die verschillende mensen en leuke ontmoetingen. De laatste twee weken loop ik met een Russische pelgrima. Regelmatig hebben we samen een kamer gedeeld (niet het bed hoor!). Een keer per week bel ik met mijn vrouw. In ons laatste gesprek kondigde ze aan de laatste week met me mee te willen lopen. Ik heb hier maar niet op gereageerd, maar ik heb hier toch ernstige twijfels over. Wat is wijsheid?

Ja, wat is wijsheid? Het feit dat u niet reageerde op de aankondiging van uw vrouw u een weekje te vergezellen, zegt al genoeg. U schrijft dat u ernstige twijfels heeft, maar ik vermoed dat u het eigenlijk wel weet, maar van mij nog een bevestiging wilt. U bent maanden op pad, maakt van alles mee, ontmoet nieuwe mensen, terwijl uw vrouw al die tijd alleen thuis zit, alles zelf moet regelen, misschien wel huiselijke problemen moet oplossen. U daarentegen loopt zorgeloos als een vogel door de vrije natuur, heeft zelfs een dame ontmoet met wie het blijkbaar klikt. Kortom: u zit beiden in een totaal andere mindset. Of zoals een pelgrim in een soortgelijke situatie mij eens schreef: 'Ik vond het aan de ene kant wel leuk mijn vrouw weer te zien, maar anderzijds bracht ze ook veel problematiek van thuis mee waardoor mijn caminogevoel in een klap weg was.'

Mijn advies: probeer uw vrouw ervan te overtuigen dat u haar graag weer ziet, maar dat het verstandiger is dat moment voor thuis te bewaren. En dat verhaal van die Russische pelgrima, kunt u misschien maar beter ook voor thuis bewaren.

Stapelbed

Ik pelgrimeer al sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Inmiddels ben ik op leeftijd en doet zich een nieuw probleem voor. Vroeger waren er nauwelijks pelgrimsherbergen en als ze er al waren, had je gescheiden ruimtes voor dames en heren. Nu slaapt iedereen door elkaar heen. Alle begrip: nieuwe tijden, nieuwe zeden. Maar om dat laatste gaat het nu juist. Soms deel ik het stapelbed met een vrouwelijke pelgrima. Ik vind het dan hoffelijk om haar het onderste bed aan te bieden, maar eerlijk gezegd hoop ik dat ze beleefd weigert, want anders zit ik met een probleem. Ik moet er 's nachts meerdere malen uit om te plassen. Ik vind het een hele operatie om in het donker als iedereen slaapt uit bed te klimmen en stel het toiletbezoek dan ook maar zo lang mogelijk uit, maar ja, dan slaap ik niet terwijl ik mijn nachtrust hard nodig heb. Ik heb er weleens over gedacht een urinaal mee op camino te nemen, maar dat is voor een vrouw toch ook geen prettig idee als er boven haar een man ligt te plassen? Daarom mijn vraag, wat zegt de etiquette eigenlijk: Hoort een mannelijke pelgrim zijn vrouwelijke collega het onderste bed aan te bieden?

Een bekend probleem, heren op leeftijd die er enkele malen per nacht uit moeten. Bij dames speelt dit trouwens ook. Nee, in het holst van de nacht met een urinaal gaan liggen rommelen, is het ook niet. De kans op 'ongelukjes' is groot en dan bent u nog verder van huis. En waar gaat u de fles legen? Een pelgrim die bij het ochtendgloren met een fles urine over de slaapzaal struint, is ook geen verheffend gezicht.

Het zou mooi zijn als er genderneutrale etiquette zou zijn, bijvoorbeeld op basis van

Heeft u ook een vraag voor Lola? Stuur deze naar redactie@santiago.nl.

mobiliteit. Jong en kwiek in het bovenste bed. Maar zolang die er niet is, moeten we iets anders verzinnen. Waarom het probleem niet gewoon bespreekbaar maken? Vertel de dame dat u er 's nachts nog weleens uit moet, de reden hoeft u er niet bij te vertellen, die is wel duidelijk, en laat haar de keuze. Eventueel maakt u er een grapje bij: 'Dat geklim in de nacht houdt me jong'. Zo houdt u de eer aan uzelf en bent u toch een gentleman op de camino.

Celibaat

Ik ben me al twee jaar aan het voorbereiden op de camino. In de Jacobsstaf lees ik enthousiaste verhalen die me erg inspireren. Alle lof! Maar één ding mis ik. Al die maanden alleen onderweg. Ik bedoel, ik zie er

best tegenop om drie à vier maanden geen seks te kunnen hebben. Daar hoor ik niemand over! Doen pelgrims aan het celibaat?

Nee, pelgrims doen niet aan het celibaat. Maar u heeft gelijk, je leest er eigenlijk nooit over. Ook een keurig blad als de Jacobsstaf doet alsof pelgrims seksloze wezens zijn.

Verder is 'seks' een wijd begrip. Het is daarom moeilijk uw vraag te beantwoorden. Voor sommigen is seks onlosmakelijk met intimiteit verbonden, anderen zijn meer op zoek naar lust. Veel zaken uit het dagelijks leven spelen op de camino ook. Blijkbaar vindt u in het dagelijks leven wat u zoekt. Ik zou zeggen: probeer dat ook op de camino. En vaak is zoeken niet eens nodig, als je ergens voor open staat, komt het vaak vanzelf naar je toe. ●

Doen
pelgrims
aan het
celibaat?

Camino voor beginners of gevorderden?

De Vía de la Plata

'Je richt je blik op een punt een kilometer of dertig in de verte en je begint te lopen'.

Foto: Jolanda Stammes

Na twee weken op de Vía de la Plata ben ik er nog niet achter of het een tocht is voor de beginners op de camino, dan wel een uitdaging is voor de meer gevorderde pelgrims. De route zelf is eenvoudig. Verdwalen is onmogelijk. Je loopt in noordelijke richting, negeert de weinige zijwegen, je richt je blik op een punt een kilometer of dertig in de verte en je begint te lopen. Uur na uur wandel je over een stoffig pad. Je hoeft niet na te denken waar je zult pauzeren en welke tapas je gaat bestellen, want er is niets onderweg. Je

moet het doen met de voorraad in je rugzak. Wacht niet op een bankje of een aantrekkelijke plaats om te picknicken. Je zult op de grond moeten zitten, in de berm die bestaat uit wat dorre struiken en verdroogd gras.

Gefrituurde octopus

Half oktober verlaat ik Nederland en vlieg ik naar Sevilla, waar ik een paar dagen verblijf in een hostel met uitzicht op het project Metropol Parasol. In de smalle straten is het warm. Om de zon te weren zijn luifels over de hoge

gevels gespannen, zodat er schaduw en koelte is. Het is eenvoudig om lopend een stad te verkennen. Ik dwaal rond zonder kaart. Na één dag kan ik me oriënteren. Als ik 's avonds in het donker terugloop naar het hostel voel ik me thuis. Van jong tot oud, iedereen is buiten. Van de smalste stukjes straat worden terrassen gemaakt. De geur van gefrituurde octopus. Het is levendig. Het is rommelig. Ik zie een gele pijl. Morgen ga ik lopen.

Aromatische citrusgeur

De stad uit. Door een gewone winkelstraat waar de lokale bevolking de boodschappen haalt en waar geen toeristen meer zijn. Sinaasappelbomen worden gesnoeid. Ik zou de aromatische citrusgeur in een flesje willen vangen. Nu eerst een broodje. Een droog broodje overgoten met olijfolie en dikke plakken harde kaas. Straks verlaat ik de stad. Als ik iets heb geleerd van eerdere camino's dan is het wel om te eten als er eten is, want het zou zomaar de laatste kans van die dag kunnen zijn.

10 kilometer over de weg langs een bedrijventerrein, 10 kilometer over een stoffig pad langs geoogste katoenplanten met een tussenstop bij de ruïnes van Itálica, de geboorteplaats van keizer Hadrianus (76-138 na Christus).

Een paar kilometer voor ik Guillena binnenloop, haal ik de sjokkende pelgrima in die doorliep bij Itálica. Behalve een enorme rugzak draagt ze in elke hand een grote plastic tas. Haar gezicht is verhit. Ze staat stil om een fles water uit de tas te pakken. Ik wissel een paar woorden met haar. Ja, ook op weg naar Guillena. 'Ik reserveer een bed voor je,' zeg ik in mijn beste Duits.

Er zijn twee andere pelgrims in de privéherberg, ook Duitsers. De hospitalero regelt een maaltijd voor ons in het buurthuis. Voor het zover is, heb ik nog uren de tijd die ik doorbreng met de klusjes waar pelgrims zich aan het eind van de dag doorgaans mee bezighouden: persoonlijke verzorging, de was, bed in orde maken, administratie, conversatie met medepelgrims. Dan ga ik naar het dakterras. Het is alsof ik in een ander continent ben met het uitzicht over witte platte daken, het silhouet van antennes, de zon die brandend ondergaat. Mijn was is droog.

Voor de viergangenmaaltijd inclusief wijn betaal ik minder dan tien euro. De gazpacho was kruidig, fris, en voorzien van veel knoflook.

Vuilnisbelten

Vroeg in de ochtend is het aangenaam. Al snel wordt het warm en zelfs heet. De eerste kilometers langs de rand van Spaanse stadjes gaan onverbiddelijk langs vuilnisbelten. Ik volg een breed stoffig pad door een industriegebied. In de berm staan geblakerde resten van metershoge cactussen. Ineens verlaat het pad de bewoonde wereld. Vele kilometers loop ik langs sinaasappel- en olijfbomen over een licht stijgend landpad. Pauzeren doe ik op de grond. Er komt niemand langs. Ik haal niemand in. Een enkele keer passeer ik een dorpje. Eten en drinken heb ik voor de hele dag bij me. Het is niet de eerste keer dat ik tijdens de siësta een plaats passeer en alles gesloten tref.

De route zelf is niet de uitdaging. De uitdaging zit hem in de eentonigheid. Dag na dag is dit de routine. Ik ben in Extremadura, een gebied zo groot als Zwitserland. In de zomer te heet om te lopen. De bermen zijn verdord. Alle kleur is weg in het landschap. Grijzig dofbruin, vaalgroen.

Op de omslag van mijn pelgrimsgids is een foto afgebeeld van frisgroene verten. Als ik dit wil zien, moet ik in het vroege voorjaar terugkomen. Wie weet. Voorlopig loop ik verder. De rust en het overzichtelijke landschap bevallen me eigenlijk wel. 🌿

*'Geen aantrekkelijke plaats om te picknicken':
Jolanda Stammes
(rechts) en medepelgrim
Mari Liv uit Zweden.*

Maagd en martelares

Santa Eulalia van Mérida

Onderweg naar Santiago de Compostela ontmoet de pelgrim nog veel andere heiligen. Tijdens zijn pelgrimstocht van Sevilla naar Santiago komt Harry Keijsers Santa Eulalia tegen.

Eulalia betekent in het Grieks (Ευλαλία): ‘zij die goed spreekt’ (eu = ‘goed’ en lalia = ‘zij spreekt’). Ik herinner me die naam nog uit mijn middelbareschooltijd. Toen was Eulalia de hoofdfiguur in een naar haar genoemde studentikoze opera, een luchtig verhaaltje over liefde en dood in een middeleeuwse Spaanse setting. Hoe anders is de omgeving en het verhaal waarin ik nu met Santa Eulalia kennis maak. Ik ben in Mérida, midden in Extremadura, en sta in een crypte onder de naar haar genoemde kerk. Op deze plek is ze begraven.

Dienstmaagd van Jezus Christus

Eulalia is geboren rond 292 in Augusta Emerita (Mérida) in de toenmalige Romeinse provincie Hispania en daar gestorven op 10 december 304. Haar ouders waren overtuigde christenen en zij werd dan ook christelijk opgevoed. In 304 vervolgde landvoogd Dacianus op bevel van keizer Diocletianus de christenen in deze omgeving. Iedereen die niet wilde offeren aan de Romeinse goden, moest gevangengenomen worden en de doodstraf krijgen. De twaalfjarige Eulalia voelde zich uitgedaagd haar geloof te verdedigen. Ze wilde solidair zijn met de vele gelovigen die liever stierven dan het christelijk geloof af te zweren. Ze sloop heimelijk weg van het onderduikadres van haar ouders en meldde zich in het gerechtshof van Mérida bij Dacianus als ‘dienstmaagd van Jezus

Sint-Eulalia in Santa María la Mayor in Mérida.

Foto: Harry Keijsers

Christus'. Daar hield zij een vurig pleidooi voor haar geloof waarmee ze haar naam eer aandeed. Ze beledigde de heidense goden en daagde de autoriteiten uit haar te martelen door te zeggen: 'Isis, Apollo en Venus zijn niets, zelfs Maximianus zelf is niets; ze zijn niets omdat ze met de hand gemaakt worden, en hij, hij aanbidt dingen die door handen zijn gemaakt'. Omdat ze bleef weigeren voor de Romeinse goden wierook te branden, werd zij gefolterd met haken en werden haar bloedende wonden met brandende fakkels bewerkt. Toen zij de pijnen dapper bleef verdragen, zette men haar op de brandstapel. Daar stikte ze in de rook van haar brandend hoofdhaar. Op het moment van sterven kwam er een witte duif uit haar hoofd en werd haar lichaam bedekt door een stevige sneeuwvui.

Bakoven

Feitelijk weten we over Eulalia niet veel meer dan dat zij in Mérida gemarteld werd gedurende de vervolgingen tussen 303 en 305. Niemand twijfelde aan haar bestaan, omdat er in Mérida voorheen een aan de god Mars gewijde tempel stond. Delen van deze tempel uit de eerste eeuw zijn nog herkenbaar in de kerk, die daar na drie eeuwen werd gebouwd. Deze basiliek van Sint-Eulalia kan men beschouwen als begin van het christendom in Extremadura. Vóór de kerk van Santa Eulalia staat een kapel, die de *horno de Santa Eulalia* wordt genoemd. Horno betekent bakoven en is een verwijzing naar de verbranding van Eulalia. In deze openbare en toegankelijke plek kunnen gelovigen dag en nacht Eulalia benaderen en aanbidden.

Jongste van alle martelaren

Begin vijfde eeuw spreekt de Romeinse dichter Prudentius in zijn hymne *Peristephanon* over een aan Eulalia gewijde basiliek boven haar graf. Er zijn ook latere getuigenissen over haar, zoals in een preek van Sint-Augustinus. Van de Franse bisschop Gregorius van Tours kennen we het verhaal over het wonder bij haar graf. Steeds bij de verjaardag van haar marteling bloeiden daar midden in de winter spontaan drie bomen. In de zesde eeuw wordt zij tussen de processie met de bekendste martelaren in de kerk van

Sant'Apollinare Nuovo in Ravenna afgebeeld. In Lotharingen ontstaat in de negende eeuw op basis van de hymne van Prudentius de *Séquence de Sainte-Eulalie*, de eerste literaire tekst binnen het Franse taalgebied. Die legendes en verhalen over de jonge Eulalia leiden ertoe dat de kerk haar in 633 heilig verklaart. Haar stoffelijke resten worden over heel Spanje verspreid. Tot de tijd van de ontdekking van het graf van Jacobus is zij de meest gevierde heilige. Als martelares is zij dat tot op de dag van vandaag. Haar verering verspreidt zich in Noord-Afrika en in heel West-Europa tot aan Noorwegen en IJsland toe. Vanwege haar relikwieën worden talrijke

'Op het moment van sterven kwam er een witte duif uit haar hoofd en werd haar lichaam bedekt door een stevige sneeuwvui' ('Saint Eulalia' door John William Waterhouse, 1885).

Tate Britain, Londen

‘Ze beledigde de heidense goden en daagde de autoriteiten uit haar te martelen’

kerken gesticht. Al snel wordt Mérida een beroemd bedevaartsoord met rond 10 december, haar sterfdag, grote aan haar gewijde feesten. De Orthodoxe Kerk viert haar gedachtenis op 22 augustus.

Van alle heiligen is Eulalia de jongste van alle martelaren. Het heiligdom met haar stoffelijke resten was vooral populair in het Spanje van de Visigoten, de periode tussen het uiteenvallen van het Romeinse rijk en de verovering door de Moren. In 780 werden die stoffelijke resten door koning Silo overgebracht naar Oviedo. Daar liggen ze in een zilveren kist, in 1075 geschonken door Alfons VI.

Martelaarschap van Sint-Eulàlia van Barcelona (Bernat Martorell, 1442-45).

Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona

Twée heiligen?

Op veel plekken zijn kerken aan Eulalia gewijd, bijvoorbeeld de kathedraal van het Heilig Kruis en Sint-Eulalia in Barcelona, de stad waarvan zij beschermvrouwe is. Sinds een beweerde ontdekking van haar graf in de zevende eeuw rusten haar resten in een sarcofaag in de crypte van deze kathedraal. Hier wordt ze Santa Eulàlia van Barcelona genoemd. Waarschijnlijk is zij dezelfde als Sint-Eulalia van Mérida, hoewel de mensen in Catalonië het hier niet mee eens zijn. Er zijn veel overeenkomsten, maar ook een aantal verschillen in de verhalen. Ook de meest recente onderzoeken hebben geen helderheid kunnen geven op deze vraag.

Volgens de plaatselijke overlevering was Eulàlia een meisje van 13-14 jaar oud. Zij zou zijn gestorven, toen zij na martelingen en een tocht door de straten van Barcelona ten aanschouwen van de omstanders naakt aan een kruis werd geslagen. Dat het op dat moment sneeuwde, werd door de gelovigen uitgelegd als een teken van haar onschuld. De constante aanwezigheid van dertien ganzen in de tuin binnen de kloostergangen van de kathedraal verwijzen naar de dertien martelingen, die uitvoerig worden beschreven, en de dertien levensjaren van Eulàlia. Mocht er een keer een gans minder zijn, dan zou dat volgens de legende het instorten van de kathedraal betekenen. De feestdag van Eulàlia van Barcelona is 12 februari.

Afbeeldingen en patronages

Eulalia wordt afgebeeld als jonge maagd, biddend en door vlammen omgeven. Als attributen heeft zij vaak een kroon, kruis, lelie, boek, palmtak, duif, oventje (Eulalia van Mérida) of een andreaskruis (Eulàlia van Barcelona). Scènes gaan vooral over haar martelaarschap: vastgebonden aan een boom, een brandende toorts in haar gezicht, onthoofding, vuurdood.

Eulalia is patrones van Spanje, Mérida, Oviedo, Barcelona en vele andere plaatsen en kerken binnen en buiten Spanje.

Ook is ze patrones van kraamvrouwen, reizigers en zeelieden, en wordt zij aangeroepen tegen diarree, dysenterie en tegen ongeluk. 🌸

(advertentie)

bonjour camino

Dé speciale opstap-cursus Frans voor pelgrims

Kijk op www.bonjourcamino.nl voor informatie en inschrijving.

Nieuw in Nederland!
Speciale compacte cursus Frans voor pelgrims

Ga jij binnenkort naar Santiago de Compostella dwars door het Franse land? Bereid je dan extra goed voor, zodat de reis niet langs je heen gaat, maar bij je blijft!

(advertentie)

FIETSVVERVOER
SOETENS

www.fiets-vervoer.nl

Fietsvervoer...
uw fiets retour
naar Nederland en België!

Uw fiets retour vanuit Santiago de Compostela naar Nederland en België!

In samenwerking met hotel México verzorgt Soetens Fietsvervoer wekelijks het vervoer van fietsen en bagage vanuit Santiago de Compostela naar Vessum (bij Eindhoven). Vanuit het distributiecentrum leveren wij uw fiets door geheel Nederland en Vlaanderen thuis af. Wilt u een gedeelte van de route afleggen, of strandt u onderweg: ook dan verzorgen wij vervoer van uw fiets naar huis terug. U betaalt voor stalling in Santiago de Compostela, vervoer naar huis en verzekeringen eenmalig €131,- incl. btw. Wij verzorgen ook fietsvervoer vanuit Rome, Avignon en Girona.

Tevens vervoeren wij uw fiets vanuit Nederland naar een door u opgegeven adres. Zie het nevenstaande kaartje voor ons hele werkgebied.

Bezoek ons **partnerhotel Zuharpeta** in St. Jean Pied de Port

- gratis fietsstalling
- wasserette
- supermarkt en bakkerij
- apotheek en dokter
- VVV-kantoor
- massage

<http://gitezuharpeta.wifeo.com>

Soetens Fietsvervoer

E-mail: soetens@wilcotransport.nl

www.fiets-vervoer.nl

Tel: 0031(0)497 842844

Gsm: 0031(0)6 10501014

Datum	Tijd	Plaats en locatie	Activiteit	Info*
30 sep		Amersfoort	Najaarsbijeenkomst	regio.midden-nederland@santiago.nl
6 okt	19 uur	Galder	Presentatieavond	regio.breda-tilburg@santiago.nl
7 okt		Regio Oost	Najaarsvergadering	regio.oost-nederland@santiago.nl
7 okt		Den Haag	Terugkomdag	regio.den-haag@santiago.nl
7 okt	10-17	Groenlo	Najaarsbijeenkomst: fietstocht, wandeling & lezing	regio.oost-nederland@santiago.nl
7 okt		Omgeving Groningen	Klei-camino	regio.groningen-drenthe@santiago.nl
14 okt		Rosenstock-Huessy Huis, Haarlem	Najaarsbijeenkomst met pelgrimslunch	regio.bollenstreek@santiago.nl
14 okt	10 uur	Snackpoint De Passage, Wolvega	Ledenvergadering	regio.friesland@santiago.nl
14 okt	10 uur	Schiedam Kethel t.o. Jacobuskerk	Najaarswandeling en bijeenkomst	regio.rotterdam@santiago.nl
14 okt	10-15	Refugio "De Blijde Mare", Alkmaar	Najaarsbijeenkomst	regio.noord-holland-benoorden-t-ij@santiago.nl
20-22 okt		Huijbergen	Kloosterweekend "Met hart en ziel"	regio.den-haag@santiago.nl
			Zie Ikfloereer.nu. Opgeven via:	anne-marie@ikfloereer.nu
21 okt		Utrecht	Regiodag	regio.utrecht-rivierenland@santiago.nl
22 okt		Heerlen	Inwijding Jacobusbeeld in de Pancratiuskerk	regio.limburg@santiago.nl
29 okt		St. Vincentiuskerk, Amsterdam	Najaarsbijeenkomst	regio.amsterdam@santiago.nl
1 nov		Rheden	Terugkomavond	regio arnhem-nijmegen@santiago.nl
5 nov		Utrecht, Filmtheater 't Hoogt	Cinema Camino-filmfestival (zie pagina 16)	caminoacademie@gmail.com
11 nov		Breda	Landelijke dag Breda. Thema: grenzen verleggen	regio.breda-tilburg@santiago.nl
4 nov		Huijbergen	Najaarswandeling Brabantse Wal	regiozuidwest@santiago.nl
4 nov		Witte Kerkje, Voorstad St.Jacob	Regiodag Roermond	regio.limburg@santiago.nl
18 nov		Den Haag	Regio najaarsbijeenkomst	regio.den-haag@santiago.nl
25 nov		Grotel's Hof, Bakel	Lezing Hans Höhner en wandeling door de Peel	regio.zuidoost-brabant@santiago.nl
9 dec		omgeving Arnhem-Nijmegen	Snertwandeling	regio arnhem-nijmegen@santiago.nl
30 dec		Galder	Wandeling, samenzijn Jacobskapel en erwtensoep	regio.breda-tilburg@santiago.nl

*Voor verdere contactgegevens van de regio's en meer informatie over de activiteiten, zie de desbetreffende regiopagina's op www.santiago.nl

Café St. Jacques

Het aantal regio's dat een Café St. Jacques organiseert is opgelopen tot negen! Een Café St. Jacques is telkens van **17.00 tot 19.00 uur**.

In Den Haag elke eerste donderdag van de maand in Café Brasserie Dudok, Hofweg 1A.

In Roermond wordt een eerste Café St. Jacques gehouden op donderdag 7 september in Grand Café de Pauw, Roerkade 2. Daarna elke eerste donderdag van de maand.

In Utrecht elke tweede donderdag van de maand in Café Oudaen, Oudegracht 99. Voorafgaand organiseert de werkgroep Bibliotheek iedere maand de Camino Leesclub in het Huis van Sint Jacob, tussen 15.20 en 17 uur. In Hengelo wordt een eerste Café St. Jacques gehouden op donderdag 12 oktober in Nationaal, Burg. Jansenplein. Daarna elke tweede donderdag van de maand.

In Amsterdam op de laatste donderdag van de maand in Café Batavia, Prins Hendrikkade 85, t.o. Centraal Station.

In Apeldoorn op de laatste donderdag van de maand in De Eetkamer, Stationsdwarsstraat 2. In Alkmaar op woensdag 13 september en 8 november, in Filmhuis Alkmaar, Pettemerstraat 3.

In Groningen op donderdag 21 september in Stadscafé Double-A, Westerkade 18.

In Rotterdam gaat een eerste Café St. Jacques van start op donderdag 28 september, in Café Apartt, Blaak 8, t.o. Station Rotterdam-Blaak.

Maandelijks wandeling

Regio Amsterdam organiseert in de oneven maanden elke eerste zaterdag van de maand en in de even maanden elke eerste woensdag van de maand een wandeling. Stuur een e-mail aan regio.amsterdam@santiago.nl voor meer info.

Regio Bollenstreek/Rijnland organiseert elke laatste zaterdag van de maand een wandeling. Stuur een e-mail aan willem45dejong@kpnmail.nl voor meer info.

In het Compostelaregister worden de namen en gegevens opgenomen van santiagoogangers die een compostela hebben ontvangen. Dit certificaat wordt verstrekt namens de aartsbisschop van Santiago na een voltooide pelgrimstocht.

U wordt dringend verzocht uw compostela te registreren via de website. Na inloggen klikt u op

Mijn profiel en kunt u onder de tab *Register* en *Voeg registerregistratie toe* uw compostela aanmelden.

Tevens verzoeken we u een gescande versie of digitale foto van uw compostela te uploaden.

Registreren per post blijft mogelijk maar wordt niet aanbevolen. Stuur dan een kopie van uw compostela naar de ledenservice, vergezeld van een formulier dat u bij de ledenservice kunt aanvragen.

In de *Jacobsstaf* worden steeds de laatste aanvullingen gepubliceerd.

Rony de Jong, compostelaregister@santiago.nl | Marcel Hubers, compostelaregister@santiago.nl

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
2007			
16-okt	Loes Smetsers, Asten	Voet	43
2010			
31-mei	P.P.J. van den Boom, Posterholt	Fiets	29
2012			
22-sep	Peter Raggars, Dordrecht	Fiets	48
2013			
4-jul	Wim Olde Riekerink, Denekamp	Fiets	28
16-jul	C.J.D. Vekemans - van Loon, Goirle	Voet	30
10-sep	Loes Smetsers, Asten	Voet	123
2014			
18-jul	M.R. de Vries, Naarden	Voet	38
5-sep	Ferry Perrée, Uden	Voet	29
11-sep	Eugène Uiting, Venlo	Voet	8
2015			
27-jun	Emma Buijs, Zeist	Voet	62
4-aug	I.A.M. Goddijn, Leiden	Voet	9
4-aug	Wim Plantenga, Leiden	Voet	9
23-aug	Maurice Janssen, Doenrade	Voet	10
24-sep	Annemieke van der Beek-Boter, Zegveld	Voet	15
2016			
29-mei	Marijke Hajunga, Amsterdam	Voet	38
1-jun	Fien Mokkink, Drempt	Voet	21
1-jun	Jan de Vries, Drempt	Voet	21
20-jun	Maurice Janssen, Doenrade	Voet	39
12-jul	Bas Buitendijk, Bunschoten-Spakenburg	Fiets	20
12-jul	Gré Buitendijk-Pranger, Bunschoten-Spakenburg	Fiets	20
25-aug	Carla Verwer, Utrecht	Fiets	42
23-sep	Herman van Iersel, Sint Anthonis	Fiets	27
26-sep	Peter Simoons, Bussum	Voet	18
6-okt	Theo Terwint, Merkelbeek	Voet	
7-okt	Joke Gouma, Nes gemeente Ameland	Voet	33

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
7-okt	Tonny de Jong, Nes gemeente Ameland	Voet	33
10-okt	Ietje Heybroek, Blaricum	Voet	40
16-okt	Jaap Schultz, Amsterdam	Voet	9
16-okt	Ida Schultz - Bergmann, Heythuysen	Voet	9
16-okt	Gabrielle Snijders-Kort, Bussum	Voet	40
28-okt	Frank de Beer, Venray	Voet	33
18-nov	P.J. Hoekstra, Deventer	Voet	144
2017			
22-mrt	Marly Brenkman - Schroijen, Weert	Voet	11
22-mrt	Rian van Pol, Sint Odiliënberg	Voet	10
26-mrt	Georg de Heij, Hulsberg	Voet	26
14-apr	Thijs de Heus, Utrecht	Voet	34
17-apr	Hans Broekman, IJsselstein	Voet	
17-apr	Marrette Broekman - Kooij, IJsselstein	Voet	
20-apr	P.E.M. Koomen, Hoorn	Voet	13
21-apr	Anneke Betten, Hoorn NH	Voet	21
25-apr	Marja Beuken, Hilversum	Voet	6
28-apr	J. Roepman, Ermelo	Voet	101
28-apr	J.B. Roepman - Bos, Ermelo	Voet	101
29-apr	Bart Hendrix, Grevenbicht	Voet	29
30-apr	Hanneke Grimme, Beerze	Voet	33
30-apr	C.H. Haasnoot, Delft	Voet	6
1-mei	Will Jacobs, Maastricht	Fiets	21
2-mei	Leen Pauw, Heinenoord	Voet	33
2-mei	Arno Schuivens, Berg en Terblijt	Fiets	21
2-mei	Ria Schuivens, Berg en Terblijt	Fiets	21
2-mei	Maurits Versluis, Barendrecht	Voet	7
2-mei	Magda Versluis-Gieles, Barendrecht	Voet	7
3-mei	Harold Dekker, Spijkenisse	Fiets	37
3-mei	Fanny Dekker - Gardenier, Spijkenisse	Fiets	37
3-mei	J.J. Omta - Noya, Milheeze	Voet	20
3-mei	Mieke Raaijmakers, Veghel	Voet	

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
4-mei	J.K. Determan - Van Haaster, Koedijk gem. Alkmaar	Voet	10
4-mei	Jurjen van de Vuurst, Appingedam	Voet	13
4-mei	S. Wakker - Oosterhaven, Heerhugowaard	Voet	10
5-mei	J.J.C.M. Hendriks, Budel	Voet	
5-mei	Leja van der Hoek, Delft	Voet	
5-mei	Dick de Koning, Vries	Fiets	57
5-mei	S.J. van Susante, Arnhem	Voet	31
6-mei	Herman Janssen, Raalte	Voet	6
6-mei	Suzanne de Raadt, Leiden	Voet	34
7-mei	Janet van der Tuuk, Groningen	Voet	37
8-mei	Robert Brom, 's-Gravenhage	Voet	10
9-mei	Han Pronker, Woerden	Voet	12
9-mei	J. Tiemessen, Heesch	Fiets	8
9-mei	Peter van Turnhout, Oss	Fiets	8
10-mei	Annet Faber, Haarlem	Voet	37
10-mei	Henk Kroes, Boazum	Voet	30
11-mei	Jacques van Luijtelaar, Vlijmen	Fiets	44
11-mei	Jenny Schrijen, Vlijmen	Fiets	44
11-mei	Govert van der Velden, Dordrecht	Voet	15
12-mei	Beth do Amaral Lins, Maarssen	Voet	17
12-mei	P. Hofland, Apeldoorn	Voet	14
12-mei	H.L.M. Trimbach, Uden	Fiets	38
13-mei	Mariëlle Beijik, Sassenheim	Voet	
13-mei	Fons Boink, Zeist	Voet	16
13-mei	Cynthia Bos, Eindhoven	Voet	12
13-mei	Gre van Duijn, Katwijk ZH	Voet	44
13-mei	Theo van Holten, Hank	Voet	131
13-mei	Edward Jansen, Sassenheim	Voet	
13-mei	Helga Martens-Habraken, Leusden	Voet	14
13-mei	Adrie Mennen, Lierop	Fiets	40
14-mei	Luc Mol, Belfeld	Voet	44
15-mei	Marja van Tol, Delft	Voet	45
16-mei	Jan Oomen, Heesch	Fiets	35

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
16-mei	Wim ten Wolde, Oldenzaal	Voet	11
17-mei	Loes Smetsers, Asten	Voet	28
18-mei	T.C. Chu, Geldrop	Voet	13
18-mei	Gerard Heideveld, Apeldoorn	Voet	13
18-mei	Mike de Kievit, Nootdorp	Voet	34
18-mei	Peter Raggars, Dordrecht	Voet	125
18-mei	Albert Truin, Erica	Voet	11
19-mei	Pim Aerts, Venlo	Voet	12
19-mei	Truus Aerts-Smolenaars, Venlo	Voet	12
19-mei	Rebecca Dado, Purmerend	Voet	45
19-mei	I. Ligthart Schenk, Wolvega	Voet	27
19-mei	W. Okken, Dronten	Fiets	12
19-mei	Hans Smit, Alphen a/d Rijn	Voet	85
19-mei	Chris van Tienhoven, Bunnik	Voet	33
19-mei	Mieke Trimbach, Uden	Fiets	38
19-mei	Linda Verburg, Delfzijl	Voet	14
19-mei	Madelon Verduin - van der Zwaard, 's-Gravenhage	Voet	37
20-mei	A.J. Aalpol, Warnsveld	Voet	30
20-mei	Piet de Bres, Amstelveen	Voet	11
21-mei	Dirk Steenhuizen, Brummen	Voet	125
22-mei	Léon Janssen, Hoogvliet Rotterdam	Voet	30
22-mei	Anja Seunninga, Leusden	Voet	26
23-mei	Aad Lowes, Spijkenisse	Voet	20
24-mei	Henk van Dam, Veldhoven	Voet	6
24-mei	Clazien van Dam-Buntsma, Veldhoven	Voet	6
24-mei	M. Eerland - Toonen, Huizen	Voet	30
24-mei	Ad Hellings, Bladel	Voet	36
24-mei	Marcel van Oorschot, Poortugaal	Voet	42
24-mei	Frank Wesstein, Zevenbergen	Voet	27
25-mei	Denise Berck, Amsterdam	Voet	14
25-mei	Peter Donders, Tilburg	Voet	31
26-mei	Wout Hagen, Bennekom	Voet	89
27-mei	Inez van Bezouw, Breda	Fiets	28
27-mei	Maria Blankendaal, Zwaag	Voet	38
27-mei	Ron van Uden, Sint-Michielsgestel	Voet	12
27-mei	Cor Verberk, Oploo	Voet	30
27-mei	Kees Vijverberg, De Lier	Fiets	29
27-mei	Wil Vijverberg, De Lier	Fiets	29
28-mei	Agatha Andela, Muiderberg	Voet	10
28-mei	P.G.J.M. Asselman, Leidschendam	Voet	13
28-mei	Margriet Asselman-van Hoof, Leidschendam	Voet	13

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
28-mei	Henk ten Ham, Doesburg	Voet	16
28-mei	Ria ten Ham, Doesburg	Voet	16
28-mei	Wil Heins, Wijde wormer	Voet	34
28-mei	Hans Kelder, Sleenwijk	Fiets	32
28-mei	Henk Tielemans, Zoetermeer	Voet	14
28-mei	Wilma Tielemans-Smolenaars, Zoetermeer	Voet	14
28-mei	Jessica van Yperen, Uitgeest	Voet	32
29-mei	Tea Doorn-Danhof, Assen	Voet	10
29-mei	Ada Kwakkelstein, Vlaardingen	Voet	12
29-mei	Rudolf Roos, Almere	Voet	35
29-mei	Rob Stinnissen, Geldrop	Voet	24
30-mei	Ton Blokzijl, Wageningen	Voet	8
30-mei	Marina Brinkman, Groenlo	Voet	12
30-mei	Wilma van Meer, Rotterdam	Voet	36
30-mei	L.M.L. Schweitzer, Roden	Voet	16
30-mei	Frea Stetter, Rotterdam	Voet	11
30-mei	Arie Vreeburg, Moordrecht	Voet	91
1-jun	Sonja Bos, Blaricum	Voet	5
1-jun	Ad Heesterbeek, Westerhoven	Voet	75
1-jun	Roel Leeftink, Borne	Voet	33
1-jun	Dirk van der Linden, Vlissingen	Voet	87
1-jun	Anke Man, Assendelft	Voet	15
1-jun	Frank Man, Assendelft	Voet	15
1-jun	Paula van Waardenberg-Baerken, Bleskensgraaf	Voet	67
2-jun	P.P.J. van den Boom, Posterholt	Fiets	33
2-jun	Boudewijn Haverkorn van Rijsewijk, Driebergen	Voet	42
2-jun	Joost Huijsman, Apeldoorn	Fiets	18
2-jun	Heleen Huijsman-Winters, Apeldoorn	Fiets	18
2-jun	Jacqueline Macke, Gemert	Voet	45
2-jun	Tiny Opstal - Wenekers, Maasdijk	Fiets	20
2-jun	H.C. Ververs, Apeldoorn	Fiets	13
2-jun	George Wenekers, 's-Gravenzande	Fiets	20
2-jun	Ria Wenekers - Schulte, 's-Gravenzande	Fiets	20
3-jun	Annemieke van Goch, Zaltbommel	Voet	11
4-jun	Frans Gans, Maastricht	Voet	37
4-jun	Kitty Meijburg - van Loon, Hoofddorp	Voet	
4-jun	Jeanette Volkers, Hoogeveen	Voet	40
5-jun	Jan van Hooijdonk, Rijsbergen	Fiets	36
5-jun	Maurice Janssen, Doenrade	Voet	10
5-jun	Jos van Kalmthout, Rucphen	Fiets	32

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
5-jun	Gerdien Lievers, Borne	Voet	42
5-jun	Tonny Lievers, Borne	Voet	42
5-jun	Jan Scheepers, Roermond	Voet	38
5-jun	Yvo Smit, Den Haag	Voet	8
6-jun	Louis Geilkens, Gangelt	Voet	94
6-jun	Lex Schruiver, Heveadorp	Fiets	15
6-jun	Marijn van Staveren, Hazerswoude-Dorp	Voet	13
6-jun	Jack Visser, Vlissingen	Fiets	10
7-jun	Elly Euverman, Tiel	Voet	92
7-jun	Andre Kroos, Oudenbosch	Fiets	28
7-jun	Coraline Lijfander, Rotterdam	Voet	16
8-jun	Frans Baas, Bakel	Voet	38
8-jun	Ton de Haan, Apeldoorn	Voet	22
8-jun	Noortje Lina, Utrecht	Voet	12
9-jun	Anne-Marie Gijsbrechts-Wirken, Raamsdonksveer	Fiets	13
9-jun	Jita Hoogerduijn, Utrecht	Voet	43
9-jun	Jan Lamers, Steyl	Voet	34
9-jun	Els Meers, Steyl	Voet	34
9-jun	B.J. Schraven, Cuijk	Voet	38
9-jun	Corry van Twillert, Bunschoten	Fiets	39
9-jun	Henk van Twillert, Bunschoten	Fiets	39
12-jun	Annemarie van Doorn, Veenendaal	Voet	31
12-jun	Peter Hermans, Horst	Fiets	27
14-jun	Andre Honders, Amersfoort	Voet	11
15-jun	Jessica Donker, Groningen	Voet	15
15-jun	Gerard Franken, Veenendaal	Fiets	32
15-jun	Frans Snel, Nieuwegein	Voet	11
16-jun	Mark Vermaat, Alphen aan den Rijn	Voet	89
17-jun	Henk van Til, Groningen	Fiets	
18-jun	Petra van den Broek, Pijnacker	Fiets	13
18-jun	Gerard van Drecht, Midwolde	Voet	7
18-jun	Margriet Kusters, Landgraaf	Voet	20
18-jun	P.J.A.M. Kusters, Landgraaf	Voet	20
18-jun	Henk Marijt, Hengelo Ov	Fiets	35
18-jun	Tjalling Plutschouw, Leeuwarden	Voet	61
19-jun	Ton Boonhof, Tegelen	Voet	44
19-jun	Els Boonhof-Verheijden, Tegelen	Voet	44
19-jun	Marijke Bruin, Heiloo	Fiets	19
19-jun	Cécile Daanen, Beneden-Leeuwen	Voet	94
19-jun	Nico Daanen, Beneden-Leeuwen	Voet	94

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
19-jun	Jelle Groot, Heiloo	Fiets	19
19-jun	Ton Komen, Hendrik-Ido-Ambacht	Fiets	43
19-jun	Gerda Komen-Pronk, Hendrik-Ido-Ambacht	Fiets	43
20-jun	Jaap van Beek, Hendrik-Ido-Ambacht	Voet	103
20-jun	Franciska van den Berg, Breukelen	Voet	38
20-jun	Jan Huiskes, Hengelo Ov	Fiets	38
20-jun	Dick de Kler, Zoetermeer	Voet	21
20-jun	Jan Schram, Hendrik-Ido-Ambacht	Voet	103
20-jun	E.M.M. Schram-Beentjes, Hendrik-Ido-Ambacht	Voet	103
20-jun	Arie de Wit, Emmerich am Rhein	Fiets	33
21-jun	Kitty Frijters, Tiel	Fiets	38
21-jun	Guus Timmermans, Asten	Fiets	38
22-jun	Siny Wolters, Enschede	Voet	14
23-jun	Frank Croonen, 's-Hertogenbosch	Voet	67
24-jun	Marc Bors, Vlodrop	Fiets	35
25-jun	Jaap van der Werff, Lisse	Voet	38
27-jun	Cor Woudenberg, Woerden	Fiets	44
28-jun	Gerard van Duursen, Hengelo Ov	Fiets	34
28-jun	Marjan de Koning, Tienhoven Ut	Voet	55
28-jun	Symone Stam, Wormerveer	Voet	40
28-jun	John Vroon, Zeewolde	Voet	7

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
29-jun	J. Doorn, Assen	Voet	10
29-jun	Ina Kramer-Spijker, Gieten	Fiets	55
30-jun	Ton Daans, Eindhoven	Voet	91
30-jun	Hein Krüger, Goirle	Fiets	31
30-jun	Paulien Tiggelhoven, Raalte	Voet	70
1-jul	Lei Coppes, Grubbenvorst	Voet	11
1-jul	Piet van Hees, Lith	Voet	102
1-jul	Caroline Koppen, Sliedrecht	Voet	41
1-jul	Peter Koppen, Sliedrecht	Voet	41
1-jul	Wil-Jan van Leeuwen, Gouda	Voet	93
1-jul	Afra de Ruijter, Gouda	Voet	93
2-jul	Jolande Spierings-den Dekker, Elsendorp	Voet	90
3-jul	Annemieke van der Beek-Boer, Zegveld	Voet	14
3-jul	Peter de Been, Amsterdam	Voet	6
3-jul	H.G. Juinen, Rotterdam	Voet	42
3-jul	C.R.A.M. Juinen-Grijpink, Rotterdam	Voet	42
4-jul	Piet Beckers, Herkenbosch	Voet	50
4-jul	Christina Hofman, Herkenbosch	Voet	50
4-jul	Peggy van Stralen, Lelystad	Voet	36
4-jul	Nicolaas van Wijk, Wassenaar	Fiets	17
6-jul	Johan van den Berg, Utrecht	Fiets	34
7-jul	Rijk van Alfen, 's-Gravenzande	Voet	105
7-jul	Erik Piso, Spaubeek	Fiets	44
7-jul	Marie-Christine van der Zijden, Spaubeek	Fiets	44

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
9-jul	Lei Coppes, Grubbenvorst	Voet	6
11-jul	Freek Zant, Nieuw-Buinen	Fiets	53
11-jul	Joke Zant, Nieuw-Buinen	Fiets	53
14-jul	René Tobben, Linne	Voet	83
15-jul	Thirze Hermans, Steyl	Voet	31
18-jul	Paul Selten, Mill	Voet	108
18-jul	Coen van Voorthuysen, Rhenen	Voet	99
19-jul	Jeroen de Haan, Schiedam	Voet	107
21-jul	John Vroon, Zeewolde	Voet	18
22-jul	Wim Hell, Oosterhout NB	Voet	83
24-jul	Rob Franssen, Bergen op Zoom	Voet	14
24-jul	Fleur van der Hoeven, Berkel en Rodenrijs	Fiets	38
24-jul	Ronald Luijendijk, Berkel en Rodenrijs	Fiets	38
24-jul	Willy Proper, Den Helder	Voet	78
24-jul	Roel Smallenbroek, Den Helder	Voet	84
26-jul	Rob Wildschut, Buurmalsen	Fiets	26
28-jul	R.M.A.C. Scheffers, Aarle-Rixtel	Voet	9
30-jul	Wouter Jansen, 's-Gravenhage	Voet	18
31-jul	Marc Brouwer, Amsterdam	Fiets	31
1-aug	S.J. van Susante, Arnhem	Voet	34
6-aug	Peter Simoons, Bussum	Voet	10
10-aug	Gaspar van Roessel, Moergestel	Fiets	27
10-aug	Ilse van Roessel, Moergestel	Fiets	27
12-aug	Simone Sluijs, Woerden	Fiets	44

(advertentie)

Roermond

Informatie:
www.cycle2explore.nl
T: 0493 - 34 21 78
E: cycle2explore@kpnmail.nl

- begeleide fietstocht naar Rome
- fietsen van camping naar camping
- slapen in een luxe tent met 2 vaste bedden
- vertrek op 17 augustus 2018

Cycle2Explore

- Long Distance Cycle Tours -

Rome

Grenscontrole

De vader van Annet overleed een jaar geleden aan XYZ (een ernstige ziekte). Komend voorjaar loopt ze in haar eentje naar Santiago. Onderweg doet ze verslag van haar herinneringen en ervaringen op een blog en attendeert haar lezers op het goede werk van de XYZ-stichting. Anne loopt komend voorjaar ook naar Santiago. Ook hij is van plan een blog bij te houden. Anne heeft vooraf al een aantal sponsors gevonden en dat geldt gaat ook naar de XYZ-Stichting. Prachtig, mensen die lopen met een doel. Mensen die vóórdát ze beginnen al weten waarom en waarvoor ze lopen.

Maar niet alle lopers zijn gelijk. Anne loopt niet in z'n eentje, maar met een groep van vier gelijkgezinden. Niet iedereen loopt de hele afstand, ze lopen om beurten, als een viermansestafette. De loper draagt een rugzak van 20 kilo. Maar ze hebben met z'n vieren wel bagagevervoer geregeld. De rugzak is meer een soort van estafettestokje.

Er lopen meer mensen op die manier. In totaal zijn er zo'n stuk of vijftig van die estafette-teams, allemaal met een rugzak van precies 20 kilo (dat wordt onderweg gecontroleerd). Op de rugzak staat ook het startnummer van het team. De teams zijn in Saint-Jean-Pied-de-Port feestelijk weggeschoten en lopen 's nachts door. Een voorfietser leest kaart en zorgt voor de 'straatverlichting'. Het is een hele uitdaging om de aflossingen goed te organiseren en er reist dan ook een ondersteuningsploeg mee, in een paar busjes. Er zijn hotelletjes afgehuurd om iedereen te laten eten en een paar uurtjes te laten slapen. Dat had wel wat voeten in de aarde, vanwege de ongebruikelijke eet- en slaaptijden. Dus gewone caminogangers kunnen dan even niet terecht in die hotelletjes.

De tocht naar Santiago is geen wedstrijd, maar het is natuurlijk wel een uitdaging om de route zo snel mogelijk af te leggen. Dus er wordt continu, dus ook 's nachts, doorgelopen. De meeste teams hebben een cameraman (met motorrijder) om het thuisfront een indruk te geven van deze 'Pelgrimstocht tegen XYZ'. Ook de sponsors zien zichzelf graag in beeld. De organisatie maakt van de aankomst van de teams op de Praza do Obradoiro een echte happening met muziek, speaker, finishdoek, bloemen en vermelding van de sponsors van elk team. Nadat iedereen een klein beetje is uitgerust,

'Mensen die vóórdát ze beginnen al weten waarom en waarvoor ze lopen'

is er een slotfeest. Jammer genoeg heeft de organisatie dit jaar nog geen vergunning voor een grote tent op de Praza do Obradoiro, dus wordt er uitgeweken naar een plek in het oude centrum voor een feest met een man of zevenhonderd. En een feest werd het, daar was niks mis mee, ook zonder bisschop die het *aflaat* weten. 's Avonds draait DJ Jacob de sterren van de hemel. De verzamelde hulp-troepen, eindelijk verlost van de slakkengang van hun rugzakrunners, gaan helemaal uit hun discodak: 'Japie! Japie! Japie!'

Prachtig, lopen voor een goed doel. En het begon allemaal zo mooi. Maar waar ligt de grens? En waar is de bewaking?

Help! 🌀

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob

is de vereniging van en voor belangstellenden in de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela.

Lidmaatschap aanmelden en opzeggen

Voor ons is het prettig als u zich als lid aanmeldt via de website santiago.nl. Klik op *registeren/lid worden* en vul het webformulier in. Het lidmaatschap loopt per geheel kalenderjaar. Eventueel opzeggen voor 1 december via de website (Mijn profiel onder de tab lidmaatschap). De contributie kunt u bij aanmelding via de website direct betalen. Mocht het voor u niet mogelijk zijn zich via onze website aan te melden, dan kunt u dat ook bij een van onze informatiecentra doen. De contributie wordt dan achteraf gefactureerd. Nieuwe leden ontvangen bij inschrijving gratis een pelgrimspas. Per 1 januari 2017 bedraagt de contributie 24 euro inclusief het abonnement op de *Jacobsstaf*. De contributie voor een 'inwonend lid' bedraagt 15 euro zonder de *Jacobsstaf*. Inwonende leden jonger dan 18 jaar betalen geen contributie. De bedragen kunnen jaarlijks worden aangepast. De jaarlijkse contributie wordt automatisch geïncasseerd.

Het Genootschap is gevestigd in:

Het Huis van Sint Jacob:

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht
Tel: 030 23 15 391
E-mail: info@santiago.nl
Website: www.santiago.nl (via de webwinkel kunt u de pelgrimspas en gidsen aanschaffen).

Het Genootschap heeft twee pagina's op Facebook: Nederlands Genootschap van Sint Jacob (openbaar) en Camino de Santiago NGSJ (besloten).

De ledenadministratie is telefonisch bereikbaar op maandag en dinsdag tussen 9 en 12 uur. Of per e-mail: administratie@santiago.nl.

Voor vragen over de webwinkel is de ledenservice iedere maandag telefonisch bereikbaar van 10 tot 14 uur. De ledenservice probeert alle e-mail binnen 48 uur te beantwoorden.

Bankgegevens

NL53 RABO 030 2573 917 (BIC: RABO NL2U)
t.n.v. Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Informatiecentra

In onze informatiecentra helpen ervaren pelgrims u op weg.

Het Huis van Sint Jacob Utrecht (adres zie boven)

Openingstijden: dinsdag van 14 tot 16 uur,
donderdag van 14 tot 16 en van 19 tot 21 uur en
vrijdag van 10 tot 12 uur.
Elke tweede en vierde zaterdag van de maand
van 11 tot 15 uur.

Vessem

't Atelier van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm,
Servatiusstraat 11, 5512 AJ Vessem (NB).
Openingstijden: elke tweede, derde en vierde
zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur.

Sint Jacobiparochie

"De Groate Kerk", Oosteinde 1, 9079 KZ
St Jacobiparochie (Fr). Openingstijden:
elke tweede en vierde zaterdag van de maand
van 11 tot 15 uur.

Aanwijzingen voor de auteur

Bijdragen voor de *Jacobsstaf* zijn welkom. U kunt ze in Word sturen naar redactie@santiago.nl. De redactie kan niet alles plaatsen en moet soms een keuze maken. Foto's kun u sturen via www.wetransfer.com (lieft in zo hoog mogelijke resolutie). Meningingen van auteurs vallen buiten verantwoordelijkheid van redactie en uitgever.

Advertenties

Advertenties van producten en diensten gericht op onze doelgroep kunt u inzenden via administratie@santiago.nl. Tarieven op aanvraag. Eerdere edities van de *Jacobsstaf* zijn via het Informatiecentrum te bestellen of te raadplegen via de website santiago.nl (Mediatheek en bij 'type' *Jacobsstaf* aanvinken).

Bestuur

Joost Bol (voorzitter), Simone Aarendonk (secretaris), Jan Kousemaker (penningmeester), Monique Walrave, Henk van Dam, Lidwien Meijer, Suzanne van der Beek, Maarten Hoek en Tineke ten Bulte (leden).

Ereleden

Bas Brouwer, Koen Dircksens, Herman Gresnigt †, Jan van Kempen †, Mireille Madou, Jacobus van der Werff † en Annet van Wiechen.

Regionale afdelingen

De zestien regio's van het Genootschap bieden een variëteit van activiteiten en gelegenheid tot ontmoetingen tussen beginnende en ervaren pelgrims. Voor meer informatie en adressen zie: www.santiago.nl (Regio's onder tabblad *Het Genootschap*).

Werkgroepen

Het Genootschap kent een aantal werkgroepen. Zie: www.santiago.nl (Groepen onder tabblad *Het Genootschap*).

Stichting Pelgrimsvrienden van Sint Jacob

De Stichting richt zich op het financieel steunen van een aantal specifieke activiteiten die samenhangen met het pelgrimeren naar Santiago de Compostela. Meer informatie op www.pelgrimsvrienden.nl

Jacobsstaf

is het orgaan van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob en verschijnt viermaal per jaar.
ISSN 0923-11458.
© Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Redactie

André Brouwer (hoofdredacteur), Jasper Koedam (eindredacteur), Tieleke Huijbers (fotoredacteur), Karline Vandenbroecke (redactiesecretaris), Freek van der Veen, Ad Gruijters en Harry Keijzers.

Redactieadres

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht
E-mail: redactie@santiago.nl

Vormgeving

Coco Bookmedia, Amersfoort

Druk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

Foto achterzijde: Bij Cahors.

Foto: Maarten Hoek

(www.greatphotos.eu/camino>wachtwoord: buencamino)

Ont-moeten, het blijft mooi!

Ik heb een nieuwe interim-opdracht en deze start over 25 dagen. Dat geeft mij de tijd om de Via Podiensis tot Saint-Jean-Pied-de-Port uit te lopen. Eerder moest ik deze door een sterfgeval afbreken. 25 dagen moet precies kunnen, maar dan moet ik wel doorlopen. Snel een vliegticket gekocht en na een reis-dag kan ik van start. De eerste dagen is het warm, ik heb een lekker tempo en loop de afstanden die ik in gedachten had.

Toch twijfel ik af en toe, waar ben ik mee bezig? Zo vooraf gepland lopen, is er nog wel sprake van genieten? Op weg naar Cahors kom ik langdurig in gesprek met een Duitser die hier is om even los te komen van thuis, waar de oudste zoon van twaalf uitgezaaide botkanker heeft. Het dringt tot mij door dat ik te veel op planning loop en ik kom deze plek (zie achterzijde) tegen.

Mijn rugzak gaat af en ik ga uit de warme zon bij het kabbelende water zitten. Wat koekjes, water en een appel erbij, en tijd voor bezinning. Ik wil weer echt genieten en ik besluit te vertragen; het bereiken van Saint-Jean is geen heilig moeten meer. Ik loop nog een weekje door en bij Condom stop ik voor nu. Met een huurauto ga ik naar Lille en onderweg ben ik nog even toerist. Mijn dochter haalt mij op en ik heb thuis nog even voor ik weer aan de slag ga. ☀

Maarten Hoek

